

1 69 **vardøger**

INTELLEKTARBEIDERNE – UNIVERSITETET – KAPITALISMEN

Paul A. Baran: Den intellektuelles oppgave 1

Bekjennelser av en universitetsfader 10

Fra en studiesjefs åpenbaringer 13

Hal Draper: Clark Kerrs tanker 14

Opposisjonen i USA 25

Herbert Marcuse: Frigjøring fra overflodssamfunnet 29

Rune Skarstein: Notater om Frankrike 41

Daniel og Gabriel Cohn-Bendit: Karakteren og strategien til det kapitalistiske systemet i Frankrike 50

Hans Magnus Enzensberger: Betragtninger fra Berlin 74

Arnulf Kolstad: Militærforskning ved universitetene – en dokumentasjon 95

Rune Skarstein: Kapitalismen og universitetet 107

Einar Jetne: Forslag til organisering av arbeidsgrupper 144

Redaksjonelle merknader 147

VARDØGER 1 69
- desember 1969 -

Vardøger utgis av en gruppe sosialister i Trondheim og kommer ut uregelmessig, når utgiverne har stoff de mener det er verdt å publisere, men med minst to nummer i året.

Dem som i dette nummeret finner ting de er uenige i eller ønsker å utdype, inviterer vi til å sende inn debattinnlegg; forøvrig inviterer vi til innsending av artikler og annet stoff, men beholder oss rett til å forkorte eller refusere innsendte manuskript. Debattinnlegg som gjelder innholdet i dette nummer, må være redaksjonen i hende innen 1. mars 1970 hvis de skal komme med i neste nummer av Vardøger.

Løssalgpris kr. 10,-.

Abonnement kr. 8,- pr. hefte (for elever og gymnasiaster kr. 6,-) som betales ved mottakelsen av hvert nummer over

Bankgiro nr. 0540 04 51593

Tidsskriftets adresse:

Vardøger,
v/ Rune Skarstein,
Elgesetergt. 40 B,
7000 Trondheim.

Ansvarlig redaktør for dette nr.: Rune Skarstein.

Settearbeidet er utført av Rakel Nordseth.

(Redaksjonen av dette nummeret ble avsluttet 10. september 1969. På grunn av tekniske vansker er trykningen blitt noe forsinket.)

REDAKSJONELLE MERKNADER

Paul Alexander Baran ble født 8.12.1910 i Nikolajev, studerte sosiologi og økonomi i Moskva, Berlin, Breslau og Frankfurt am Main. Forlot Tyskland i 1933 og kom til USA i 1939. Fra 1951 til han døde i 1964 var han professor i økonomi ved Stanford University.

Barans bok *The Political Economy of Growth* (Monthly Review Press 1957) regnes av marxister for å være et av de største nyere verkene innen politisk økonomi. Andre arbeider: *Fascism in America* (1952), *Marxism and Psychoanalysis* (1960) og, sammen med *Paul M. Sweezy*, *Monopoly Capital* (Monthly Review Press 1966, senere også utgitt på Pengiun).

Essayet i dette nr. av Vardøger, publisert første gang i *Monthly Review*, mai 1961 (originaltittel: «The commitment of the intellectual»), trykkes med tillatelse av forlaget.

© Monthly Review Press 1966.

Clark Kerr var president (dvs. rektor) ved University of California inntil guvernør Ronald Reagan avsatte ham i 1967 med den begrunnelse at han var for liberal til å kunne hamle opp med de revolusjonære studentene. Utdraget fra «The Uses of the University» (opprinnelig Godkin-forelesninger ved Harvard 1963) er oversatt etter utgaven på forlaget Harper & Row Publishers, New York 1966.

© The President and Fellows of Harvard College 1963.

Hal Draper, bibliotekar ved University of California, Berkeley, er medlem av redaksjonen for tidsskriftet *New Politics* og tidligere redaktør av ukeavisen *Labor Action*. «The Mind of Clark Kerr» (først utgitt som brosjyret tekst i oktober 1964), er her, noe forkortet, oversatt fra Hal Draper: *Berkeley – The New Student Revolt*, Grove Press, New York 1965.

© Hal Draper 1965.

Essayet av *Herbert Marcuse* (originaltittel: «Liberation from the affluent society») er foredraget han holdt på kongressen «The Dialectics of Liberation» som fant sted i London i juli 1967. De fleste foredragene fra kongressen er publisert i David Cooper (ed.): *The Dialectics of Liberation*, Penguin 1968.

© Penguin Books Ltd. 1968.

Cohn-Bendits artikkel er utdrag fra boken *Le gauchisme – remède a la maladie senile du communisme*, som nylig er kommet ut på Pax Forlag. I den norske oversettelsen av boken er størstedelen av utdraget vi trykker her, utelatt. Pax Forlag har velvilligst gitt oss tillatelse til å trykke artikkelen.

© Pax Forlag 1969.

Essayet av *Hans Magnus Enzensberger* ble første gang publisert i *Kursbuch 11 og 13*, 1968 (Suhrkamp Verlag). Det trykkes her med tillatelse av forfatteren. Essayets originaltittel var «Berliner Gemeinplätze». I et etterskrift til første del, januar 1968, bemerker forfatteren: «Disse notatene kalles Gemeinplätze fordi de ikke skriver seg fra noen enkelt. De kalles Berliner Gemeinplätze fordi de er blitt demonstrert på plassene i denne byen. Jeg skriver dem ned i håpet om at de blir tyske Gemeinplätze.»

© Hans Magnus Enzensberger 1968.

Paul A. Baran

DEN INTELLEKTUELLES OPPGAVE

Hva er en intellektuell? Det mest nærliggende svar synes å være en person som arbeider med sitt intellekt. Han baserer sitt utkomme på sin hjerne i stedet for på sin muskelkraft. (Hvis han ikke behøver å bekymre seg for sitt utkomme, vil han tilfredsstille sine interesser ved å arbeide med sitt intellekt.) Til tross for at denne definisjonen er både enkel og likefram, vil den likevel som oftest bli betraktet som fullstendig utilstrekkelig. Selv om den passer på alle som ikke har et fysisk arbeide, er den opplagt ikke i overensstemmelse med det som vanligvis forstås med begrepet «intellektuell». I virkeligheten viser dannelsen av uttrykk som «long-haired professor» og «egghead» at det et eller annet sted i den offentlige bevissthet eksisterer en annen oppfatning av begrepet intellektuell, og at denne oppfatningen omfatter en bestemt kategori mennesker som utgjør en langt mindre gruppe enn «de som arbeider med sine hjerner».

Dette er ikke bare en terminologisk spissfindighet. Eksistensen av disse to forskjellige oppfatningene reflekterer tvert i mot en aktuell sosial tilstand, og forståelsen av denne sosiale tilstand kan hjelpe oss et langt skritt på vei mot en bedre forståelse av de intellektuelles stilling og funksjon i samfunnet. For den første definisjonen – så generell den er – passer nøyaktig på en stor gruppe mennesker som utgjør en viktig del av samfunnet: individer som arbeider med sine hjerner i stedet for med sine muskler, som tjener til livets opphold med sine hoder i stedet for med sine hender. La oss kalle disse menneskene *intellektarbeidere* i motsetning til kroppsarbeidere. De er forretningsmenn og leger, organisasjonsledere og kulturformidlere, aksjemeglere og universitetsprofessorer. Det ligger ikke noe odiøst i denne betegnelsen, like lite som det ligger noe odiøst i uttrykkene «alle amerikanere» eller «alle mennesker som røyker pipe». Denne gruppe av intellektarbeidere har økt jevnt og representerer et av de mest iøynefallende resultater av den historiske utvikling fram til i dag. Den reflekterer et uhyre viktig aspekt ved den samfunnsmessige arbeidsdeling som begynte med den første utkrystallisering av et profesjonelt presteskap, og som har nådd sitt høydepunkt under det kapitalistiske system: atskillelsen av mentale og manuelle aktiviteter, av hvitsnipper og proletarer.

Årsakene til denne atskillelsen så vel som dens konsekvenser, er vidtrekkende og komplekse. Atskillelsen er blitt muliggjort av den kontinuerlige økning som har funnet sted i produktiviteten, og har selv i høy grad bidratt til denne økningen. Samtidig er den blitt en av hovedårsakene til den tiltagende

desintegrasjon av menneskene som Marx refererte til som «menneskets fremmedgjørelse fra seg selv». Denne fremmedgjørelsen kommer ikke bare til uttrykk ved den nedbrytende virkning som atskillelsen har på den menneskelige utvikling og vekst – den virkning som ikke svekkes, men tvert imot forsterkes ved at intellektarbeiderne i større eller mindre grad driver på med «fysisk trening» – og ved at kroppsarbeiderne fra tid til annen tar del i «det kulturelle liv». Fremmedgjørelsen kommer også til uttrykk ved den dyptgripende polarisering av samfunnet i to skarpt avgrensede leirer som nesten ikke har forbindelse med hverandre. Denne polariseringen skjærer tvers igjennom motsetningsforholdet mellom de sosiale klasser, og har frembrakt en tykk ideologisk tåke som skjuler de virkelige utfordringer samfunnet står overfor. Den har også skapt holdninger og splittelser som ikke er mindre falske og ødeleggende enn de som har oppstått på grunnlag av rasefordommer og religiøs overtro. For alle intellektarbeidere har en iøynefallende felles interesse: ikke å måtte begynne med det mer besværlige, mindre lønnsomme og – siden det er de som bestemmer normene for aktverdighet – mindre aktverdige kroppsarbeide. Drevet av denne interessen prøver de å gi inntrykk av at de er langt viktigere og mer uunnværlige enn de i virkeligheten er. De overdriver vanskeligheten av sitt arbeide og omfanget av den ferdighet som er nødvendig for å utføre det, og de blåser opp betydningen av formell utdanning, akademiske grader, osv. Og de garderer seg mot kroppsarbeide idet de prøver å beskytte sin egen posisjon. De identifiserer seg med de intellektarbeiderne som utgjør den herskende klassen, og de holder på det samfunnssystem som ligger til grunn for deres status og som har skapt og beskytter deres privilegier.

Under det kapitalistiske systemet er således intellektarbeideren typisk den trofaste tjener, agenten, funksjonæren og systemets talsmann. Det er karakteristisk for ham at han tar det eksisterende samfunnssystem for gitt, og at han bare setter spørsmålsteget ved de herskende tilstander som befinner seg innenfor det begrensede området han i øyeblikket er opptatt av. Og det han er opptatt av i øyeblikket, er bestemt av den jobben han holder på med. Er han for eksempel ikke fornøyd med kostnadsnivået i den fabrikk han eier, driver eller er ansatt i, vil han kanskje prøve å senke kostnadene. Han kan for eksempel få i oppdrag å reklamere for en ny såpe eller en ny politisk kandidat, og han vil utføre sitt oppdrag omhyggelig og vitenskapelig. Er han for eksempel ikke fornøyd med de eksisterende kunnskaper om atomets oppbygning, vil han følgelig vie all sin arbeidskraft og alle sine evner til å finne nye metoder og midler til å utvide dem. Man kunne nesten bli fristet til å kalle ham en *tekniker*, men dette vil lett kunne bli misforstått. Som formann i en organisasjon vil han kunne ta vidtrekkende avgjørelser som berører nasjonaløkonomien så vel som arbeidet, og dermed det daglige liv til tusenvis av mennesker. Som et viktig regjeringsmedlem vil han kunne øve stor innflytelse på verdenspolitikkens utvikling. Og som leder for en stor stiftelse

eller vitenskapelig organisasjon vil han kunne bestemme både metodene og retningen av forskningsarbeidet for et stort antall vitenskapsmenn over en lengre tidsperiode. Alt dette er opplagt ikke hva som menes med begrepet «tekniker». «Tekniker» betegner jo vanligvis en person som ikke har til oppgave å formulere retningslinjer, men derimot å følge dem, ikke å bestemme målene, men å utarbeide metoder som kan benyttes til å nå dem, ikke å sørge for den store oversikten, men derimot å passe på de små detaljene. Og til tross for dette kommer betegnelsen «tekniker» likevel nærmere det jeg egentlig mener med uttrykket «intellektarbeider» enn hva vanlig bruk av ordet antyder.

For som tidligere nevnt er hensikten med intellektarbeiderens arbeide og tankevirksomhet bestemt av den spesielle jobben han holder på med. Det det gjelder, er å rasjonalisere, beherske og manipulere den del av virkeligheten – likegyldig hvilken – som han i øyeblikket har å gjøre med. I dette henseende er det liten eller ingen forskjell på ham og kroppsarbeideren som støper metallplater, monterer en maskin eller murer en murvegg. Eller sagt på en annen måte: intellektarbeideren som sådan bryr seg ikke noe om betydningen av sitt arbeide, dets viktighet eller plass innenfor den totale ramme av all samfunnsmessig aktivitet. Han er ikke opptatt av hvilken sammenheng det er mellom det segment av menneskelig virksomhet han tilfeldigvis opererer innenfor, og andre segmenter, for ikke å si den totale historiske prosess. Hans naturlige motto er å passe sine egne saker; og – hvis han er samvittighetsfull og ærgjerrig – å være så effektiv og vellykket som mulig på sitt eget område. Forøvrig lar han de andre passe sine egne saker – hva det nå enn måtte være. Vant som han er til å tenke i begreper som opplæring, erfaring og kompetanse, betrakter han det å beskjeftige seg med problemer i tilknytning til en bestemt helhet, som en spesialitet blant mange andre. Dette er for ham filosofenes, teologenes eller politikernes område, likesom «kultur» eller «verdier» er poetenes, kunstnernes eller de vise menns sak.

Det er imidlertid ikke slik å forstå at enhver intellektarbeider uttrykker dette synet eksplisitt og holder seg bevisst til det. Likevel har han, kan man nesten si, en instinktiv affinitet til teorier som innbefatter og begrunner dette synet. En av disse teoriene er Adam Smiths ærverdige og velkjente oppfatning av verden. Han tenker seg en verden hvor det beste den enkelte kan gjøre for å få samtlige hager til å blomstre, er å dyrke sin egen hage. I lyset av denne filosofien vil individets befatning med helheten bevege seg ut av senteret for dets oppmerksomhet. Helheten vil – om i det hele tatt – bare berøre individet perifert, dvs. i dets egenskap av å være borger. Denne filosofiens styrke og innflytelse skriver seg fra den meget viktige sannhet som den meddeler at: under det kapitalistiske system konfronteres individet med helheten som en overveldende objektivisert prosess, og denne prosessen drives fram av uklare krefter som individet ikke er i stand til å forstå, og som det har gitt opp å påvirke.

Den andre teorien som gjenspeiler intellektarbeiderens tilstand og som tilfredsstillende hans krav, er forestillingen om at midlene kan atskilles fra målet, at vitenskap og teknologi på den ene side kan atskilles fra formuleringen av mål og verdier på den annen. Denne oppfatningen – hvis herkomst er minst like så fornem som den til Adam Smith – har C.P. Snow treffende referert til som «en måte å fraskrive seg ansvar på».¹ Ifølge Snow hevder de «som ønsker å fraskrive seg ansvaret at: *vi* produserer redskapen. *Vi* nøyer oss med det. Det står opp til *dere*, resten av verden, politikerne, å avgjøre hvorledes redskapen skal anvendes. Redskapen kan kanskje bli brukt til formål som flesteparten av oss ville betrakte som dårlige. I så fall beklager vi det. Men som vitenskapsmenn angår det oss ikke.» Og det som kan sies om vitenskapsmennene, kan i samme grad sies om alle andre intellektarbeidere.

Det burde være unødvendig å påpeke at i praksis vil det «å fraskrive seg ansvar» innebære nøyaktig den samme holdning som den Smith inntar når han snakker om «å passe sine egne saker». I virkeligheten er det bare et annet navn for det. Og denne holdningen forblir stort sett uberørt av den nå så alminnelige tilbøyelighet til å sette sin lit til regjeringen i stedet for til *laissez faire* prinsippene, til å erstatte Guds usynlige hånd med den kapitalistiske stats mer iøynefallende om enn på ingen måte mer godgjørende hånd. Resultatet er det samme: det forekommer det enkelte individ irrelevant å interessere seg for helheten, og ved å overlate dette anliggende til andre, aksepterer det dermed den eksisterende helhets struktur som en kjensgjerning, og skriver under på de rådende kriterier for rasjonalitet, på de herskende verdier og på de sosialt påtvungne mål på effektivitet, prestasjoner og suksess.

På bakgrunn av dette vil jeg hevde at det er i forholdet til de spørsmål som den totale historiske prosess reiser, at vi må lete etter den avgjørende ulikhet som atskiller intellektarbeiderne fra de intellektuelle.² For det som karakteriserer en intellektuell og utmerker han fremfor intellektarbeideren og i virkeligheten alle andre, er at hans interesse for den totale historiske prosess ikke er en perifer interesse, men gjennomsyrrer hans tanker og øver betydelig innflytelse på hans arbeide. Dette innebærer imidlertid ikke at den intellektuelle i sitt daglige virke er innviklet i studiet av absolutt all historisk utvikling. Dette ville opplagt være en umulighet. Men det betyr at den intellektuelle systematisk prøver å finne sammenhengen mellom det spesielle område han arbeider med, og andre aspekter ved den menneskelige eksistens. I virkeligheten er det nettopp denne bestrebelsen på å *finne den gjensidige sammenheng* mellom forskjellige ting og fenomener som utgjør det mest karakteristiske trekk ved de intellektuelle. Og disse ting og fenomener vil for de intellektarbeiderne som arbeider innenfor rammen av kapitalistiske institusjoner og som er sunket ned i den borgerlige ideologi, nødvendigvis fortone seg å tilhøre strengt atskilte felter av samfunnets totale kunnskap og samfunnets totale virksomhet. Og det er likeledes denne bestrebelse som

utgjør en av de intellektuelles prinsipielle funksjoner i samfunnet: å tjene som et symbol og som en påminnelse om det fundamentale faktum at alle de tilsynelatende autonome og ulike deler som samfunnslivet er delt opp i under det kapitalistiske system – litteratur, kunst, politikk, økonomi, vitenskap, menneskets kulturelle og psykiske tilstand – bare kan forstås (og påvirkes) dersom de blir klart oppfattet som deler av den historiske prosessens omfattende helhet.

Prinsippet om at «sannheten er helheten» – for å bruke et av Hegels uttrykk – innebærer videre med ufravikelig nødvendighet at man nekter å akseptere en enkelt del av helheten som et absolutt faktum, og at man nekter å behandle den som om den var unndratt muligheten for analyse. Hva enten undersøkelsen har sammenheng med arbeidsløsheten i et land, med tilbakegangen og uhygiene i et annet, med de eksisterende undervisningsforhold eller med den framtidige vitenskapelige utvikling, så kan ingen av de herskende tilstander i et samfunn bli tatt som gitte, og ingen kan betraktes som uvesentlige for undersøkelsen. Og det er i høyeste grad utillatelig å unnlate å klargjøre de komplekse forbindelser mellom det fenomen som er oppe til behandling – hva det enn måtte være – og det som uten tvil er den sentrale kjerne i den historiske prosess: selve samfunnssystemets dynamikk og utvikling.

Enda mer viktig er det å forstå følgene av den praksis som de borgerlige ideologer omhyggelig har utviklet, og som består i å betrakte de såkalte «menneskelige verdier» som irrelevante innenfor området av den vitenskapelige forskning. For selv om disse «verdier» og «etiske oppfatninger» utgjør data som intellektarbeiderne ikke befatter seg med, så faller de ikke ned fra himmelen. De utgjør tvert i mot viktige aspekter ved og resultater av den historiske prosess, som ikke bare må tas i betraktning, men også undersøkes med henblikk på deres opprinnelse og den rolle de spiller i den historiske utvikling. I virkeligheten representerer avmystifiseringen av «verdier» og «etiske oppfatninger», identifiseringen av de sosiale, økonomiske og psykiske årsaker til deres oppkomst, forandring og forsvinnen, så vel som avdekkingen av de spesifikke interesser de til ethvert tidspunkt tjener; det største enkeltbidrag en intellektuell kan yte til fremme av den menneskelige utvikling.

Og dette reiser et nytt problem. Fortolker vi intellektarbeidernes funksjon som anvendelsen av det mest effektive middel for oppnåelse av et visst fastlagt mål, så inntar de en likegyldig holdning til disse målene i seg selv. I egenskap av å være spesialister, ledere og teknikere, tror de at de ikke har noe å gjøre med målsettingen, og de føler seg heller ikke kvalifiserte til å uttrykke en preferanse for et mål framfor et annet. Som tidligere nevnt innrømmer de at de som borgere kan ha visse verdipreferanser, men disse er verdt verken mer eller mindre enn verdipreferansene til andre borgere. Som vitenskapsmenn, eksperter og stipendiater derimot ønsker de å avholde seg fra å gå god

for en eller annen av disse «verdioppfatningene». Det burde imidlertid være helt klart at en slik avholdenhet i praksis betyr godkjennelse av status quo. Det er ensbetydende med å rekke en hjelpende hånd til de som prøver å forhindre enhver forandring av det eksisterende system i favør av et bedre system. Det er denne «etiske nøytralitet» som har fått mang en økonom, sosiolog og antropolog til å erklære at han qua vitenskapsmann ikke kan ta standpunkt til om det vil være til det verre eller bedre for folkene i de underutviklede landene å slå inn på den veien som fører til økonomisk vekst, og det er i navnet til den samme «etiske nøytralitet» at eminente vitenskapsmenn har viet alle sine talenter og hele sin arbeidskraft til oppdagelse og perfektionering av midler som benyttes til bakteriologisk krigføring.

Men det kan innvendes på dette punktet at jeg uten bevisførsel antar hva som er sannheten i denne saken, at spørsmålet oppstår nettopp fordi det er umulig ved hjelp av bevis og logikk alene å utlede kriterier for hva som er godt og hva som er dårlig, hva som bidrar til i stedet for å stride imot den menneskelige velferd. Uansett hvilken styrke det kan være i dette argumentet, så ligger det likevel på siden av saken. Det skal hurtig innrømmes at det ikke er noen mulighet for å komme fram til en avgjørelse om hva som er godt eller dårlig for den menneskelige utvikling, som vil være absolutt gyldig uansett tid og sted. Men en slik absolutt, universell anvendbar avgjørelse er hva vi kan kalle et falskt siktepunkt, og å insistere på dens uunnværlighet kan bare gjøres med utgangspunkt i en reaksjonær ideologi. Sannheten er at hva som utgjør en mulighet for menneskelig framskritt, for forbedring av den menneskelige situasjon, og også hva som bidrar til eller er uforenlig med dens realisering, varierer i historiens løp fra den ene periode til den andre, fra en del av verden til en annen. Spørsmål med henblikk på hvilke avgjørelser som trengs, har aldri vært abstrakte, dvs. spekulative spørsmål vedrørende «godt» og «ondt» i sin alminnelighet: de har alltid vært konkrete problemer som har kommet i samfunnets brennpunkt gjennom spenningene, motsetningene og de forandrede konstallasjonene i den historiske prosessen. Og ikke på noe tidspunkt har det vært noen mulighet for, eller for den saks skyld, noen nødvendighet å komme fram til absolutte gyldige løsninger: til alle tider har det nemlig eksistert en utfordring om å bruke menneskehetens totale akkumulerte visdom, kunnskap og erfaring til oppnåelse av den best mulige tilnærming til det som utgjør den beste løsningen under de herskende forhold.

Men hvis vi skal følge de som «fraskriver seg ansvar» og de «etisk nøytrale» som bare passer sine egne saker, da ville vi forhindre nettopp det laget i samfunnet som har (eller burde ha) den største kunnskap, den mest omfattende utdanning, og den største mulighet for å utnytte og assimilere historisk erfaring, fra å forsyne samfunnet med den menneskelige orientering og intelligente ledelse som kanskje kunne være oppnåelig på hvert konkret vendepunkt i samfunnets historiske reise. Hvis – som en fremstående økonom nylig bemerket – «alle mulige meninger skal bety nøyaktig like mye

som min egen», hvor stort vil da det bidrag være som vitenskapsmennene og alle mulige kategorier intellektarbeidere er villige og i stand til å yte til samfunnets velferd? Det vil være helt utilfredsstillende å svare at bidraget består i den «knowhow» som er nødvendig for å realisere den målsetning som samfunnet har valgt – hva nå denne målsetning enn måtte være. For det burde være helt opplagt at de «valg» som samfunnet tar, ikke skyldes mirakler, men derimot at samfunnet blir ledet til visse «valg» av den ideologien som den til enhver tid eksisterende samfunnsstruktur frembringer, og blir smigret, skremt og truet til andre «valg» av de interesser som er i posisjon til å smigre, skremme og true. Når intellektarbeideren unnlater å prøve å påvirke resultatet av disse «valgene», så betyr ikke dette på noen som helst slags måte at all «verdi»-dannelse har opphørt. Det betyr tvert imot at man overlater dette viktige feltet til sjarlataner, snyltere og andre hvis intensjoner og planer er alt annet enn menneskevennlige.

Det kan være gunstig å nevne ytterligere et argument som er blitt kastet fram av enkelte av de mest konsekvente «etiske nøytralister». De bemerker – enkelte ganger haltende og rødmende – at det ikke på noen som helst måte er godtgjort ved hjelp av bevis og logikk at det er noen dyd å være filantropisk. Hvorfor skal ikke enkelte mennesker kunne sulte, hvis deres lidelse tillater andre å nyte overflod, frihet og lykke? Hvorfor skal man prøve å forbedre massenes liv i stedet for å ta godt vare på sine egne interesser? Hvorfor skal man bry seg om frasen «hjelp til de underutviklede landene», dersom slikt bry forårsaker ubehag og besvær for en selv? Er ikke den humanistiske posisjon i seg selv en «verdioppfatning» som ikke har noe logisk fundament? For ca. tretti år siden stilte en nazistisk studentleder (som til sist ble en prominent SS-mann og Gestapofunksjonær) meg disse spørsmålene på et offentlig møte, og det beste svaret jeg kunne gi da, er fremdeles det beste svaret jeg kan gi nå: en meningsfylt diskusjon om menneskelige problemer kan bare føres med mennesker, man kaster bort sin tid ved å snakke med udyr om menneskelige anliggender.

Dette er spørsmålet som den intellektuelle ikke kan gå på akkord med. Uenighet, argumentasjon og bitter strid er uunngåelig og i virkeligheten absolutt nødvendig for å få brakt på det rene hvilke betingelser som ligger til grunn for velstand, utvikling og menneskelig lykke, og hvilke midler som er nødvendige for å realisere disse betingelsene. Men tilknytningen til humanismen, fastholdingen av prinsippet om at ønsket om menneskelig fremgang ikke trenger noen vitenskapelig eller logisk begrunnelse, utgjør hva vi kan kalle det aksiomatiske grunnlaget for all meningsfylt intellektuell innsats. Et individ som ikke aksepterer dette aksiomatiske grunnlaget, kan verken betrakte seg selv eller bli betraktet som en intellektuell.

Selv om verkene til C.P. Snow ikke etterlater noen tvil om at han ville akseptere dette utgangspunktet uten reservasjoner, så synes det likevel som om han mener at den intellektuelles oppgave i alt vesentlig kan reduseres til

forpliktelsen til å fortelle sannheten. (Det er verdt å bemerke her at heller ikke forslaget om at sannhet skal foretrekkes fremfor løgn, er godtgjort ved hjelp av bevis og logikk.) I virkeligheten er hovedårsaken til hans beundring av vitenskapsmennene å finne i deres hengivenhet for sannheten. Vitenskapsmennene – sier han i den henvisning som det tidligere er referert til – «ønsker å oppdage hva som befinner seg der. Uten dette ønsket vil det ikke være noen vitenskap. Det er drivkraften til all forskning. Det tvinger vitenskapsmannen til alltid å ha en altoverskyggende respekt for sannheten. Dvs. hvis du skal kunne oppdage hva som befinner seg der, så må du ikke bedra deg selv eller noen andre. Du må ikke lyve overfor deg selv. Eller på det enkleste plan: du må ikke forfalske dine eksperimenter.» Og likevel, til tross for at disse påbudene er et langt skritt på veien mot formuleringen av den intellektuelles grunnleggende oppgave, så er de ikke vidtrekkende nok til å omfatte hele problemet. For problemet er ikke bare hvorvidt sannheten blir fortalt eller ikke, men også hva som utgjør sannheten i en gitt sak, så vel som om hva sannheten fortelles og om hva sannheten blir holdt tilbake. Endog innenfor de naturvitenskapelige områder er disse spørsmålene viktige. Der er nemlig sterke krefter i virksomhet som leder vitenskapsmennes arbeidskraft og evner i bestemte retninger, og som forhindrer deres arbeide i andre retninger eller om nødvendig sørger for at resultatet av dette arbeidet ikke får praktiske konsekvenser. Når det gjelder saker i relasjon til samfunnets struktur og dynamikk, så blir problemet av den største viktighet. For et sant utsagn om en sosial kjensgjerning kan (og vil som regel) forvandles til en løgn hvis den kjensgjerning det refereres til, rives ut av den samfunnsmessige sammenheng som den utgjør en integrert del av, hvis kjensgjerningen isoleres fra den historiske prosess som den er innebygget i. Innenfor dette området leter man således ofte (og uten risiko) etter, og sier sannheten om ting, som er uten enhver betydning. Og fastholdelsen av interessen for, og formuleringen av stadig nye utsagn om denne type sannhet, er blitt et mektig ideologisk våpen for de som forsvarer status quo. På den annen side blir det å fortelle sannheten om ting som er betydningsfulle, å lete etter sannheten om helheten og å avdekke de sosiale og historiske årsaker og de gjensidige sammenhenger mellom forskjellige deler av helheten, rakkert ned på som uvitenskapelig og spekulativt og blir straffet med yrkesmessig diskriminering, sosial ostrakisme og direkte trusler.

Ønsket om å fortelle sannheten er derfor bare én betingelse for å være en intellektuell. Den andre er mot og vilje til å gjennomføre en rasjonell undersøkelse uansett hva den måtte føre til, å foreta «en ubarmhjertig kritikk av alt bestående, ubarmhjertig i den forstand at kritikken ikke vil vike tilbake verken for sine egne konklusjoner eller for konflikter med de som sitter med makten» (Karl Marx). En intellektuell vil således i egentlig forstand være en samfunnskritiker, en person som er opptatt med å identifisere, analysere, og på den måten hjelpe til å overvinne hindringer som stenger veien til

oppnåelse av et bedre, mer menneskelig og mer rasjonelt samfunnssystem. Han blir således samfunnets samvittighet og talsmannen for de progressive krefter som i en hvilken som helst periode av historien, måtte eksistere i samfunnet. Og som sådan blir han unngåelig betraktet som en «urostifter», en «bråkmaker» og en «plage» av den herskende klassen som prøver å opprettholde status quo, så vel som av intellektarbeiderne som i sitt arbeide i beste fall vil anklage den intellektuelle for å være utopisk eller metafysisk eller i verste fall å være nedbrytende og opprørsk.

Jo mer reaksjonær en herskende klasse er, desto mer opplagt er det at det samfunnssystem som denne klassen støtter seg på, innebærer en hindring for den menneskelige frigjøring, og desto mer vil dens ideologi bestå av anti-intellektualisme, irrasjonalisme og overtro. Og dertil vil det bli vanskeligere for den intellektuelle å motstå det sosiale presset han blir utsatt for, å unngå å overgi seg til den herskende ideologien og bukke under for intellektarbeidernes komfortable og lønnsomme konformitet. Under slike forhold vil det være av den aller største viktighet – og absolutt nødvendig – å holde fast ved den intellektuelles funksjon og understreke hans oppgave. For det er under slike forhold at det faller i hans lodd, både som en ansvarlig og som en privilegert – å redde vår mest verdifulle historiske arv, nemlig den tradisjon som består i humanisme, fornuft og fremskritt.

Det kan kanskje sies at jeg identifiserer det å være en intellektuell med det å være en helt, at det er urimelig å forlange av folk at de skal motstå presset fra alle hevdvunne interesser, trosse alle farer og ofre sitt individuelle velvære for det menneskelige fremskrittets sak. Jeg er enig i at det ville være urimelig å forlange det. Det gjør jeg da heller ikke. Fra historien vet vi imidlertid om mangt et individ som selv i de mørkeste tider og under de vanskeligste forhold, har vært i stand til å heve seg over sine private, selviske interesser og underordne dem interessene til samfunnet som helhet. Men det krevde alltid stort mot, sterk integritet og stor dyktighet. Det vi kan håpe på nå, er at også vårt land kommer til å frembringe sin «kvote» med menn og kvinner som vil forsvare æren til den intellektuelle mot alt raseriet til de herskende interesser og mot alle angrep av agnostisisme, obskurantisme og umenneskelighet.

Oversatt av Knut Aarvak

NOTER

- 1) Forfatteren refererer her til C.P. Snow, *The two cultures and the scientific revolution*, Cambridge University Press, New York 1959. O.a.
- 2) For å unngå mulige misforståelser: intellektarbeidere kan være (og er fra tid til annen) intellektuelle, og intellektuelle er ofte intellektarbeidere. Jeg sier ofte, fordi mang en industriarbeider, håndverker og bonde kan være (og har i bestemte historiske situasjoner vært) en intellektuell uten å være en intellektarbeider.

BEKJENNELSER AV EN UNIVERSITETSFADER

Clark Kerr: «Bruken av universitetet» – et utdrag¹

Den andre forvandlingen. Det amerikanske universitet gjennomgår for tiden sin andre store forvandling. Den første fant sted i den siste fjerdepart av det nittende århundre, da «land grant»-bevegelsen og tysk intellektualisme sammen brakte ualminnelig stor forandring. Den nåværende omdannelsen vil dekke omtrent et kvart århundre etter den annen verdenskrig. Det kreves av universitetet at det skal utdanne studenter i et antall man tidligere ikke kunne forestille seg. Det skal tilfredsstillende det økende krav på statstjenestefolk, det skal som aldri før, la sine aktiviteter smelte sammen med industriens, og det skal tilpasse seg og kanalisere nye intellektuelle strømninger. Ved slutten av denne perioden vil det være et virkelig amerikansk universitet, en institusjon som er enestående i verdenshistorien, en institusjon som ikke ser etter andre modeller, men som selv tjener som modell for universiteter andre steder på kloden. Dette er ikke ment som skryt. Det er ganske enkelt slik at de samme krav som har formet det amerikanske universitet, gjelder i hele verden.

Alle nasjoner som har fått noen innflytelse, har hatt en tendens til å utvikle ledende intellektuelle institusjoner i sin omverden – Hellas, de italienske byer, Frankrike, Spania, England, Tyskland, og nå De forente stater. De store universitetene har utviklet seg i de store periodene til de store politiske systemene i historien. I dag er utdanningen mer enn noen gang uløselig knyttet til en nasjons kvalitet. Det er blitt anslått at i de siste tretti årene kan nesten halvparten av vår nasjonale vekst forklares med bedre utdanning av vårt folk og med bedre teknologi, noe som også stort sett er et produkt av utdanningssystemet.²

En stor del av det amerikanske folks håp og frykt er nå knyttet til utdanningssystemet vårt, og særlig til universitetene, – håpet om lengre liv, om å komme ut i det ytre verdensrom, om en høyere levestandard; vår frykt for russisk eller kinesisk herredømme, for bomben og tilintetgjørelse, for individets formålsløshet i den skiftende verden. På grunn av alt dette, og andre ting, er universitetet blitt et av de viktigste redskap for nasjonale målsettinger. Dette er nytt. Dette er kjernen i den forvandling som nå oppsluker våre universiteter.

Kunnskapsindustrien. Grunnleggende i denne forvandlingen er veksten i «kunnskapsindustrien», som kommer til å gjennomtrengte regjering og næringsliv og trekke flere og flere folk med høyere og høyere dyktighetsnivå dit. Produksjonen, fordelingen og konsumet av «kunnskap» i alle sine former skal beløpe seg til 29% av bruttonasjonalproduktet, ifølge Fritz Machlups

beregninger; og «kunnskapsproduksjonen» vokser omtrent dobbelt så fort som resten av økonomien.³ Kunnskapen har vel aldri i historien vært så viktig for hele samfunnets handlemåte. Hva jernbanen gjorde for annen halvpart av det forrige århundre og bilen for første halvpart av dette århundre, kan kunnskapsindustrien gjøre for annen halvpart av dette århundre: det vil si, tjene som midtpunkt for nasjonal vekst. Og universitetet står i sentrum av kunnskapsutviklingen.

Historisk har universitetet vokst i konsentriske sirkler. Det begynte med filosofi i Hellas, og et bibliotek – det første store – i Alexandria. Det spredte seg til de gamle profesjoner, og så til naturvitenskapen. Det trengte inn i jordbruket og nå i industrien. Opprinnelig tjente det elitene i samfunnet, senere også middelklassen, og nå tar det med alle barn, uansett sosial og økonomisk bakgrunn.

Når det gjelder den geografiske plasseringen av de enkelte delene, reflekterer det moderne universitet ofte sin historie, med biblioteket og de humanistiske fag og sosialvitenskapene plassert midt på universitetsområdet. Det strekker seg ut til faghøgskolene og de vitenskapelige laboratorier, og er omgitt av industri, isprengt tjenesteboliger, leiligheter og hybelhus. En nesten ideell beliggenhet for et moderne universitet er mellom et middelklasse-distrikt, som er på vei til å bli slum, og et ultramoderne industriområde – slik at studentene kan bo i det første og fakultetsrådgiverne i det andre. Massachusetts Institute of Technology er lykkelig etablert mellom de forfalne delene av Cambridge og Technology Square.

Universiteter er blitt «agn» som man lar dingle foran industrien, med sterkere drakraft enn lave skatter eller billig arbeidskraft. Route 128 rundt Boston og de store industrikompleksene som utvikler seg ved San Francisco-bukta og i Sør-California, avspeiler universitetene i disse områdene. Gilpatric-rapporten for Forsvarsdepartementet gjorde det klart at 41% av forskningskontraktene for forsvaret i skatteåret 1961 var konsentrert i California, 12% i New York og 6% i Massachusetts, totalt nesten 60%, delvis fordi disse områdene også var «læresentra».⁴ Sterling Forest utenfor New York City prøver å trekke til seg industri ved å stille til rådighet et område like ved et nytt universitet.⁵ I California ble det plassert nye industri-laboratorier like ved to nye universitetsområder før den første bygningen var satt opp på noen av disse områdene.

Noen ganger kommer industrien inn i universitetslaboratoriene for å få tak i de nyeste ideene nesten før de blir født. Istedenfor å vente utenfor portene, snuser utsendinger fra industrien rundt i korridorene. De bearbeider også ansettelseskantorene. Og universitetet kommer i sin tur inn i industrien, slik som gjennom Stanford forskningsinstitutt.

Denne nye forbindelsen som universitetet har med vekst og nedgang i industriområder, har ført med seg en konkurranse mellom universitetene og mellom regionene som ikke har sin like i historien, bortsett fra universitetene

og deres *Länder* i det nittende århundres Tyskland. Texas og Pittsburgh prøver å etterligne det California og Boston har kommet fram til; det samme gjør Iowa, Seattle og nesten alle de andre. En veldig kampanje pågår for å sørge for at universitetssentret i hvert industrikompleks ikke skal være «nest best».

Universiteter som prøver å stige i det akademiske hierarkiet, kan ofte raskest og lettest tiltrekke seg nasjonal oppmerksomhet ved hjelp av nye akademiske spesialiteter og ved hjelp av sporten – og også ved å ansette store og synlige akademiske stjerner. Kjennemerket på et universitet «på vei opp» er et vanvittig kappløp etter fotballstjerner og berømte forskere. De første studerer lite, og de siste foreleser lite, og slik danner de en pen forening av muskler og intellekt.

Universitetet og deler av industrien blir mer og mer like. Ettersom universitetet blir knyttet til arbeidslivet, antar professorene – i det minste i natur- og noen av sosialvitenskapene – industrilederens karakteristiske trekk. Industrien, med sine vitenskapsmenn og teknikere, lærer en ubehagelig lekse om akademisk frihet og behandlingen av intellektuelt personell. De to verdener smelter sammen fysisk og psykisk.

Oversatt av Ida Bull

NOTER

- 1) Clark Kerr, President, University of California: *The Uses of the University*, Cambridge, Harvard Univ. Press, 1963.
- 2) E.F. Denison, *Sources of Economic Growth in the United States*, New York, Committee for Economic Development, 1962.
- 3) Fritz Machlup: *The Production and Distribution of Knowledge in the United States*, Princeton, N.J. Princeton Univ. Press 1962.
- 4) R.L. Gilpatric: *The Changing Patterns of Defence Procurement*, utgitt av The Office of the Secretary of Defence, 19.06.1962.
- 5) John Fischer: «The Editor's Easy Chair», *Harper's Magazine*, Sept. 1961.

FRA EN STUDIESJEFS ÅPENBARINGER

Utdrag fra en tale av studiesjef Kjell Carlsen ved Norges tekniske høyskole*

Omkring 1985 vil det med effektiv fødselskontroll være mulig å begrense befolkningstilveksten. (...)

Ved århundreskiftet ... vil det være utviklet biokjemiske hjelpemidler for å bøte på arvelige svakheter... Om femten år er høyt utviklede læremaskiner alminnelig. Automatiske biblioteker som kan finne frem og reprodusere relevante opplysninger,...

En gjennomført automasjon vil spenne over hele sektoren fra serviceyrker til beslutningsprosesser i industri og næringsliv. I år 2000 vil automasjonen ha frembrakt ulike robot-typer og lignende utstyr med kunstig intelligens. (...)

Man vet det er mulig å bygge jernbaner for fart opp til 300 km. pr. time. Fly ventes å få en hastighet på 3 mach. (...)

En tredje verdenskrig basert på konvensjonell krigføring kan unngås på grunn av den høyt oppdrevne automatisering av våpen. Biologiske virkemidler, lettvektsraketter, antiatombombeforsvar blir videreutviklet. I år 2000 regner man med at et effektivt forsvar mot interkontinentale raketter er en realitet. (...)

... den viktigste oppgave vårt samfunn i dag står overfor, er gjennom stortilt utdannelse og forskning, snarest mulig å få tilpasset menneskene til denne vidunderlige, nye verden.

*) Utdrag fra en tale av studiesjef Kjell Carlsen ved Norges tekniske høyskole. Referert i *Adresseavisen* 25. juni 1968. Red.

Hal Draper

CLARK KERRS TANKER

Denne teksten ble først publisert i en brosjyre utgitt av Den uavhengige sosialistiske klubb ved University of California, Berkeley, noen få dager etter politi-innmarsjen 1. – 2. oktober 1964. Undertittelen på den var: «Hans syn på universitetsfabrikken og det nye slaveriet».

Med sin bok *The Uses of the University* (Harvard 1963), sto Clark Kerr, president for University of California, fram som teoretikeren og talsmannen for et spesielt syn på universitetet. Riktignok hevder han i sitt forord at de synspunktene som settes fram, ikke utgjør noen «godkjennelse» eller «forsvar», bare «analyse» og «beskrivelse». Han bare «beskriver» Fremtidens Bølge (han bruker dette uttrykket), og alle realistiske mennesker må bøye seg og akseptere det, enten de liker det eller ikke.

Kerr har kanskje, i likhet med mange andre, glemt at nettopp dette uttrykket stammer fra en bok som ble skrevet i 1940 av Anne Lindbergh, *The Wave of the Future*, hvor hun satte fram den tese at fascisme eller en eller annen type totalitært styre uunngåelig måtte komme. Hun hevdet ikke at denne fascismen skulle bifalles, bare at den måtte aksepteres. Nøyaktig den samme fremgangsmåte ble brukt i Burnhams *Managerial Revolution*.

Den nye type «multiversitet», skriver Kerr senere, «er mer en befaling enn et begrunnet valg». Man kan ikke argumentere mot en befaling. Kerrs metode er ikke å si: «Slik mener jeg det bør gjøres». Han fremstiller seg selv ganske enkelt som en tolker av en ubønhørlig «virkelighet». Han er så å si Historiens Administrator, som bare informerer oss om hvordan vi skal handle i samsvar med dens Regler.

Det er utvilsomt at Kerr presenterer en «visjon av målet», og at han forteller oss at det *må* aksepteres, akkurat som ethvert annet reglement i Administrasjonen. Hva er hans visjon?

For det første presenterer Kerr universitetet som en institusjon som er, og kommer til å være, i mindre og mindre grad forskjellig fra ethvert annet industriforetak i vårt industrisamfunn. Leseren vil først tro at dette bare er billedlig: «universitetets usynlige produkt, kunnskap», eller «det kreves av universitetet at det skal produsere kunnskap som aldri før». Men Kerr mener det bokstavelig:

«Produksjonen, fordelingen og konsumet av 'kunnskap' i alle sine former skal beløpe seg til 29% av bruttonasjonalproduktet... og 'kunnskapsproduksjonen' vokser omtrent dobbelt så fort som resten av økonomien... Hva jernbanen gjorde for annen halvpart av det forrige århundre og bilen for første halvpart av dette århundre, kan kunnskapsindustrien gjøre for

annen halvpart av dette århundre: det vil si, tjene som midtpunkt for nasjonal vekst.»

Det er naturligvis en kjerne av sannhet i dette språket; men kan Kerr mene bokstavelig at hans «multiversitet» i økende grad må bli lik en fabrikk og dets professorer omformet til bedriftsledere? Se på dette:

«Universitetet og deler av industrien blir mer og mer like. Ettersom universitetet blir knyttet til arbeidslivet, antar professorene – i det minste i natur- og noen av sosialvitenskapene – industrilederens karakteristiske trekk.... De to verdener smelter sammen fysisk og psykisk.»

En skulle tro at forfatteren av disse linjer neppe ville ha tålmodighet med en universitetspresident som strengt forbød medlemmer av dette universitetet å drive aktivitet på universitetet som resulterte i politisk og sosial handling utenfor universitetet – det vil si en universitetspresident som utstedte dekret mot «sammensmeltningen». Vi skal løse denne motsetningen senere: men vi må bemerke at boka er stappfull av uttalelser om umuligheten av å opprettholde en grenselinje mellom universitetet og det samfunnet det må smelte sammen med.

Et spørsmål om strømninger

Det er en *god* ting å være knyttet til industri- og landbruksinteresser på samme velkjente måte som Iowa State og MIT¹ er det, og Kerr gjentar og insisterer på uttrykket «smelte sammen»:

«Det kreves av universitetet at det skal... tilfredsstille det økende krav på statstjenestefolk; det skal som aldri før la sine aktiviteter smelte sammen med industriens og det skal tilpasse seg og kanalisere nye intellektuelle strømninger.»

Hvilke «nye intellektuelle strømninger» er det vi må tilpasse oss for å bli «et virkelig amerikansk universitet?» Det viser seg at det virkelige innebærer en god del (penge-)strømninger, men mindre intellektualitet. Den nye strømning, den «veldige forvandlingen», Fremtidens Bølge som universitetet må tilpasse seg, er presset fra den nye mengden av regjeringspenger (føderale innskudd) som strømmer ut av Washington fra begynnelsen av den andre verdenskrig, stimulert av den kalde krigen, romkappløpet, Sputnikene, den stadig økende interesse for helseprogrammer etc. Og «Multiversitetet har vist hvor godt det kan tilpasse seg nye muligheter for skapende virksomhet; hvor mottakelig for penger...».

Motsetningen

Vi har pekt på at det synes å være et vidt gap mellom Kerrs publiserte teori om sammensmeltningen av universitet og samfunnet, og hans bevegelser i retning av å forby studentene å delta i politisk og sosial handling utenfor universitetet. På den ene side sier han at vi må akseptere universitetets

integrasjon i staten og næringslivet i denne kalde krig (faktisk i det som er blitt kalt det Militær-Industrielle Kompleks) og at vi må slette ut grenselinjene; på den annen side prøver han å bringe til taushet og kontrollere studentaktivitet på universitetet som går over grenselinjen – dvs. som driver politisk og sosial handling utenfor universitetet – mens andre «medlemmer» i universitetssamfunnet samtidig blir rost for å gjøre nettopp dette.

En annen fabrikk

Denne motsetningen skyldes ikke «fluer i huet». Bak den skjuler seg en klar sammenheng, som kommer til syne så snart vi gjør klart hvilken forutsetning som gjennomsyrrer Kerrs bok.

Den er: Bruken av universitetet, eller multiversitetets rolle, er å ha forbindelse med den nåværende maktstruktur i business-samfunnet vårt, en forbindelse som ligner på den enhver annen industribedrift har med denne maktstrukturen. Det fins jernbaner og stålverk og supermarkeder og pølsefabrikker – og det fins også Kunnskapsfabrikker som har som funksjon å tjene alle de andre og Staten. Vi er her for å tjene Maktene som hersker over samfunnet. Dette er meningen med Kerrs gjentakelser om at universitetet smelter sammen med samfunnet. Men anta nå at det fins «nonkonformister» og «ekstremister» som også ønsker å gå utenfor de foreldede grenselinjene, *men som er uenige eller radikale kritikere og motstandere, ikke som intellektuelle lakeier?*

Dette er selvfølgelig ikke det samme. Motsetningen forsvinner. Det er ikke «samfunnet» multiversitetet må smelte sammen med; det er de «*ledende grupper i samfunnet*» som i Sjøfbyråkratens hode er identiske med «samfunnet». Kerr sier faktisk så mye i et avslørende hånflir mot «nonkonformister»:

«Noen få av 'nonkonformistene' har et annet slags opprør (enn et mot fakultetet) i tankene. De prøver isteden, etter latinamerikansk eller japansk modell, å gjøre universitetet til en festning som de kan gjøre sine utfall fra for ustraffet å angripe samfunnet».

Noen utfall

En hel avhandling om Den Byråkratiske Tankegang kunne bli utledet av en dissekering av bare denne siste setningen, men her er vi bare interessert i en side av denne edelstenen. Som vi vet, bringer det ære for de gode professorene ved University of California's Giannini Foundation og the Division of Agricultural Sciences når de rykker ut med sine apologier for bøndenes brakkleggingsprogram. Og liknende respektable aktiviteter blir drevet ikke bare ustraffet, men til og med passende lønnsforhøyelser og godtgjørelser. Men når CORE-studentene² rykker ut for å besette Bank of America eller, kanskje enda verre, Knowland's Oakland Tribune, da er det et

angrep på – Gianninis finansimperium i Bank of America? Eller Knowland? Nei: de er «angrep på *samfunnet*».

Dette gir «samfunnet» en lokal tilknytning og et navn. Nå kan ikke-latinamerikanere og ikke-japanere forstå hvor klanderverdige studentene er som ønsker å angripe *samfunnet*. Vi kan også forstå verdien av Kerrs påstand i hans forord: at han ikke «forsvarer» noe syn, bare overleverer Historiens Regler.

Det er mer ved Kerrs teori om «samfunnet». Den blir satt fram i et avsnitt hvor han uttrykker sin misnøye med «laugssynet» på universitetet som noen av fakultetsmedlemmene har, fordi det «står for selvbestemmelsesrett og for motstand mot administrasjonen og styret». I motsetning til dette forkastelige Motstands-synet fremsetter han (hold dere fast) intet mindre enn «...det sosialistiske syn, som står for å tjene samfunnet, som representeres av administrasjonen og styret».

«Vi er alle sosialister nå», sa en Tory for lenge siden. «Vi er sosialister», sier de russiske despotene nå, Nasserbyråkratene, de indiske nasjonalistene, og en del andre demagoger. Det er interessant å se disse forskjellige skikkelsene strekke seg etter ordet «sosialist» når de trenger en vakker merkelapp på varene sine. Men ikke kjøp dem. Det Kerr selger under merkelappen, er den gamle, mugne varen: at «samfunnet» betyr det kapitalistiske Establishment, dets byråkrater, medhjelpere og rådgivere.

Kerrs 1984

Bak Kerrs visjon av universitetsfabrikken ligger et storstilt verdenssyn, en visjon av en Vidunderlig ny verden (hans uttrykk) eller Orwelliansk 1984 som alt dette går i retning av. Det vi har diskutert hittil, er ifølge ham, bare «management-revolusjonen» i samfunnet som helhet, anvendt på universitetsverdenen. Det fins et større bilde, som vi bare har undersøkt et hjørne av.

Kerr beskrev det kommende Nye System i 1969 i *Industrialism and Industrial Man*.³ Det er et bemerkelsesverdig verk, som ikke fikk den oppmerksomhet det fortjener.

Metoden har vi allerede sett: Kerr presenterer Fremtidens Bølge, som må aksepteres som historiens krav. Grovt sett er det en slags Burnhamisme, hvor «byråkrater» og «administratorer» kan erstatte hverandre. Her har vi bare plass for et sammendrag av de viktigste ideene. Det er ingen nye elementer, men det hele blir presentert med en freidighet som er uvanlig nå for tiden:

1. Det Nye System vil være (er) et resultat av den for tiden pågående tilnærming mellom to dominerende systemer: en kapitalisme som blir mer og mer autoritær og byråkratisk, på veien mot russisk totalitarianisme; og et russisk kommunistisk system som har myknet opp og blitt noe mildere; de to smelter sammen et eller annet sted til en udifferensiert «Industrial-

isme». Den bydende kraft er industrialiseringens makt; det er fremskrittets vei.

2. Det er oppfriskende å legge merke til at Kerr ikke kaster bort plass på ritualistisk hyllning av demokratiet. Det er ingen falskheter, ingen løfter. Det er simpelthen ikke med i bildet. Leseren må huske at dette ikke betyr at Kerr misliker demokratiet, mer enn Anne Lindbergh likte fascismen eller Von Papen Hitler. I skyggen av det Nye System liker man ikke, man må bare *akseptere*.
3. Statisme: den leviatanske stat har overtatt; den har ekspandert overalt. Den er «allestedsnærværende». (TV-kamera i krokene er ikke nevnt, men Store Bror er med i boka). Staten vil aldri «dø hen», som Marx utopisk forutsa, forsikrer Kerr oss.
4. Renskåren byråkratisk (eller administratorisk) elitedyrking: De progressive og sosialt bestemmende elementene er bare «administratorene, private og offentlige», med sine teknikere og fagfolk. «De er fremtidens 'avantgarde', og dermed blir Marx snudd på hodet». Kerr avgrensner rett fram de gruppene han har adresse til: «Spesielt håper vi å nå de intellektuelle, administratorene, departementsfunksjonærene og fagforeningslederne (for Kerr en annen art byråkrater) som idag og i morgen skal lede sine land...». Han hykler ingen rolle for «folket» annet enn som arbeidskveg som må gjetes av administrator-byråkratene.

Veien fram

Med dette teoretiske utstyret kommer Kerr til siste kapittel, «Veien fram», der hans perspektiv av «et nytt slaveri» blir skissert: Her er en rask gjennomgåelse:

Det foregår en tilnærming til ettpartistyre formelt eller faktisk. «Ideologienes tidsalder svinner hen». «Industrisamfunnet må administreres; ...Det velvillige politiske byråkrati og det velvillige økonomiske oligarki er tilpasset den tolerante masse». «Parlamentslivet vil i økende grad synes dekadent, og de politiske partier blir bare ekstra byråkratier... Ikke bare alle diktaturer, men også alle demokratier er 'ledet' (et uttrykk for autoritære. H.D.)». «Elitene blir mindre differensiert., alle bærer grå flanell-dresser». Profesjonelle administratorer leder økonomien: «Næringslivet er alltid grunnleggende autoritært på grunn av nødvendigheten av å få tingene gjort... Autoriteten må være konsentrert...». Administratorene «vil være byråkratiske administratorer når de er private, og administrerende byråkrater når de er offentlige». «Klassekampen vil bli glemt, og byråkratenes konkurranse vil komme i dens sted.. Det vil flyte med skriv istedenfor blod». Individet vil føle seg som «medlem av et laug», ikke av en klasse eller et kollektiv. Individet vil hverken bli en uavhengig mann eller en menneske-maur, men noe midt imellom. Som arbeider «vil han

bli gjenstand for stor konformitet», styrt av produksjonsprosessen, og han vil akseptere dette «som et uforanderlig faktum. Staten, administratoren, arbeidsorganisasjonen er alle forvaltere av disiplin».

Det vil bli en viss «frihet» i en viss forstand (om ikke demokrati). «Politisk kan individet få noe innflytelse. Samfunnet har oppnådd *consensus* – full samstemmighet –, og det er kanskje mindre nødvendig for Store Bror å utøve politisk kontroll. Heller ikke i denne Vidunderlige nye verden trenger man bruke biologiske og kjemiske midler for å unngå opprør. Det vil ikke bli noe opprør likevel, bortsett fra små byråkratiske opprør som kan behandles enkeltvis». (Har noen tidligere virkelig skrevet ned en slik orgastisk drøm om Byråkratens Paradis?)

Schizoid samfunn

Hva vil friheten bestå i? Kanskje, funderer Kerr, «i individenes fritid.» «Sammen med den byråkratiske konservativismen i det økonomiske og politiske liv kan det godt komme en Ny Bohemianisme i andre deler av livet, delvis som en reaksjon på den begrensede naturen til samfunnets produksjonsliv... Det økonomiske system kan i høy grad bli regelmessig og det politiske system ideologisk magert; men de sosiale, rekreasjonsmessige og kulturelle sider av livet mangfoldige og skiftende... Det nye slaveriet under teknologien kan frembringe en ny hylling av selvstendighet og individualitet.»

Herav følger hans trøstende avslutning, som gir et glimt av oppmuntring: «Det nye slaveriet og den nye friheten går hånd i hånd.»

I dette Kerske bildet er menneskets fremmedgjøring hevet til kliniske høyder: hvis dette samfunnet «kan sies å ha en splittet personlighet, da vil individet i dette samfunnet leve et splittet liv også...» (Siden ideologien er forsvunnet, vil den eneste «isme» være schizoidisme.)

Ingen protest?

Det er en god del mer, men dette utvalget får greie seg. Nå reiser et naturlig spørsmål seg: Vil ikke folk kjempe mot at dette monster av en byråkratisk stat kommer, uansett hvor overbevisende man påstår at den er uunngåelig? Vil det ikke bli protest, opposisjon, kamp – fra folk som tar alvorlig de oppfordringer til å forsvare demokratiet, som blir gitt (for eksempel) ved immatrikuleringshøytideligheter? Hva med alle de menneskene man nå antar er ivrige etter å forsvare the American Way of Life ved alvorlig ofring for å betale for H-bomber, Polaris-raketter og Livermore forskningsprogrammer?

Vil det ikke komme urostifere som vil si: «Er det dette vi skal ofre for? Er det derfor vi må besette selv månen? Er det derfor vi må betale mer for en Atlas-rakett enn for all kreftforskning? Er det retten til denne fremtiden våre

statsmenn, lærde, redaktører og (i de fleste tilfelle) til og med universitetspresidenter ber oss forsvare?»

Tøv, sier Kerr. Det vil ikke bli noen protest. Den er vi ferdig med. (Kan du nå forstå den fulle dybden i den «skuffelse» han offentlig uttalte at han følte den 2. oktober, etter at så mange studenter hadde ignorert denne regelen til Historiens Administrator?)

Det vil ikke bli noen protest, skrev Kerr. Hvem skulle den komme fra? De intellektuelle? Slik behandler han dem:

«De intellektuelle (inkludert universitetsstudentene) er spesielt flyktige... i stand til ekstreme reaksjoner på objektive situasjoner – mer ekstreme enn noen annen gruppe i samfunnet. De er av naturen uansvarlige i den forstand at de ikke har noen varig forpliktelse overfor noen enkelt institusjon eller noe filosofisk syn og de er ikke fullt ansvarlig for konsekvensene. Som et resultat av det, er det aldri noen, inkludert dem selv, som fullt ut stoler på dem.»

Etter all sannsynlighet, kjære leser, leste du ikke dette grundig nok. La du merke til at hele tradisjonen til den humanistiske og demokratiske utdanningsfilosofien foraktelig er blitt kastet på historiens berømte skraphaug? Den lærer opp til «uansvarlighet»; man kan ikke stole på folk som er oppdratt på den måten...

Redskap eller fare

Hvordan behandler den Byråkratiske Administrator eller den Administrerende Byråkrat disse upålitelige, uansvarlige menneskene? Kerr er opptatt av dette problemet fordi vi i dag fører en krig med ideer, og ideer blir laget av intellektuelle:

Derfor er det viktig hvem som best tiltrekker seg eller erobrer de intellektuelle, og hvem som bruker (sic) dem mest effektivt, for de kan være et redskap liksom vel som en kilde til fare.

Dette er den intellektuelles alternative rolle i den Kerrske verden: *redskap* eller *fare*. Det er en kjent dikotomi, høyt priset i totalitarianismens litteratur. Men vi trenger ikke gå utenlands for å oversette det. Hvis vi anvender Kerrs overføringsmetode, får vi følgende: Enhver må være enten på FBI's angiverliste eller i kartoteket over undergravende elementer... Husk at du ikke behøver å like dette; du må bare akseptere det.

Vil det bli protest fra arbeiderbevegelsens rekker? Nei, sier Kerr: slikt hører fortiden til. I det Nye Systemet blir arbeidet kontrollert i institusjoner som er hierarkisk ordnet. «Et av de sentrale trekkene er den uunngåelige og evige delingen av næringslivets menn i de som administrerer, og de som blir administrert.» Ikke bare uunngåelig: *evig*. Få menn siden St.Peter har drevet sin Visjon så langt...

Men Kerrs tiltro til sin ikke-protest-forutsigelse skriver seg fra uimotsigelige modeller:

«Idag vet man mer om hvordan man skal kontrollere protest, likeså hvordan man skal undertrykke den i sine mer organiserte former – Sovjet-Unionen er industrialisert, og Kina industrialiseres uten organiserte streiker. En kontrollert arbeiderbevegelse er blitt mer vanlig».

Det er ikke vår oppgave her å stoppe ved den skandaløse barnslighet i hans syn på historien om protest i Russland og Kina, hvor bokstavelig millioner av mennesker har måttet ødelegges i det man «kontrollerte protesten». Vi vil bare minne om at den 2. oktober 1964, ble en hær på nesten ett tusen politimenn utkalt til universitetet – for å «kontrollere protesten» fra studentene – av den mannen som skrev disse linjene med kaldt blod.

Uberørt?

På disse få sidene er vi selvsagt bare i stand til å legge fram Kerrs synspunkter, ikke gjendrive dem; vi sier ikke noe annet. Mange av elementene i dem er vanlige i akademiske elitekretser i mer eller mindre utvannet form, mer eller mindre «underground», eller ellers formulert i formildede og henrydende uttrykk, istedenfor med den oppriktigheten som er hovedfortjenesten ved Kerrs verk.

Men Kerrs oppriktighet skyldes delvis den metoden vi allerede har nevnt noen ganger, og som vi nå må komme tilbake til på en annen måte. Det er hans holdning som den fordomsfrie, uberørte fremtidens historiker, som registrerer sin visjon om Evigheten, og som står like langt over godkjennelse – eller – forkastelse som Engelen med livets bok.

Denne holdningen er et intellektuelt bedrageri.

Her har vi et ualminnelig alvorlig spørsmål om intellektuelt ansvar. *Ved å legge til en eneste setning, ville Kerrs bok bli et verk av en proto-fascistisk ideolog.* Men det er han selvfølgelig ikke; han er en slags liberaler; han liker virkelig ikke det han legger fram, så den ene setningen er der ikke.

Likevel er han ikke fordomsfri og uberørt. Det er et annet grunnlag, for dom enn godkjennelse – eller – forkastelse.

Politisk handling

I 1932 var presset enormt fra det vi nå vet var Hitlers forestående maktovertakelse i Tyskland. Det er velkjent at nazistene og deres bevisste redskaper skrek for full hals at deres seier var sikker, at hodene ville rulle og at alle realistiske mennesker måtte hoppe opp på lasset deres. Hva skulle vi så mene om en professor, *ikke* et redskap for nazistene, som på dette tidspunkt kunngjorde at etter hans rent vitenskapelige oppfatning var nazistenes triumf virkelig skrevet i stjernene og måtte aksepteres (ikke bifalles)?

Dette er i seg selv en politisk handling. Det er selvfølgelig også et selvoppfyllende profeti. Det er et slag slått for å frembringe den forutsagte begivenhet. Men er det ikke også en vitenskapelig oppfatning? Nei, det er ikke det, for det fins ingen historisk «vitenskap» som er så pålitelig at den kan gi en oppfatning om dette emnet som er mer enn en vurdering av sannsynlighet og tendens. Vi har rett til å verdibedømme politiske handlinger, selv om de er et resultat av selvbedrag (som de fleste onde politiske handlinger, også nazistenes). Det er ingen akademisk rett å olje veien til fascisme i den «vitenskapelige» nøkternhets navn.

Jaggernaut

Hver gang Maktens Jaggernaut begynner å rulle, er det, og vil det alltid være, tjenere og følgesvenner som løper foran og roper: Det kommer: Bøy dere, bøy dere, for Gud: Mennene som har denne funksjonen, har gjort mer enn å velge hva de skal tro på; de har også valgt hvordan de skal handle. Vi har rett til å felle en moralsk, så vel som en sosial dom over *handlingen*, selv isolert fra nøyaktigheten i utropet.

Men det er litt mer ved Kerrs bok.

Vi presenterer vårt syn, sier forordet, for å fremme forståelsen av dette øyeblikket i historien. «...og kanskje som en hjelp for noen av dem som skal lede dette øyeblikket til dets neste stadium...»

Med dette utsagnet slår forfatteren an en annen tone. Han er ikke fordomsfri og uberørt, han prøver å *hjelp* omformingen mot det Nye Slaveriet. Er det fordi han faktisk liker det allikevel? Nei. Er det fordi han simpelthen har den intellektuelle vanen å tjene hva som helst som er i gang, fordi han ikke har noen annen måte å opptre på enn som den byråkratiske tjener for en hvilken som helst makt som ruller fram? Det kan være et glipp, men bare i den forstand at under kappe og hette stikker tjenerens livré fram.

Det er et annet avsnitt som fortjener oppmerksomhet. Det er ikke bare de gjentatte utsagnene fra forordet, at han har forandret sine tidligere synspunkter: «Vi måtte lære oss av med mange ting...» «Vi forandret vårt program...» «Mange av våre opprinnelige overbevisninger viste seg ikke å være annet enn gamle fordommer.» Den siste bemerkningen blir fulgt av denne betraktningen om det kritiske spørsmålet statskontroll av arbeid:

«'Frie fagforeninger' blir under visse forhold intet annet enn kommunistiske foreninger som saboterer anstrengelser i retning av økonomisk utvikling. Burde de være så frie? Fullstendig frie fagforeninger er av og til umulige eller uønskede på visse stadier i industrialiseringsprosessen... Den 'Frie arbeider' i vår forstand kan ikke eksistere i alle sosiale systemer; i noen kunne han eksistere, men bare til skade for seg selv... 'Statens klamme hånd' over fagforeninger og foretak kan til tider være den eneste erstatning for den 'usynlige hånden' til den frie konkurransen som vi så

lenge har foretrukket. Og noen generaler kan i visse situasjoner være langt de beste ledere i en industrialiserende nasjon, stikk i strid med all doktrine om sivil kontroll over militærvesenet.»

Indignasjon

Kerr snakker her om forandrede synspunkter, ikke om nye budskap fra Fremtiden om nylige forandringer i Evighetens natur. Hans forandrede synspunkter gjelder, med et ord, *demokrati*. Han fortsetter:

«Slik kom vi til å bli mye mer bevisst betydningen av tid og sted i utviklingen av noen oppfatninger og av alle slagord. (Slagord som demokrati? H.D.) Hele verden kan ikke være som De forente stater eller Sovjetunionen, eller India, og man skulle ikke bli moralsk indignert over det.»

Men får man bli politisk indignert over despotisme på noe tidspunkt eller sted? eller bare indignert? Blir dette rådet gitt bare til velfødde politiske vitenskapsmenn, eller er det også relevant for de menneskene som sulter og lider under den despotismen som blir erklært for uunngåelig? Eller la oss prøve denne på platthetsmaskinen: Siden ikke alle kan være lik Clark Kerr, hvorfor skulle Clark Kerr bli moralsk indignert over de opprørske studentene som ikke oppførte seg i samsvar med hans innsikt?

Det moralske valg

Nå, kanskje dette forbudet mot moralsk (eller annen) indignasjon over despotisme og autoritarianisme også må anses som en nøktern og objektiv rapport om evige sannheter. Vi tror ikke det. Utstedelsen av dette forbudet mot moralsk indignasjon er i seg selv et moralsk valg fra Kerrs side. Den perfekte Byråkrat liker ikke moralsk indignasjon eller politisk protest og kamp, ikke fordi han er ond og ufølsom, men simpelthen fordi det ikke er skikkelig orden på disse fenomenene; de kan ikke effektivt punches på IBM-kort; de snur opp ned på rutinen; de reiser ureglementære spørsmål; de kan ikke budsjetteres for på forhånd; de motsetter seg kontroll og manipulasjon.

Den Perfekte Byråkrat tror ikke at protest og kamp virkelig eksisterer selv når det eksploderer rett under nesa på ham: siden alt dette med historisk nødvendighet er utelukket, tilskriver han det en «Maoist-Castroist»-sammensvergelse. Først prøver han å møte det ved å snu seg i mange retninger på en gang, og så, når denne roteringen får ham til å havne rett på nesa, ved å blåse i fløyta etter politiet.

Clark Kerr tror at studentenes forbindelse med Administrasjonsbyråkratiet bare kan være som redskap eller fare. Dette er også et selvoppfyllende profeti. Det at en universitetspresident har en slik tro, vil tvinge studentene inn i den ene eller andre leiren.

Det er lett nok å bli et redskap. Det finnes alle slags redskap, og de kan brukes selv om de mangler hode, tenner eller skarphet. På den andre siden er det en fare ved å bli en fare. Hva blir det til?

Enhver må velge.

Oversatt av Ida Bull

NOTER

- 1) Forkortningene står for Iowa State University og Massachusetts Institute of Technology. O.a.
- 2) CORE – Congress of Racial Equality, en organisasjon knyttet til Black Power. O.a.
- 3) Kerr er hovedforfatteren av dette verket, nevnt først, med medforfatterne J.T.Dunlop, Frederick Harbison og C.A.Myers (Harvard University Press, 1960). Denne diskusjonen bygger på originalutgaven, ikke på Oxford paper-backutgaven, som er noe forkortet. H.D.

OPPOSISJONEN I USA

Frå midten av september 1964 og fram til våren 1965 var Berkeley, University of California, scene for dei hardaste kampene mellom studentar og styresmakter som til då hadde funne stad i USAs historie. Desse hendingane markerte overgangen til ein ny fase i opposisjonell aktivitet i Sambandsstatane. Hal Drapers brosjyrettekst frå oktober 1964 (jfr. Drapers artikkel i dette heftet) gir eit adekvat bilde av tankane, førestillingane og emosjonane til dei radikale studentane ved Berkeley den hausten. Her merkar vi ein moralsk harme, ein patetisk og stundom nærpå sentimental agitasjon. Og det som då aller mest karakteriserte den nye studentradikalismen – og som framleis skil han klårt frå den europeiske opposisjonen – kjem tydeleg fram i denne teksten: På den eine sida eit uhorveleg potensial av radikale energiar, men på den andre sida ein slåande mangel på teoretisk og strategisk tenking. Dette særtrekket kan vi skjønne berre ved å sjå det i historisk perspektiv.

Big business i USA gikk styrka ut av den andre verdskrigen. Serleg produksjonen av krigsutstyr gjorde at den amerikanske kapitalismen ikkje berre kom over Den store depresjonen, men mot slutten av krigen oppnådde det inntil i dag høgste aktivitetsnivået etter 1907. Verkemidla som Keynes hadde foreslått i teoriane sine og New Deal-politikken i 30-åra vart ei avgjerande lære for den herskande klassen: statleg intervensjonisme i næringslivet og relativt høg sysselsetting sikrar ikkje berre politisk stabilitet, men også, rikelege og stabile profittar. Men samstundes med at dei finanssterke tok lærdom at New Deal-«koalisjonens» politikk, så frykta dei at eit comeback av desse kreftene i etterkrigstida kunne bli ein hemske for den amerikanske imperialismen sin ekspansjon og føre til ei styrking av venstreopposisjonen. Korstoget mot sosialistar og kommunistar i etterkrigsåra hadde ein nær samanheng med dette saksforholdet. Det veldige konjunkturoppsvinget og skremselshistoriene om stalinismen gjorde at den paranoide antikommunistiske propagandaen hadde ein djuptgåande verknad på opinionen i USA.

Det totale nederlaget for Progressive Party ved vala i 1948 medførde at den veikt organiserte venstrekoalisjonen gjekk i oppløysing. Vidare vart *National Citizens Political Action Committee* splitta, og mange av dei liberale medlemmene slo lag med dei mest hysteriske antikommunistane. Dei venstreorienterte fagforbunda vart ekskluderte frå landsorganisasjonen CIO. Folk i leiarposisjonar i kommunistpartiet vart stilte for domstolane og dømde under *The Smith Act*. Partikommunistane vart isolerte i endå større grad på grunn av sin blinde lojalitet mot stalinismen. På toppen av dette kom McCarthy-terroren. Alt tidleg i 50-åra var «Det gamle venstre» knust, og så godt som all opposisjon var slokna.

Under desse tilhøva var det berre få grupper eller individ som prøvde å halde liv i den radikale tradisjonen i USA. Det var stort sett folk som var knytte til universiteta. Ei av desse gruppene var redaktørane av det framståande marxistiske tidsskriftet *Monthly Review* og medarbeidarane deira (utgitt frå 1949 med blant andre Albert Einstein som støttespelar).

Den nye opposisjonen som voks fram ved universiteta først i 60-åra, hadde ikkje sine røtter i dei overvintra restane av Det gamle venstre. Svært få av studentane ved Berkley var sosialistar hausten 1964. Dei nye opposisjonelle var radikale liberalarar som tok til å oppdage gapet mellom den herskande ideologien og dei sosiale kjensgjerningane. Det var ungdommar som vart opprørte over det småborgarlege hykleriet i det amerikanske samfunnet og over lenestolsintellektualismen til mange av professorane. Det var intelligente studentar – mest frå middelklassen – som tok til å oppdage kva «The American Celebration» verkeleg har gått ut på: imperialisme, rasisme, fattigdom og arbeidsløyse.

Borgarrettsrørsla var ein hovedfaktor i den første politiseringa. Mange radikal-liberale kvite studentar engasjerte seg sommaren 1964 i arbeidet med å få registrert farga veljarar. I september vart det ved Berkley forbode å samle inn pengar til borgarrettsrørsla og å arrangere stands eller drive aktivitet som ikkje berre var «informativ», men dessutan støtta politiske retningar eller rørsler. Studentane i *Free Speech Movement* (FSM) trassa forbodet. Ved straks å tilkalle væpna politi, ga universitetsadministrasjonen ein leksjon om kva den kerrske liberaliteten duger til når han blir stilt på prøve. Studentane ved Berkley fekk i 1964/65 med eitt slag røyne på eigne kroppar at den amerikanske kapitalismen er basert på vald og at dei herskande grip til køller, tåregass og bajonetter så snart det kjem til opposisjonell aktivitet ved universiteta.

På same måten som kravet om full yringsfridom så var også aksjonsmåtane til FSM (i 1964/65) nær knytte til den radikal-liberale tradisjonen i USA: sivil ulydnad, pasifisme, fredelege demonstrasjonar, sit-ins, teach-ins, passiv motstand. Men militæraksjonane mot oppreistane til den svarte befolkninga i gettoane, folkemordet i Vietnam, den stadig aukande terroren mot alt som rører seg til venstre i Sambandsstatane har verka til at titusenvis av studentar ved universiteta er blitt medvitne, militante sosialistar.

Denne utviklinga kan også registrerast i endringar av aksjonsformene: Den idealistiske pasifismen og marsjane mot Washington har til dømes vike plass for politisk militærnekting, brekking av vernepliktkort og okkupasjonar av sesjonslokale. På grunnlag av dei praktiske røyningane er no avantgarden til dei radikale studentane i ferd med å utvikle ein revolusjonær strategi. Etter landsstyremøtet i Students for a Democratic Society (SDS er dei sosialistiske studentane sin avantgardenorganisasjon) tidleg i år, vart det kunngjort at: «... SDS ga sin fulle stønad til Black Panther Partys oppfatning at 'frigjerings i kolonien' må følgjast av 'revolusjon i moderlandet'». (Sitert etter *Monthly*

Review, mai 1969, s. 9.) Denne meldinga gir også til kjenne eit anna viktig trekk ved opposisjonen i USA: Avantgarden til dei farga si frigjeringsrørsle spelar i dag ein sentral rolle i utviklinga av ein sosialistisk strategi.

Endå eit sertrekk ved opposisjonen i USA er organisasjonsformene. Inntil for kort tid sidan dreia aksjonane seg om einskilte saker, ikkje om strategiske mål. Det vart skipa ei rekkje ad hoc-organisasjonar og -komitear som berre hadde til oppgåve å kjempe igjennom sine spesielle saker. Berre få opposisjonelle organisasjonar er av meir permanent karakter. Eg skal nemne nokre få av desse.

Black Panther Party, uttalt revolusjonært, får stadig større oppslutning i gettoane. Alle medlemmer er farga, men organisasjonen går inn for å samarbeide med kvite revolusjonære.

Progressive Labor Party er resultatet av at «maoistane» vart ekskluderte frå det amerikanske kommunistpartiet. Dei fleste medlemmene er studentar eller akademikarar. Partiet er førebels isolert frå den kvite arbeidarklassen.

Students for a Democratic Society (SDS), studentane sin avantgarde-organisasjon, har vist store evner i utvikling av initiativ, fleksibel taktikk og strategi. SDS samarbeider med Black Panther Party. SDS-medlemmer tek seg no jobbar i industrien for å prøve å kome i kontakt med dei kvite arbeidarane.

Medan dei svarte, mexiko-amerikanarane og puertoricanarane er i ferd med å utvikle eit revolusjonært medvit, ser det ut til at ikkje berre småborgarskapet, men endå store delar av den kvite arbeidarklassen klamrar seg til reaksjonen. Den herskande klassen har visst å spele ut dei svarte mot dei kvite arbeidarane, til dømes ved å utnytte svarte som streikebrytarar. Kvite arbeidarar ser stadig dei farga som eit trugsmål mot sine egne arbeidsplassar. Men dette sakstilhøvet forklarar ikkje alt. Rasefordommane til kvite arbeidarar vitnar om kor langt på veg dei har internalisert den autoritære, rådande kulturen. Dei rasistiske trekka i den amerikanske arbeidarklassen indikerer i kor stor grad han er integrert i det etablerte systemet.

Faren for ein fascisme med dei tradisjonelle trekka er i USA openbar for alle som vil sjå. Ei hending ved Berkeley i vår kastar litt lys over den politiske stoda.

For to år sidan kjøpte Berkeley-universitetet eit tilliggande jordstykke der det grensar opp mot fattigkvartala. Arealet på ca. 150x100 meter låg brakk inntil i mai i år då nokre studentar saman med folk frå slummen laga i stand ein Folkepark av det. Universitetsadministrasjonen forbaud Folkeparken, sperra han inne med stålnetting og sette politivakter rundt han. (Grunngjevinga for dette tiltaket var at arealet skal brukast til sports plass.) Folk frå slummen og studentar samla seg i ein protestmarsj til Folkeparken med krav om at han skulle bli opna att. Eit utval sitat frå to borgarlege blad (amerikanske *Newsweek* og tyske *Die Zeit*) fortel kva som så hende:

«I sju dagar i mai var 3000 ukjende menn i uniform dei effektive herskarane over den okkuperte byen og universitetet. Soldatane og politifolka sto under kommando av to generalar og ein sheriff. ...

... styrkane omfatta Alabama County Sheriff deputies, the California Highway Patrol, Nasjonalgarden og politiet frå Oakland. ... Politiet og Nasjonalgarden nøyer seg ikkje lenger med vanleg tåregass. Dei brukar eit kjemikal som blir kalla CS – soldatane kallar det peppergass – og som hæren bruker i Vietnam. ...

Mange andre vart sjølvsagt verre såra enn eg. Dei vart både klubba ned, skotne på og gassa. Ein tjuufemårig tilskodar vart drepen av eit haglskot. ...

... politiet viste ein brutalitet som minte ein om Chicago i 1968 ... med våpen og teknikkar som jamvel ikkje styresmaktene i Chicago torde bruke: avfyring av haglskot mot flyktande menneskemengder og uvæpna tilskodarar, ... og gassing av heile gater og delar av universitetsområdet...

For politifolka er dei unge og langhåra innbyggjarane i Berkeley blitt 'niggers' som bør klubbast ned og gassast meir for det dei er enn for det dei måtte ha gjort. ...

Dei fire hundre arresterte ... vart pakka inn i trange celler. Santa Rita-fengslet ved San Francisco var ikkje innretta for ei slik massetilstrøyming. ... Fengselsfunksjonærane let dei arresterte få ei handfast spesialhandsaming. ...

Det vart heller ikkje nekta for at det hadde føregått mishandlingar. Den ansvarlege sheriffen la fram det han meinte var ei plausibel forklaring på dette: 'Mange av mine tenestemenn har vore soldatar i Vietnam – og dei har si eiga mening om desse protestfolka. Dei trur heilt enkelt at ein må handsame dei som vietcongs.'

Gvernør Ronald Reagan forsvarte skota til politifolka. Han forsvarte bruken av eit helikopter som sprøyta ein ny tåregass – utprøvd i Vietnam – over universitetsområdet. Han forsvarte dei verjarane av ro og orden som brutalt og vilkårleg hogg laus på studentane. Og Reagan visste kvifor. Han er sikker på ein ny valsiger. ...»

Sitata er henta frå: Peter Barnes, «Thoughts on Being Tear Gassed», *Newsweek*, 2/6 1969. Hans Gresmann, «Blumen gegen Bajonette», *Die Zeit* nr. 25, 20/6, 1969. Hans Gresmann «Kreuzzug gegen die Rebellen», *Die Zeit* nr. 26, 27/6, 1969.

Rune Skarstein

Herbert Marcuse

FRIGJØRING FRA OVERFLODSSAMFUNNET

Som en håpløs filosof – for hvem filosofi har blitt uatskillelig fra politikk – er jeg redd for at jeg her i dag må holde en heller filosofisk tale, og jeg må be om deres overbærenhet. Vi skal behandle frigjøringens dialektikk (dette er i virkeligheten et overflødig uttrykk, for jeg tror at all dialektikk er frigjøring), og ikke bare frigjøring i intellektuell forstand, men frigjøring som omfatter både hjerne og kropp, frigjøring som omfatter hele den menneskelige eksistens. Tenk på Platon: frigjøring fra livet i hulen. Tenk på Hegel: frigjøring i betydningen fremskritt og frihet i historisk målestokk. Tenk på Marx. Nå, i hvilken forstand er all dialektikk frigjøring? Det er frigjøring fra et undertrykkende, et dårlig, et falskt system – det kan være et organisk system, det kan være et sosialt system, det kan være et mentalt eller intellektuelt system: frigjøring ved hjelp av krefter som utvikles innenfor et slikt system. Dette er et avgjørende punkt. Og frigjøring ved hjelp av den motsetning som systemet frembringer, nettopp fordi det er et dårlig, et falskt system.

Jeg benytter her med hensikt moralske, filosofiske begreper, verdier: «dårlig», «falskt». For uten at man har et mål som kan rettferdiggjøres objektivt for en bedre, en friere, mer menneskelig eksistens, må all frigjøring forbli meningsløs – i beste fall et fremskritt i trelldom. Jeg tror også – med Marx – at sosialismen *bør* eksistere. Dette «bør» tilhører kjernen i den vitenskapelige sosialisme. Den *bør* eksistere: den er – kan man nesten si – en biologisk, sosiologisk og politisk nødvendighet. Den er en biologisk nødvendighet for så vidt som et sosialistisk samfunn ifølge Marx – ville stemme overens med selve livets *logos*, med de viktigste mulighetene i en menneskelig tilværelse, ikke bare mentalt, ikke bare intellektuelt, men også organisk.

Nå, angående i dag og vår egen situasjon. Jeg mener at vi står overfor en ny situasjon i historien, fordi vi i dag må frigjøre oss fra et rikt og mektig samfunn som fungerer relativt bra. Jeg snakker her om frigjøring fra overflodssamfunnet, dvs. de fremskredne industrialiserte samfunnene. Problemet vi står overfor, er behovet for frigjøring, ikke fra et fattig samfunn, ikke fra et samfunn i oppløsning, selv ikke – i de fleste tilfeller – fra et voldssamfunn, men fra et samfunn som i stor grad tilfredsstillter menneskets materielle og endog kulturelle behov – et samfunn som – for å bruke en klisjé – leverer varer til en stadig større del av befolkningen. Og det innebærer at vi står overfor frigjøring fra et samfunn hvor frigjøringen tilsynelatende er uten massebasis. Vi kjenner meget godt manipulasjonens, indoktrineringens og

undertrykkelsens sosiale mekanismer som er ansvarlig for denne mangel på en massebasis, som er ansvarlig for integrasjonen av majoriteten av de opposisjonelle kreftene innenfor det etablerte samfunnssystem. Men jeg må igjen understreke at dette ikke bare er en ideologisk integrasjon, at det ikke bare er en sosial integrasjon; at den foregår nettopp på det sterke og rike grunnlag som gjør samfunnet i stand til å utvikle seg og å tilfredsstille de materielle og kulturelle behov bedre enn før.

Men kjennskap til manipulasjonens eller undertrykkelsens mekanismer – som strekker seg helt inn i selve menneskets ubevissthet – er ikke hele saken. Jeg tror at vi (og jeg vil bruke «vi» gjennom resten av min tale) har vært for nølende, at vi har vært for skamfulle – forståelig skamfulle – til å insistere på de radikale trekkene ved helheten til et sosialistisk samfunn, dets kvalitative forskjell fra alle de etablerte samfunnene: den kvalitative forskjell som gjør at sosialismen i virkeligheten er negasjonen til de etablerte systemer, uansett hvor produktive, uansett hvor mektige de er eller synes å være. Med andre ord – og dette er et av de mange punktene hvor jeg er uenig med Paul Goodman¹ – har vår feil ikke vært at vi har vært for ubeskjedne, men at vi har vært for beskjedne. Vi har – slik det har vært – undertrykt en god del av hva vi skulle sagt, og hva vi skulle ha fremhevet.

Hvis disse helhetstrekkene, disse i sannhet radikale trekk, som gjør et sosialistisk samfunn til en absolutt negasjon til de eksisterende samfunn, hvis denne kvalitative forskjellen i dag synes utopisk, idealistisk, metafysisk, så er dette nettopp den form som disse radikale trekkene må anta hvis de virkelig skal være en absolutt negasjon til det etablerte samfunn: hvis sosialismen virkelig representerer et brudd i historien, det radikale brudd, spranget inn i frihetens rike – et totalt brudd.

La oss gi en illustrasjon av hvordan denne bevissthet, eller delvise bevissthet, om behovet for et slikt totalt brudd var tilstede i enkelte av de store sosiale kampene i vår periode. Walter Benjamin siterer rapporter om at det under Paris-kommunen var folk på hvert eneste gatehjørne i sentrum av Paris som skjøt på klokkene i kirketårnene, slottene osv., og derved bevisst eller delvis bevisst ga uttrykk for behovet om at tiden måtte stanses på en eller annen måte, at i det minste det rådende, etablerte tidskontinuum måtte stanses, og at en ny tid måtte begynne – en meget sterk fremhevning av den kvalitative forskjell og av totaliteten av det brudd på den historiske utvikling som ligger mellom det nye og det gamle samfunn.

I denne forstand ville jeg her sette pris på å få diskutere med dere de undertrykte forutsetninger for kvalitativ forandring. Jeg sier med hensikt «kvalitativ forandring», ikke «revolusjon», fordi vi kjenner alt for mange revolusjoner som har ført til at undertrykkelsens kontinuum har blitt opprettholdt, revolusjoner som har erstattet et herskersystem med et annet. Vi må bli oppmerksomme på de viktigste nye trekkene som skiller et fritt samfunn ut som en absolutt negasjon til de etablerte samfunn, og vi må begynne å

formulere disse trekkene uansett hvor metafysiske, uansett hvor utopiske, og jeg vil endog si, uansett hvor latterlige vi kanskje vil synes å være for normale mennesker i alle leire, til høyre så vel som til venstre.

Hva er denne frigjøringens dialektikk som vi her er opptatt av? Den er oppbyggingen av et fritt samfunn, en oppbygging som for det første er avhengig av at det vitale behov for å avskaffe de etablerte systemer med sitt slaveri, vil seire, og for det andre – og dette er avgjørende – er avhengig av det vitale engasjement, kampen, – bevisst så vel som underbevisst og ubevisst – for de kvalitativt forskjellige verdiene som kjennetegner en fri menneskelig eksistens. Uten at slike nye behov – det frie menneskets behov – oppstår og blir tilfredsstilt, vil all forandring av de sosiale institusjoner, uansett hvor stor den måtte være, bare føre til at et slavesystem blir erstattet av et annet. Disse nye behov som har oppstått, og deres tilfredsstillelse, kan heller ikke – og dette vil jeg gjerne fremheve – bare betraktes som et biprodukt, som et rent resultat av forandrede sosiale institusjoner. Vi har sett dette, det er et faktum som vi har erfart. Utviklingen av de nye institusjoner må allerede nå gjennomføres – og fullføres – av mennesker med de nye behov. Dette er forresten den hovedidé som ligger til grunn for Marx's oppfatning av proletariatet som revolusjonens historiske subjekt. Han betraktet det industrielle proletariat som revolusjonens historiske subjekt, ikke bare fordi det var den grunnleggende klasse i den materielle produksjonsprosess, ikke bare fordi det på den tiden utgjorde hoveddelen av befolkningen, men også fordi denne klassen var fri for det kapitalistiske samfunns undertrykkende og aggressive konkurransepregede behov og derfor, i det minste potensielt, var bæreren av essensielt nye mål, behov og deres tilfredsstillelse.

Vi kan også formulere frigjøringens dialektikk på en grovere måte, som en ond sirkel. Overgangen fra frivillig slaveri (slik det i stor grad eksisterer i overflodssamfunnet) til frihet, forutsetter avskaffelsen av undertrykkelsens institusjoner og mekanismer. Og avskaffelsen av undertrykkelsens institusjoner og mekanismer forutsetter i sin tur frigjøring fra slaveri, seier for behovene for frigjøring. Hva angår behovene, så tror jeg at vi må skjelne mellom behovet for å forandre utålelige eksistensbetingelser og behovet for å forandre samfunnet som helhet. Disse to er slett ikke identiske, de er slett ikke i harmoni med hverandre. *Hvis* det dreier seg om behovet for å forandre utålelige eksistensbetingelser og dette kan oppnås med en viss rimelig sannsynlighet innenfor det etablerte samfunn og ved hjelp av det etablerte samfunns utvikling og fremskritt, så er dette bare en kvantitativ forandring. Kvalitativ forandring er forandring av selve systemet som helhet.

Jeg vil gjerne understreke at forskjellen mellom kvantitativ og kvalitativ forandring ikke er identisk med forskjellen mellom reform og revolusjon. Kvantitativ forandring kan bety og kan føre til revolusjon. Jeg vil imidlertid antyde at bare foreningen av disse to er revolusjon i ordets egentlige forstand, dvs. spranget fra forhistorien inn i menneskets historie. Det problem vi står

overfor, er med andre ord det punkt hvor kvantitet kan slå over i kvalitet, hvor den kvantitative forandring av tilstander og institusjoner kan bli en kvalitativ forandring som berører all menneskelig eksistens.

I dag er revolusjonens to potensielle faktorer, som jeg har omtalt ovenfor, atskilte. Den første er mest fremtredende i de underutviklede landene, hvor den kvantitative forandring – dvs. frembringelsen av menneskelige levevilkår – i seg selv er kvalitativ forandring, men ennå ikke frihet. Revolusjonens andre potensielle faktor – forutsetningen for frigjøring – er potensielt til stede i de fremskredne industrialiserte landene, men blir holdt i sjakk og pervertert av samfunnets kapitalistiske organisasjon.

Jeg mener at vi står overfor en situasjon hvor dette fremskredne kapitalistiske samfunn har nådd et punkt hvor kvantitativ forandring teknisk kan vendes om til kvalitativ forandring, til ekte frigjøring. Og det er nettopp mot denne i sannhet fatale mulighet at overflodssamfunnet, den fremskredne kapitalisme, er organisert og mobilisert på alle fronter, hjemme så vel som utenlands.

Før jeg går videre, må jeg få gi en kort definisjon av hva jeg mener med et overflodssamfunn. Det amerikanske samfunn idag er naturligvis en modell, selv om det også i USA i stor grad bare er en tendens som enda ikke er blitt fullstendig forvandlet til virkelighet. For det første er det et kapitalistisk samfunn. Det synes å være nødvendig å minne oss selv om dette fordi det også på venstrefløyen er mennesker som tror at det amerikanske samfunn ikke lenger er et klassesamfunn. Jeg kan forsikre dere om at det er et klassesamfunn. Det er et kapitalistisk samfunn med en høy konsentrasjon av økonomisk og politisk makt, med en omfattende og stadig økende automasjon og koordinasjon av produksjonen, distribusjonen og kommunikasjonen, hvor produksjonsapparatet er basert på privat eiendomsrett som imidlertid i økende grad avhenger av regjeringens stadig mer aktive og omfattende intervensjon. Det er et samfunn hvor – som tidligere nevnt – de materielle og kulturelle behov til størstedelen av befolkningen blir tilfredsstilt i større grad enn noen gang tidligere; men de blir tilfredsstilt i overensstemmelse med behovene og interessene til apparatet og til de kreftene som kontrollerer apparatet. Og det er et samfunn som vokser på grunnlag av en aksellerende sløsing, planlagt foreldelse og ødeleggelse, mens de nederste lag av befolkningen fortsetter å leve i fattigdom og elendighet.

Jeg tror at disse faktorene er innbyrdes avhengige, at de utgjør symptomene ved seinkapitalismen: nemlig den tilsynelatende uatskillelige enhet – uatskillelig for systemet – av produktivitet og ødeleggelse, av behovstilfredsstillelse og undertrykkelse, av frihet innenfor slavesystemet – dvs. menneskets underkastelse under apparatet – og den uatskillelige enhet mellom rasjonalitet og irrasjonalitet. Vi kan si at samfunnets rasjonalitet ligger i selve dets usunnhet, og at samfunnets usunnhet er rasjonell i den grad det er effektivt, i den grad det leverer varer.

Nå er det nødvendig å stille følgende spørsmål: hvorfor trenger vi å frigjøres fra et slikt samfunn hvis det er i stand til – kanskje i en fjern fremtid, men tilsynelatende i stand til – å avskaffe fattigdommen i større grad enn noen gang før, å gjøre arbeidet stadig mindre slitsomt, å redusere arbeidstiden, og å heve levestandarden? Hvis prisen for alle de varer som leveres, prisen for dette komfortable slaveri, for alt det som oppnås, er utplyndring og dermed utarming av folk langt vekk fra metropolen og langt vekk fra dens overflod? Hvis overflodssamfunnet selv nesten ikke merker hva det gjør, hvorledes det sprer terror og slaveri, hvorledes det bekjemper frigjøring alle steder på kloden?

Vi kjenner den tradisjonelle svakheten til de følelsesmessige, moralske og humanitære argumenter mot en slik teknologisk utvikling, mot den irrasjonelle rasjonaliteten til en slik makt. Disse argumentene synes ikke å ha noen vekt overfor de harde fakta – vi kunne kanskje si brutale fakta – som samfunnet og dets produktivitet representerer. Og likevel, det er bare insisteringen på de virkelige muligheter for et fritt samfunn – som forhindres av overflodssamfunnet – det er bare denne insistering, i praksis så vel som i teori, i demonstrasjon så vel som i diskusjon, som fremdeles står i veien for den fullstendige degradering av mennesket til et objekt, eller heller subjekt/objekt, som står i veien for den fullstendige administrering av mennesket. Det er bare denne insistering som fremdeles står i veien for den økende brutalisering og åndelige forkrøpling av mennesket. For – og jeg vil gjerne fremheve dette – den kapitalistiske velferdsstaten er en Krigsstat. Den må ha en Fiende, med stor F, en total Fiende; for forlengelsen av slaveriet, forlengelsen av den miserable kamp som den kapitalistiske velferdsstat fører for å forsvare sin eksistens mot de nye muligheter for frihet, denne forlengelsen aktiviserer og forsterker en primitiv aggressivitet innenfor dette samfunnet i en grad, som jeg tror, er ukjent hittil i historien. Og denne primitive aggressivitet må kanaliseres på en samfunnsmessig nyttig måte, ellers vil den få samfunnet selv til å eksplodere. Derfor har man behov for en Fiende, som må eksistere, og som må skapes hvis den ikke eksisterer. Heldigvis, tør jeg si, eksisterer Fienden. Men dens bilde og dens makt må – innenfor dette samfunnet – overdrives hinsides alle proporsjoner for at man skal være i stand til å kanalisere denne aggressivitet på en samfunnsmessig nyttig måte.

Resultatet er en oppsplittet, forkrøplet og frustrert menneskelig eksistens: en menneskelig eksistens som forsvarer sitt eget slaveri med makt.

Vi kan summere opp den fatale situasjon vi står overfor. Radikal sosial forandring er objektivt nødvendig, i dobbelt forstand. For det første er radikal sosial forandring den eneste sjanse vi har til å redde mulighetene for menneskelig frihet, og før det andre er de tekniske og materielle ressurser som er nødvendige for å realisere friheten, tilgjengelige. Men mens dette objektive behov beviselig eksisterer, så gjør derimot det subjektive behov for

en slik forandring seg ikke gjeldende. Det gjør seg nettopp ikke gjeldende blant de deler av befolkningen som tradisjonelt blir betraktet som bærerne av historisk forandring. Det subjektive behov blir undertrykt, igjen i dobbelt forstand: for det første ved hjelp av en massiv, vitenskapelig manipulering og administrering av behovene – dvs. ved en systematisk sosial kontroll ikke bare av menneskets bevissthet, men også av dets ubevissthet. Denne kontrollen er blitt mulig av selve de resultater man har kommet fram til innen de mest frigjørende vitenskaper i vår tid, innen psykologi, og da hovedsakelig psykoanalyse og psykiatri. At disse samtidig både kunne bli og har blitt et mektig undertrykkelsesinstrument – et av de mest effektive undertrykkelsesmidler – er igjen et av de skremmende aspekter ved frigjøringens dialektikk.

Jeg vil antyde at denne divergensen mellom de objektive og subjektive behov forandrer fullstendig frigjøringens grunnlag, dens utsikter og dens strategi. Denne situasjon forutsetter at det oppstår nye behov som er kvalitativt forskjellige fra og som til og med står i motsetning til de herskende, aggressive og undertrykkende behov: at det oppstår en ny mennesketype med en vital, biologisk trang til frigjøring, og med en bevissthet som er i stand til å bryte gjennom overflodssamfunnets materielle så vel som ideologiske slør. Med andre ord, frigjøringen synes å avhenge av åpningen og aktiviseringen av en dybde dimensjon i den menneskelige eksistens: ikke en idealistisk dimensjon over den materielle basis, men en dimensjon som er enda mer materiell enn den materielle basis, en dimensjon under den tradisjonelle basis. Jeg vil straks illustrere hva jeg mener.

Understrekningen av denne nye dimensjon betyr ikke at politikk skal erstattes med psykologi, snarere tvert i mot. Det betyr at man endelig tar hensyn til det faktum at samfunnet har trengt inn i endog de dypeste røtter i den individuelle eksistens, endog menneskets ubevissthet. Vi må oppsøke samfunnets røtter i individene, individene som – på grunn av den sosiale virksomhet – til stadighet reproducerer undertrykkelsens kontinuum, til og med gjennom de store revolusjoner.

Jeg vil antyde at denne forandring ikke er en ideologisk forandring. Den blir diktert av den aktuelle utvikling i det industrialiserte samfunn, som har introdusert faktorer som vår teori tidligere helt riktig kunne se bort fra, men som nå er av den største betydning. Den blir diktert av den aktuelle utvikling i det industrialiserte samfunn, av den veldige veksten i den materielle og tekniske produktivitet, som har overgått og gjort foreldet de tradisjonelle mål og forutsetninger for frigjøring.

Vi står her overfor spørsmålet: er frigjøringen fra overflodssamfunnet identisk med overgangen fra kapitalisme til sosialisme? Jeg vil foreslå følgende svar: Den er ikke identisk hvis man med sosialisme bare forstår en planlagt utvikling av produktivkreftene og rasjonalisering av ressursene (skjønt dette er en forutsetning for frigjøring). Den er identisk med overgangen fra kapitalisme til sosialisme, hvis sosialismen defineres på den mest

utopiske måte: nemlig, blant annet, som avskaffelsen av arbeidet, den endelige slutt på kampen for tilværelsen – dvs. livet blir et mål i seg selv og ikke lenger et middel til å nå et mål – og frigjøringen av menneskelige sanser og følelser, ikke som en privat faktor, men som en kraft til å omforme den menneskelige eksistens og dens omgivelser. Jeg tror at det å gi sanser og følelser deres egen rett, er et av de grunnleggende mål for sosialismen som helhet. De er det frie samfunns kvalitativt forskjellige trekk, og forutsetter, som dere allerede har sett, en fullstendig omvurdering av de eksisterende verdier, en ny antropologi. De forutsetter en mennesketype som forkaster prestasjonsprinsippet som styrer de etablerte samfunn, en mennesketype som har fridd seg fra den aggressivitet og brutalitet som er innebygget i de etablerte samfunnsstrukturer, og i deres hyklerske og puritanske moral, en mennesketype som biologisk ikke er i stand til å utkjempe kriger og skape lidelser, en mennesketype som får god samvittighet av glede og lyst, og som både kollektivt og individuelt arbeider for slike sosiale og fysiske omgivelser som muliggjør en slik tilværelse.

For å gjenta meg selv: frigjøringens dialektikk, i det den slår over fra kvantitet til kvalitet, innebærer således et brudd på undertrykkelsens kontinuum som strekker seg inn til dybde dimensjonen i selve organismen. Eller vi kan kanskje si at kvalitativ forandring, frigjøring, idag innebærer organiske, biologiske og instinktmessige forandringer så vel som politiske og sosiale forandringer.

Som jeg har antydnet, har de nye behov og deres tilfredsstillelse et rent materielt grunnlag. De er ikke oppkonstruert. De er derimot logisk avledet av de tekniske, materielle og intellektuelle muligheter i det fremskredne, industrialiserte samfunn. De ligger i og er et uttrykk for det fremskredne industrialiserte samfunns produktivitet, som for lenge siden har gjort foreldet all slags asketisme, og hele den arbeidsdisiplin som den jødisk-kristne moral er basert på.

Hvorfor overskrider og negerer dette samfunnet denne mennesketype, den tradisjonelle mennesketype, denne mennesketypes eksistensformer og den moral som det selv i stor grad er sprunget ut av og grunnlagt på? Denne nye produktivitet som man tidligere ikke hadde hørt om og som man heller ikke hadde forutsett, tillater begrepet frigjøringens teknologi. Her kan jeg bare kort indikere hva jeg tenker på: slike forbausende og i sannhet tilsynelatende utopiske tendenser som tilnærmelsen mellom teknikk og kunst, tilnærmelsen mellom arbeid og lek, tilnærmelsen mellom nødvendighetens og frihetens rike. Hvordan? Hvis det samfunnsmessig nødvendige arbeid og den samfunnsmessig nødvendige materielle produksjon ikke lenger var underkastet de kapitalistiske krav om profitt og effektivitet, og ikke lenger diktert av den knapphet som i dag blir forlenget av samfunnets kapitalistiske organisering, da både kunne og ville disse i stadig større grad bli vitenskapelige (vi kan se denne tendens allerede i dag). Teknisk eksperimentering, vitenskap og tekno-

logi, både ville og kunne bli en lek med de til nå skjulte – metodisk skjulte og blokkerte – muligheter som menneskene og tingene, samfunnet og naturen besitter.

Dette er en av de eldste drømmene i all radikal teori og praksis. Det betyr at den skapende fantasi, og ikke bare prestasjonsprinsippets rasjonalitet, ville bli en produktivkraft i omformingen av det sosiale og fysiske univers. Det ville bety fremkomsten av en form for realitet, som er verket og mediet til menneskets sanser og følelser i deres utvikling.

Og nå vil jeg kaste inn en «fryktelig» oppfatning: det ville bety en «estetisk» realitet – samfunnet som kunstverk. Dette er i dag frigjørings mest, utopiske og mest radikale mulighet.

Hva betyr dette rent konkret? Jeg sa at vi her ikke er opptatt av private sanser og følelser, men av sanser og følelser, skapende fantasi og lek, som blir krefter som skaper omforming. Som sådanne vil de f.eks. komme til å lede den totale rekonstruksjon av byene og landsbygda; restaureringen av naturen etter at man har fjernet den kapitalistiske industrialiseringens vold og ødeleggelse; skapingen av indre og ytre rom for ensomhet, individuell autonomi, stillhet; fjerningen av bråk, av påtvunget læring, av påtvunget samvær med andre mennesker, av forurensninger, av stygghet. Disse kravene er – og dette kan jeg ikke fremheve sterkt nok – verken snobbete eller romantiske. Biologene understreker i dag at disse kravene er den menneskelige organismes biologiske krav, og at når det kapitalistiske samfunn i dag stanser deres utvikling og perverterer og ødelegger dem, så innebærer dette i virkeligheten en nedbrytning av den menneskelige organisme, ikke bare i symbolsk forstand, men i en meget virkelig og bokstavelig forstand.

Jeg tror at mennesket bare kan være virkelig fritt og at virkelig menneskelige forbindelser mellom frie individer bare kan etableres i en slik verden som her beskrevet. Jeg tror at ideen om en slik verden også lå til grunn for Marx' oppfatning av sosialismen, og at disse estetiske behov og mål må være tilstede fra begynnelsen av i gjenoppbyggingen av samfunnet, og ikke bare ved slutten eller i en fjern fremtid. Hvis ikke vil de behov – og deres tilfredsstillelse – som reproducerer undertrykkelsessamfunnet, bli brakt med over i det nye samfunnet. Repressive mennesker ville slepe med seg sin undertrykkelse over i det nye samfunnet.

Nå, på dette fremskredne punkt er spørsmålet: hvordan kan vi i det hele tatt betrakte fremkomsten av slike kvalitativt forskjellige behov og mål som organiske, biologiske behov og mål, og ikke som påtvungne verdier? Hvordan kan vi forestille oss fremkomsten av disse behov og deres tilfredsstillelse innen og i motsetning til det etablerte samfunn – dvs. før frigjøringen har funnet sted? Dette er den dialektikk som jeg begynte med: at vi i en meget bestemt forstand må frigjøre oss for å skape et fritt samfunn.

Det burde være unødvendig å si at forutsetningen for slik kvalitativ forandring er oppløsningen av det eksisterende system. Og jo mer effektivt overflodssamfunnets undertrykkelsesapparat fungerer, jo mindre sannsynlig er en gradvis overgang fra slaveri til frihet. Det faktum at vi i dag ikke kan identifisere en spesiell klasse eller en spesiell gruppe som en revolusjonær kraft, dette faktum er ingen unnskyldning for ikke å bruke en hvilken som helst og enhver mulighet og metode for å gjøre ende på undertrykkelsesmekanismene i individet. Spredningen av potensiell opposisjon blant de avhengige masser svarer nøyaktig til vårt fremskredne kapitalistiske samfunns totalitære karakter. Systemets indre motsetninger er så alvorlige som noen gang før, og vil sannsynligvis bli forverret av den veldige ekspansjonen i den kapitalistiske imperialismen. Jeg mener ikke bare de mest generelle motsetninger mellom den veldige sosiale rikdom på den ene side, og den destruktive, aggressive og sløsete bruk av denne rikdom på den andre, men langt mer konkrete motsetninger som nødvendigheten av automatisering i kapitalismen, den kontinuerlige reduksjon av den menneskelige andelen av det fysiske arbeidet i den materielle reproduksjon av samfunnet, og dermed tendensen til en tørtlegging av merverdikildene. Endelig eksisterer trusselen om teknologisk arbeidsløshet som selv det rikeste overflodssamfunn kanskje ikke lenger er i stand til å kompensere for ved å skape stadig mer parasittisk og uproduktivt arbeid: Alle disse motsetningene eksisterer. Som en reaksjon mot dem vil sannsynligvis undertrykkelsen, manipulasjonen og integrasjonen fortsette å øke.

Men grunnen for en fremtidig frigjøring kan og må bli forberedt. Den nedbrutte bevissthet og de nedbrutte instinkter må bli vekket. Fornemmelsen av og oppmerksomheten på de nye grenseoverskridende, antagonistiske verdiene er der. Og de er der, nettopp blant de grupper som enda ikke har latt seg integrere, og blant dem som i kraft av sin privilegerte stilling kan gjennomskue massekommunikasjonens og indoktrineringens ideologiske og materielle slør – nemlig intelligentsiaen.

Vi kjenner alle den fatale fordom som fra første stund har gjort seg gjeldende i arbeiderbevegelsen mot intelligentsiaen som en katalysator for historisk forandring. Det er på tide å spørre om ikke denne fordom mot de intellektuelle, og de intellektuelles mindreverdighetskompleks som har oppstått som et resultat av denne fordom, har vært en viktig faktor i utviklingen av de kapitalistiske så vel som de sosialistiske samfunnene: i utviklingen av og svekkelsen av de opposisjonelle krefter. De intellektuelle dro vanligvis ut for å organisere andre, for å organisere på grunnplanet. De brukte slett ikke den muligheten de hadde til å organisere seg selv, ikke bare på et regionalt, ikke bare på et nasjonalt, men på et internasjonalt plan. Dette er etter mitt syn en av de viktigste oppgavene i dag. Kan vi si at intelligentsiaen er bæreren av historisk forandring? Kan vi i dag si at intelligentsiaen er en revolusjonær klasse? Det svaret jeg vil gi, er: Nei, vi kan ikke si det. Men vi kan si, og jeg

tror vi må si at intelligentsiaen har en avgjørende forberedende funksjon, ikke noe mer, men jeg vil hevde at dette er av den største viktighet. I seg selv er den ikke og kan heller ikke være en revolusjonær klasse, men den kan bli katalysatoren, og den har en forberedende funksjon – selvfølgelig ikke for første gang. Det er i virkeligheten på denne måte alle revolusjoner begynner – men kanskje i større grad i dag enn noen gang tidligere. Fordi – og også for dette har vi et strengt materielt og meget konkret grunnlag – det er fra denne gruppen at innehaverne av de avgjørende posisjoner i produksjonsprosessen vil bli rekruttert, i fremtiden i enda større grad enn hittil. Jeg referer til hva vi kanskje kan kalle den materielle produksjonsprosessen økende vitenskapelige karakter som direkte forandrer intelligentsiaens rolle. Det er den gruppe som de avgjørende innehaverne av avgjørende posisjoner vil bli rekruttert fra: vitenskapsmenn, forskere, teknikere, ingeniører, endog psykologer – fordi psykologi vil fortsette å være et sosialt nødvendig instrument enten til slaveri eller til frigjøring.

Man har kalt denne intelligentsiaen den nye arbeiderklasse. Jeg tror denne betegnelsen i beste fall er forhastet. De er i dag – og dette burde vi ikke glemme – blant de som nyter godt av det etablerte system. Men de befinner seg også ved selve kilden til de skrikende motsetninger mellom vitenskapens frigjørende kapasitet og dens undertrykkende og slavebindende bruk. Å aktivisere den undertrykte og manipulerte motsetning, å få den til å fungere som en katalysator for forandring, det er i dag en av opposisjonens hovedoppgaver. Dette forblir og må forbli en politisk oppgave.

Utdannelse er vår oppgave, men utdannelse i en ny betydning. Både med hensyn til teori så vel som praksis – politisk praksis – er utdannelse i dag mer enn diskusjon, mer enn undervisning, læring og skriving. Utdannelsen vil forbli maktesløs med mindre og inntil den får konsekvenser utover klasserommet, med mindre og inntil den får konsekvenser utover colleget, skolen og universitetet. Utdannelsen må i dag omfatte ånd og legeme, fornuft og fantasi: de intellektuelle og instinktmessige behov. Dette fordi hele vår tilværelse er blitt gjort til subjekt/objekt for politikken, for sosialteknikk. Jeg understreker at det ikke er spørsmål om å gjøre skolene og universitetene, hele utdanningssystemet politisk. Utdanningssystemet er allerede politisk. Jeg behøver bare å minne dere om i hvilken grad universitetene (jeg snakker her om USA) er involvert i veldige forskningsprosjekter (hvis karakter dere kjenner i mange tilfeller) på oppdrag av regjeringen og forskjellige halvstatlige institusjoner.

Utdanningssystemet *er* politisk, så det er ikke vi som ønsker å politisere det. Hva vi ønsker, er en motpolitikk mot den etablerte politikk. Og i denne forstand må vi møte dette samfunnet på de områder hvor det har gått til en total mobilisering. Vi må konfrontere indoktrinering i slaveri med indoktrinering i frihet, Hver av oss må frembringe i oss selv, og prøve å frembringe i andre, det instinktmessige behov for et liv uten frykt, uten brutalitet, og uten

stupiditet. Og vi må sørge for at vi kan frembringe en instinktmessig og intellektuell mobilisering mot de verdier som i dag forbindes med en overflod som sprer aggressivitet og undertrykkelse over hele verden.

Før jeg konkluderer, ville jeg gjerne si mitt om hippiene. Det synes meg å være et alvorlig fenomen. Hvis vi snakker om fremkomsten av en instinktmessig mobilisering mot verdiene i overflodssamfunnet, så tror jeg at vi her har et område hvor vi burde lete etter den. Det synes meg som om hippiene, i likhet med enhver annen antikonformistisk og venstreorientert bevegelse, er splittet i to parter, partier eller tendenser. Meget av det er bare maskerade og klovneri på det private plan, og i mange tilfeller er det derfor, som Gerassi² har hevdet, i virkeligheten fullstendig harmløst, meget tiltalende og sjarmerende, men det er også alt ved det. Dette er imidlertid ikke hele saken. Hippiebevegelsen har et iboende politisk element som kanskje er sterkere i USA enn i England. Dette gjelder særlig for retninger innen hippiebevegelsen som «the Diggers» og «the Provos». De representerer i virkeligheten tilsynekomsten av nye instinktmessige behov og verdier. Dette har man erfaring for. Der er en ny følelsesmessig reaksjon mot effektivitet og avsindig fornuftighet. Man nekter å underkaste seg de reglene som gjelder i det rigide spill vi deltar i til daglig, et spill som man vet er rigid helt fra begynnelsen av, og man gjør opprør mot den påtvungne puritanske morals renslighet og mot den aggresjon som denne puritanske moralen avler; en aggresjon som blant annet gjør seg gjeldende i Vietnam i dag.

Dette aspekt ved hippiebevegelsen – innenfor hvilken det seksuelle, moralske og politiske opprør til en viss grad kan sies å være forent – representerer om ikke annet så i hvert fall en ikke-aggressiv livsform: en demonstrasjon av en aggressiv ikke-aggressivitet som innebærer, i det minste potensielt, demonstrasjonen av kvalitativt forskjellige verdier, en omvurdering av alle verdier.

All utdanning er i dag terapi: terapi i den forstand at man benytter alle mulige midler til å frigjøre mennesket fra et samfunn hvor det, før eller senere, vil bli omdannet til et dyrisk vesen, selv om mennesket selv ikke lenger er oppmerksom på det. I denne forstand er utdanning terapi, og i dag er all terapi politisk teori og praksis. Hva slags politisk praksis? Jeg vil bare minne dere på alle de forskjellige mulighetene til demonstrasjoner, til å pønse ut fleksible demonstrasjonsmetoder som kan benyttes i kampen mot bruken av institusjonalisert vold, muligheter til boikott, og mange andre ting – alt kan brukes som er av en slik karakter at det har en viss rimelig sannsynlighet for å forsterke de opposisjonelle kreftene.

Vi kan forberede oss på dette som lærere, som studenter. Og jeg vil igjen si at vår rolle er begrenset. Vi er ingen massebevegelse. Og jeg tror ikke at det i den nærmeste fremtid vil oppstå en slik massebevegelse.

Jeg ønsker å tilføye noen ord om den såkalte tredje verden. Jeg har ikke snakket om den tredje verden fordi mitt emne var begrenset til frigjøring fra

overflodssamfunnet. Jeg er helt enig med Paul Sweezy i at vi ikke kan forstå overflodssamfunnet uten i forhold til den tredje verden³. Jeg tror også at vi her og nå må konsentrere oss om de fremskredne industrialiserte samfunnene – men ikke glemme å gjøre alt vi kan, både teoretisk og praktisk, for å støtte frigjøringskampen i de neo-kolonialistiske landene. Disse landene vil nemlig – selv om de ikke representerer den endelige frigjøringskraft – i det minste yte sitt bidrag – og det er et betydelig bidrag – til den potensielle svekkelse og oppløsning av det imperialistiske verdenssystem.

Vår rolle som intellektuelle er begrenset. Vi må endelig ikke henfalle til illusjoner. Men enda verre er det å henfalle til den utstrakte defaitisme som vi er vitne til. Den forberedende rolle er i dag en absolutt nødvendig rolle. Jeg tror ikke at jeg er for optimistisk – jeg har vanligvis ikke ord på meg for å være det – når jeg sier at vi allerede i dag kan se tegnene, ikke bare på at *de* begynner å bli skremte og bekymret, men at det eksisterer langt mer konkrete og langt mer påtagelige manifestasjoner av systemets viktigste svakheter. Derfor, la oss fortsette med det vi kan fortsette med, la oss prøve alle muligheter. Ha ingen illusjoner, men enda viktigere, henfall ikke til defaitisme.

Oversatt av Knut Aarvak

NOTER

- 1) Denne artikkelen er Marcuses foredrag på kongressen *The Dialectics of Liberation* som fant sted i London i juli 1967. Marcuse sikter her til foredraget av Paul Goodman som bl.a. hevdet at «hvis vi i den revolusjonære bevegelsen hadde hatt mer beskjedne mål, ville vi fått større betydning». O.a.
- 2) I sitt foredrag «Imperialisme og revolusjon i Amerika» tok John Gerassi opp spørsmålet om hippiene, som har «trukket seg ut» av samfunnet i metropolene, kan lykkes med sin opposisjon. Han sa bl.a.: «Jeg har ikke noe imot hippiene eller the Diggers. Tvert imot, jeg betrakter dem som mine allierte. De står i opposisjon til samfunnet som prøver å undertvinge dem. Men kan de lykkes? (...) Når herskerne i det etablerte systemet kjemper med kanoner og napalm i Vietnam for å forsvare sitt samfunn, sin levemåte, sine interesser, hva er det da som får dere til å tro at herskerne ikke vil kjempe mot the Diggers eller hippiene eller hvem som helst som truer dem? The Diggers blir ikke sperret inne eller lynsjet nettopp fordi de ikke er noen trussel. Når jeg ikke sitter i fengsel, er det fordi jeg ikke er noen trussel. (...) Dette er ikke spekulasjon. Se hvordan herskerne i USA slår ned på de fargede. Først ble det forsøkt å holde de fargede nede ved hjelp av lovene, uten organisert, åpen, institusjonell vold. Det mislyktes, så nå må lovgivningen brukes til å rettferdiggjøre åpen vold.» O.a.
- 3) Paul Sweezys foredrag hadde tittelen «Kapitalismens fremtid». Om økonomisk utvikling innen kapitalismen sa han bl.a.: «Utvikling på den ene siden og underutvikling på den andre står i en gjensidig og dialektisk vekselvirkning. Dette er hele kapitalismens historie fra begynnelsen. Den gjentar seg på alle tenkelige nivå, på makro- så vel som på mikroplanet.» O.a.

Rune Skarstein

NOTATER OM FRANKRIKE

1. Innledning. For det europeiske bursjoasiet var maioppstanden i Frankrike forvarslet om en ny fase i klassekampen i metropolene. Det ideologiske sløret over motsetningene i systemet ble flerret opp i løpet av to måneder. Bevissthetsindustriens borgfredspropaganda om «ideologenes død», «det pluralistiske samfunn», «samarbeid» og «stabilitet» i kapitalismen makter etter dette i langt mindre grad å bedra massene, å tåkelegge motsetningene, å holde proletariatet i sjakk. Dette gjelder ennå først og fremst Frankrike, men tendensen i denne retning er til stede også i resten av Vest-Europa, særlig i Italia. I denne situasjonen blir makthaverne nødt til å fremme det de før ha prøvd å unngå, nemlig en polarisering. Dersom de opposisjonelle kreftene ikke vil la seg integrere og bringe til taushet, så må de forfølges: Borgfredspropagandaen og skinnliberaliteten blir avløst av massiv hets mot dem som må isoleres, nemlig de «venstreekstremistiske elementene».

For de revolusjonære har revolten i Frankrike indikert mulighetene for massemobilisering i metropolene. Dette spontane opprøret viste hvilke veldige krefter som kan rettes mot det kapitalistiske systemet. Barrikadekampene og fabrikkokkupasjonene ga til kjenne i hvor stor utstrekning de som blir utbyttet, undertrykt, pint og bedratt for sine muligheter av kapitalismen, er villige til å kjempe mot den. Etter mai 1968 kan ikke noen herskere i Europa føle seg trygge på kapitalismens integrasjonskapasitet; de må regne med at det fins et enormt, latent revolusjonært potensial i alle høyt utviklede kapitalistiske land.

Noen sosialister har en tendens til ensidig å feire mai-opprøret som en bekreftelse på sine teser og å betrakte det som en slags absolutt suksess. Men for opposisjonen må det være viktigere å notere seg at en i mai 1968 også fikk demonstrert nettopp svakhetene og grensene til den organiserte opposisjonen. For sosialister danner dessuten hendelsen i Frankrike like mye et unntak som et eksempel. Skal vi kunne lære av eksempelet, må vi granske de spesifikke forutsetningene for unntaket. Noen av disse forutsetningene vil jeg forsøke å gå inn på i det følgende.

2. Den franske økonomien. Cohn-Bendits artikkel I dette heftet gir en omfattende analyse av motsetningene I den franske kapitalismen. Her skal jeg ta fram bare noen få momenter. Produksjonsøkningen har i de siste ti årene bare i liten grad vært fulgt opp av økt kjøpekraft hos de lønnsavhengige massene; de typiske eksportindustriene har hatt den langt største ekspan-

sjonen. Massenes konsumkraft har blitt stadig mindre i forhold til den franske kapitalismens produksjonskraft. De karakteristiske trekkene ved kapitalakkumuleringen har med andre ord vært: På den ene siden et sterkt økende luksuskonsum, store utgifter til militærapparatet og et stadig større overskudd på handelsbalansen med utlandet. På den andre siden en høy grad av utbytting av arbeidskraften. I mai i fjor meldte *Der Spiegel*: «Ikke i noe EEC-land har arbeidstakerne profitert mindre på den økonomiske veksten. ... Ikke i noe land innen EEC er arbeidsuken så lang som i Frankrike: 47,3 timer (Forbundsrepublikken 43,9 timer). Ikke i noe EEC-land betaler arbeiderne så høye skatter som i Frankrike. Og ikke i noe EEC-land – utenom Italia – tjener de så lite: gjennomsnittlig kr. 5,80 pr. time (Forbundsrepublikken kr. 8,30).»¹ De lave lønningene har på sin side bidradd til høye profitter, og dermed til en midlertidig styrking av den franske kapitalismens konkurranseposisjon på det internasjonale markedet.

Strukturkrisen i Frankrike er langt dypere enn i de fleste vesteuropeiske landene. Ekspansjonen av de teknologisk avanserte industriene har ikke på langt nær vært tilstrekkelig til å skaffe nye arbeidsplasser til de store ungdomskullene og til alle dem som er blitt arbeidsløse på grunn av nedleggelse av uprofitabel virksomhet. Før mai-revolten i fjor gikk 800.000 arbeidsløse.² Dette tallet innbefatter ikke den veldige «skjulte» arbeidsløsheten på landsbygda som de franske regionplanleggerne er fullt oppmerksomme på: De siste årene har industrikonsernene bygget moderne underavdelinger i provinsområdene, som f.eks. Renault-Saviem i Caen, Renault i Flins og Sud-Aviation i nærheten av Nantes. I områder med «skjult» arbeidsløshet og «flukt fra landsbygda» tar storforetakene sikte på å bygge opp kjeder av delfabrikker; og på grunn av arbeidsmarkedssituasjonen i disse områdene håper kapitalistene å kunne fylle fabrikkene med lavtlønnede og lydige arbeidere. I mai 1968 viste det seg imidlertid at nettopp dette nye industriproletariatet på landsbygda er både «udisiplinert» og opprørsk.

3. *Universitetene* er et annet kritisk punkt i den franske kapitalismen, som i resten av den kapitalistiske verden: På den ene siden produserer universitetene den kvalifiserte arbeidskraften som er nødvendig for å reproducere den teknologisk avanserte kapitalismen. På den andre siden gir ikke private investeringer i universitetene kortsiktig og umiddelbar profitt, og de statlige bevilgningene er utilstrekkelige.

Universitetene er overfylt av studenter, laboratoriene er dårlige, penser er foreldet. Regjeringen prøvde først å møte denne situasjonen med å bygge nye universiteter, som for eksempel Nanterre (et tilbygg til Sorbonne). I 1964 gikk myndighetene et skritt videre ved å legge fram den såkalte Fouchet-planen (en parallell til våre Ottosen-innstillinger). Den går kort ut på følgende: Totrinns studium, tidlig spesialisering, kortere studietid, mangedobling av antallet eksamener for å bedre kontrollen over studentene (studiet

legges opp som «kurs» med etterfølgende eksamen), industriforbundene gis direkte innflytelse på universitetspolitikken, den statlige reglementeringen og overvåkingen (fast forankret siden Napoleonstiden) skal styrkes. Det borgerlig-liberale universitetets tradisjonelle oppgave, nemlig å forme kultiverte vakthunder for den bestående orden, viker altså plass for en økning i produksjonen av teknikere og administratorer som skal fremme den franske kapitalismens fortsatte akkumulasjon og dens konkurranseposisjon på det internasjonale markedet.³

4. *Kommunistpartiet.* (Å hevde at revisjonismen dukket opp først på SUKPs tjuende kongress er ikke bare uhistorisk, det er pur idealisme. Som om en *partikongress* kan forårsake et totalt brudd på historien og med ett slag gjøre en revolusjonær kommunistisk verdensbevegelse revisjonistisk! En kritikk av revisjonismen som vil gjøre krav på å være mer enn steril og idealistisk spekulasjon, vil måtte omfatte en kritisk, historisk gransking av utviklingen av den russiske revolusjon. Det følgende er ikke en slik kritikk, men det hviler på de forutsetningene jeg her har skissert.)

Indre forhold i det franske kommunistpartiet gjorde at det på et tidlig stadium ble mer avhengig av Komintern enn for eksempel det italienske og det tyske kommunistpartiet.⁴ Alt i slutten av 1920-årene var PCF en appendiks til Internasjonalesen, og dets politikk var en refleks på signal fra Moskva. «Sterk undertrykkelse av partiet aksentuerte enda mer isolasjonen som var en følge av at PCFs paroler var abstrakte og atskilt fra den sosiale virkelighet. Dette førte til en styrking av partiets avhengighet av Internasjonalesen – av Sovjetunionens revolusjonære prestisje og ry.»⁵ Det var med andre ord ikke PCFs politiske praksis i Frankrike, men først og fremst den russiske revolusjonen og partiets tilknytning til Moskva som skaffet det en viss tillit i den franske arbeiderklassen.

At det var hele 900.000 aktive medlemmer i PCF i 1945, kan ikke skjule ytterligere tegn på degenerasjon: «Det mislykte folkefronteksperimentet i 1936, avvæpningen av de kommunistiske militsene etter 'frigjøringen' fra den tyske fascismen (Thorez: 'En stat, en hær, ett politi!'), integreringen av revolusjonære arbeiderkontroller (1944-45) i organer tilknyttet fagforeningene (*Comités d'Enterprise*): Dette førte til at holdningen til de eldre franske arbeiderne gikk i retning av resignasjon.»⁶

PCFs praktiske politiske målsetting var den samme i 1947 som i dag: ikke å mobilisere arbeidermassene til revolusjonær kamp, men å representere dem (i parlamentet, overfor arbeidsgiverforeningene, osv.) og å holde dem under kontroll. Også den indre partistrukturen er fullstendig tilpasset disse funksjonene, noe vi skal komme tilbake til. I dag forkynner partiet «den fredelige overgang» til sosialismen og «den fredelige sameksistens» som handlingsprogram. Dette prinsippet binder de Moskva-tro kommunistpartiene til å arbeide innen rammen for legal opposisjon og ikke foreta seg noe som kan

forstyrre den etablerte maktbalansen. Og som den borgerlige avisen *Le Monde* har påpekt: «Denne sameksistenspolitikken har gitt resultater. Et slikt resultat var Grenelle-avtalen som gjorde slutt på fjorårets generalstreik i Frankrike.»⁷

Trass i sin revisjonisme har PCF holdt ved like en revolusjonær retorikk. For partipampene har nok denne ordbruken først og fremst tjent til selv-suggesjon og moralsk opprustning, men hos arbeiderne har den uten tvil virket til å opprettholde bevisstheten om undertrykkelse og utbytting. Et annet moment som kan ha virket i samme retning, er at PCFs fagforbund CGT ikke har hatt monopol på å føre lønnskamp for arbeiderne. Det har måttet konkurrere om arbeidernes oppslutning med tre andre forbund. Det katolske CFTC og de sosialdemokratiske CFDT og CGT-FO. De mange storstreikene i Frankrike kan delvis forklares ut fra eksistensen av flere store, konkurrerende fagforbund: Når arbeiderne forlanger protest eller aktiv kamp, må forbundene iallfall delvis følge kravet for ikke å miste tilhengere. Kadrene på basisplanet i forbundene har dessuten stort sett stått til venstre for pampene og partibyråkratene, og CGTs lokalforeninger har som regel dannet en venstrevekt overfor PCF. Disse forholdene har sannsynligvis i stor grad bidradd til at hverken den kalde krigen, PCFs nasjonalsjåvinisme under Algeriekrigen eller dets parlamentarisering av klassekampen og passivisering av medlemsmassene har kunnet knekke den franske arbeiderklassens revolusjonære tradisjon og klassebevissthet. Parallelt med kommunistpartiets revisjonistiske utvikling er den aktive medlemsmassen redusert til det halve, det har foregått en rekke organisatoriske avskallinger, og partiet er «... for første gang i sin historie plaget av ustanselig opposisjon fra venstre».⁸

5. *Sosialistiske grupperinger.* UNEF (*Union Nationale des Etudiants Francais*) – venstreorientert faglig studentunion. Ble politisert først under Algeriekrigen. Mange studenter nektet da å følge inkallingsordrene til militærtjeneste og ble utsatt for forfølgelser fra regimet. UNEF spilte i denne situasjonen en avantgarderolle: Unionen tok offentlig standpunkt for den algierske frigjøringsfronten og gikk i spissen for en rekke demonstrasjoner og masseaksjoner. Etter Algeriekrigen har UNEF organisert kampanjer mot Fouchet-planen og offentliggjort dyktige undersøkelser av den franske universitetskrisen.

UEC (*Union des Etudiants Communistes*) – kommunistisk studentunion. «Har siden 1956 vært i stadig konflikt med det stalinistiske PCF. Siden 1960 har det vært skjerpede fraksjonskamper innen UEC mellom marxistiske, trotskistiske, prokinesiske og 'italienske' tendenser.»⁹ Under Algeriekrigen ble venstreopposisjonen innen UEC ekskludert etter inngrep fra PCF. UEC tok avstand fra studentopprøret i fjor og fordømte det som «anarkistisk», «småborgerlig», osv.

FER (*Federation des Etudiants Revolutionnaires*) – «trotskistisk» studentforbund. FER har i Paris «en 300 mann sterk karatetrenerordenstjeneste som ikke bare forsvarer demonstrasjoner mot motdemonstrasjoner fra kommunistene og angrep fra silkerampen, men også utfører straffeekspedisjoner mot JCR- og UNEF-forsamlinger. ... FER avviser den vietnamesiske frigjøringsfronten fordi den som folkefrontsbevegelse samarbeider med bursjoasiet. Cuba og Kina blir fordømt som byråkratisk regjerte stater.»¹⁰

JCR (*Jeunesse Communiste Revolutionnaire*) – «Den revolusjonære kommunistiske ungdom», «trotskistisk». Står nær PCI (*Parti Communiste Internationaliste*) som oppsto etter en splittelse av trotskistene. JCR sympatiserer med standpunktene til Pierre Frank og Ernest Mandel og går inn for «entrisme»-strategien, dvs. hemmelig arbeid i PCF og CGT for å revolusjonære arbeiderklassen. I 1966 dannet JCR den nasjonale Vietnamkomiteen CVN (*Comité Vietnam National*). CVN oppfatter seg som en frontbevegelse. Den har dannet over 50 Vietnamkomiteer i provinsbyene. JCR minner mye om den tyske SDS (*Sozialistischer Deutscher Studentbund*), både i teori og praksis. Under studentopprøret i Paris i fjor spilte JCR en sentral rolle.

UJCML (*Union des Jeunes Communistes marxiste-leniniste*) – Union av marxist-leninistisk ungdom. En parallell til det ørlille «prokinesiske» partiet PCMLF (*Parti Communiste Marxiste-Leniniste*) som er resultatet av en avskalling fra PCF. Men UJCML, som på sin side er resultatet av en avskalling fra UEC, overensstemmer slett ikke helt politisk med PCMLF. UJCML avviser ethvert samarbeid med den nasjonale Vietnamkomiteen CVN, og «som konsekvent tilhenger av den kinesiske utenrikspolitikken nekter den å gi noen tilslutning til OLAS-konferansene».¹¹ UJCML har forsøkt å ta konsekvensen av den hittil abstrakte krangelen med PCF: Det blir ventet av hvert medlem at det jobber en tid som hjelpearbeider i fabrikkene for å bidra til en bekjempelse av revisjonismen nedenfra.

Medlemmene av de sosialistiske organisasjonene som nå er regnet opp (det fins langt flere), er stort sett studenter, elever og intellektuelle. I årevis har disse gruppene splittet seg på nyanser i abstrakt-teoretiske saker, og satt inn stor energi i diskusjoner om den vietnamesiske frigjøringsfrontens folkefrontslinje, om hvorvidt Regis Debrays teser om revolusjonen i Latin-Amerika undervurderer rollen til byproletariatet, om hvem som er det vietnamesiske folkets virkelige venner, osv. En slik fremmedgjort teoretisering fører lett til dogmatisme og en intens jakt på kjettere; og den skaper grobunn for praksisfjerne og irrasjonelle motsetninger mellom sosialistene. I samme grad som en dogmatisk teoretisering tar overhånd, er det en tendens til å skyve relevant praksis i bakgrunnen.

De fleste sosialistiske organisasjonene i Frankrike hadde iallfall inntil mai 1968 åpenbare sekteriske trekk. Blant utenforstående aktivister ble de nedsettende betegnet som *groupuscules* (mini-grupper). 79% av studentene

ved de filosofiske fakultetene i Paris og 56% ved de samme fakultetene i provinsbyene sa i 1968 om seg selv at de var «venstreorienterte».¹² At de sosialistiske grupperingene ikke greidde å engasjere massen av radikale studenter i en kollektiv praksis, skriver seg sannsynligvis i stor grad fra disse organisasjonenes sekteriske aktivitet. Mai-opprørets anarkistiske karakter kan et stykke på vei tydes som et svar på holdningen til lederne i de såkalte groupuscules.

6. 22. mars-bevegelsen og revolten. Noen nærmest surrealistiske og tilsynelatende meningsløse aksjoner av «situasjonister» og «anarkister» ved universitetet i Strasbourg dannet de første spirene til en massebevegelse blant studentene. Fra Strasbourg bredte bevegelsen seg til Nantes og Nanterre. I begynnelsen var aksjonene rettet mest mot autoritære ordensreglement ved studenthjemmene og mot elendige studieforhold ved universitetene. Disse aksjonene var utvilsomt en viktig faktor i bevisstgjøringen av studentene.

Fredag den 22. mars i fjor kom det til en spontan protestforsamling ved Nanterre-universitetet. Protesten gjaldt arrestasjonen av 6 medlemmer av den nasjonale vietnamkomiteen CVN. 142 studenter okkuperte samme kvelden universitetets forvaltningsbygning. Der vedtok de en resolusjon med informasjon om arrestasjonen av de 6 og oppfordring til aktiv motstand mot regimet. Resolusjonen avsluttet med et opprop til studentene om å delta i politiske diskusjoner den 29. mars. 29. mars deltok 500 studenter i diskusjonene: «Politiseringen, forutsetningen for enhver protestbevegelse, hadde begynt.»¹³

22. mars-bevegelsen, gnisten som satte steppen i brann, ble altså ikke dannet av noen organisasjon. Den bar tvert imot preg av en rekke sosialistiske sjatteringer: «anarkister», «situasjonister», «trotskister», «castroister», «maoister», osv. «Dette er faktisk ikke noen organisasjon i det hele tatt. Så å si enhver som identifiserer seg med 22. mars, er i virkeligheten medlem. 22. mars er den symbolske legemliggjøring av dem som er revolusjonære aktivister. Den er således multitendensiell i ideologien og anarkistisk i organisasjonen.»¹⁴

Konfrontasjonen med universitetsmyndighetene i Nanterre ble stadig hardere. Den 3. mai ble Daniel Cohn-Bendit og tre andre fra 22. mars-bevegelsen stilt for disiplinærrett samtidig som universitetet ble stengt. Dermed slo protesten over på Sorbonne, der studentene satte i gang en solidaritetsaksjon. Rektor ved Sorbonne tilkalte 500 mann fra «sikkerhetspolitiet», CRS, som stormet universitetsområdet og gikk til væpnet angrep på demonstrantene. Nærmere 600 ble arrestert, ca. 100 måtte innlegges på sykehus. Studentoppstanden var med ett slag landsomfattende; og unge arbeidere begynte å slutte seg til demonstrantene.

I februar 1968 hadde *Peking Review* en artikkel om studentopprøret i Vest-Tyskland og Italia under overskriften: «Vi må samarbeide med student-

massene». Likevel fordømte den «prokinesiske» UJCML de «småborgerlige eventyrerne» i Nanterre (22. mars-bevegelsen) og mente at aksjonene deres var i strid med masselinja. Dette studentforbundet fordømte også barrikadenatten 10.-11. mai og kalte den et slagsmål «provosert fram av trotskister og anarkister».¹⁵ Men nettopp barrikadenatten var en *eksemplarisk aksjon*. Studentoppstanden utløste en omfattende arbeiderrevolt: «Skildret som sensasjon i uavbrutte radiosendinger, i utallige pressemeldinger og foto-reportasjer, hadde barrikadekampene i Latinerkvarteret en uvanlig signal-funksjon for det franske proletariatet. Ved at studentene brøt ut av rollen som det avmektige offeret og besvarte den brutale polititerroreren med organisering av selvforsvar og direkte aksjoner, minnet de proletariatet om de effektive kampformene i dets egen klassehistorie.»¹⁶

Flere steder gikk arbeiderne til «ulovlige streiker» og okkupasjon av fabrikkene. Det er ikke tvil om at de bevisste ønskene til en stor del av den franske arbeiderklassen strakk seg langt ut over rene lønnskrav, noe for eksempel Ernest Mandel påviser.¹⁷ De spontane forsøkene på å opprette arbeiderråd, på selvorganisering av produksjon, distribusjon, sykehjelp, osv., vitner nettopp om dette.

Men det later til at PCF hadde bevegelsen noenlunde under kontroll helt fra begynnelsen. Det store flertallet av arbeiderklassen fulgte bare PCFs og CGTs paroler. Ordensvernet til CGT sørget dessuten for å få slutt på de fleste fabrikkokkupasjonene og å gi streiken «ro og verdighet». Unntatt den kortvarige «solidariteten» mellom PCF og studentene, fantes det ikke noe vi kan kalle «en arbeider- og studentbevegelse».

7. Organisasjonsspørsmålet. «Somliga partier (bl.a. PCMLF och JCR) anser att händelserna visa de hur katastrofal bristen var på ett starkt, centraliserat avantgardistisk parti. Dessa grupper anser att den viktigaste uppgiften nu är att bygga upp ett sådant avantgardparti på marxist-leninistiska grundvaler.»¹⁸ Er denne problemstillingen tilstrekkelig? Et sterkt og sentralisert parti som attpåtil kaller seg «arbeiderklassens avantgardeparti», finnes i Frankrike: PCF. Det fins dessuten et parti som ikke er sterkt og som har minimal tilslutning i arbeiderklassen, er politisk isolert, sentralisert og «avantgardistisk», nemlig PCMLF. Er det så nok at noen partier understreker nødvendigheten av å styrke seg selv?

Raseriet til de revolusjonære over kommunistpartiets «forræderi mot revolusjonen» synes noe misforstått. Det er liten grunn til å tvile på at PCF fortsatt er lojalt mot de politiske prinsipper det står for og har stått for. Skal en kunne si noe om PCFs politiske målsetting, må en ikke stanse opp ved dets verbale bekjennelser til revolusjonen, men se på dets politiske praksis – både før og nå –, dets indre forhold og dets forankring i kapitalismen.

Mai-oppstanden bekreftet at de revisjonistiske kommunistpartiene i siste instans er organisert og strukturert for å arbeide bare innenfor rammen av de

borgerlige institusjonene. Under bunnen av partihierarkiet står velgermassen som blir stadig mer passivisert og dermed avpolitisert. På bunnen av partihierarkiet er medlemsmassen som finansierer en betydelig del av partiets virksomhet og tildels utfører på basisplanet ordrer fra sentralen. Lenger oppe er funksjonærer, sekretærer, parlamentarikere, osv. Jo høyere opp en kommer i hierarkiet, desto flere kadrer er det som livnærer seg på å drive klassekamp: «Partikadrer har som levebrød å drive det borgerlige spillet med parlamentariske valgkamper. Fagforeningsmenn, delegater og kontorfolk blir forfremmet og betraktet som dyktige i den grad de hjelper arbeiderne til å vinne innrømmelser fra kapitalistene. I hver liten by vil denne slags masseparti gi opphav til en samling av byråkrater, små og store funksjonærer. Inntekten og sikkerheten til disse folkene er like fast knyttet til den eksisterende sosiale orden som inntekten og sikkerheten til deres motstandere i de borgerlige partiene, i arbeidsgiverforeningene, industriforbundene, osv. Og det er disse folkene – heltidsarbeiderne i partiet – som i langt større grad enn ubetalte, militante arbeidere bestemmer melodien i det indre partilivet og gir støtte til det øverste laget av partibyråkrater som selv lever som, og før eller siden vil komme til å tenke som, borgerlige funksjonærer. ... Dette betyr ikke at partiet står imot arbeiderne eller at det svikter i å representere deres interesser. Det representerer interessene deres innenfor rammen av det kapitalistiske systemet. ...»¹⁹

Revisjonismen er ikke et rent ideologisk fenomen, den har sin materielle basis i seinkapitalismen. En kjent setning av Karl Marx forklarer bedre enn all moralisering kommunistpartienes revisjonisme: «'Ideen' har alltid blamert seg i den grad den har vært forskjellig fra 'interessen'» En analyse av PCFs forankring i den franske kapitalismen, dets karakter og indre relasjoner, vil vise at et nytt parti, om det er aldri så avantgardistisk i teori og ideologi, men forøvrig en kopi av de gamle kaderpartiene, også vil kopiere de avgjørende svakhetene til disse partiene.

På den andre siden er det sikkert at et spontant opprør av desorganiserte arbeidere og studenter ikke kan føre til seier. Nettopp det at massene ikke er organisert (men atomisert), utgjør deres svakhet overfor en massivt organisert herskende klasse i et gjennomorganisert kapitalistisk samfunn (politi, hær, domstoler, skoler, universiteter, næringsorganisasjoner, arbeidsgiverforeninger, partier, osv.) der all organisering skjer ovenfra. Det fins neppe noe annet brukbart svar på den revisjonistiske kommunismen enn utviklingen av en avantgardistisk, revolusjonær organisasjon som baserer seg på massenes selvorganisering, arbeider blant massene og hjelper fram organisering og revolusjonering nedenfra.

NOTER

- 1) *Der Spiegel* Nr. 22, 27/5 1968, s. 108. Tallene i *Der Spiegel*, henholdsvis 3,24 vesttyske Mark for Frankrike og 4,60 vesttyske Mark for Forbundsrepublikken.

er omregnet etter gjeldende valutakurs. Her er noen nyere data over gjennomsnittlig timelønn for arbeiderne og arbeidstimer pr. uke. (Også disse tallene er omregnet etter gjeldende valutakurs, dvs. 1 DM er ca. 1,80 kr.) Frankrike: 6,70 kr. og 46,2 timer. Italia: 5,75 kr. og 44,3 timer. Forbundsrepublikken: 9,15 kr. og 43,1 timer. (Kilde: *Die Zeit* Nr. 28, 11/7 1969.)

- 2) *Der Spiegel* Nr. 22, 27/5 1968.
- 3) Jfr. W. Kreipe: «Studenten in Frankreich – Hintergrund und Potential einer politischen Bewegung», *Kursbuch 13*, 1968, s. 157.
- 4) Jfr. Jean-Marie Vincent: «The PCF and its History», *New Left Review* no.52, Nov./Dec. 1968.
- 5) *ibid.*, s. 40/41.
- 6) W. Kreipe: «Spontaneität und Organisation – Lehren aus dem Mai-Juni 1968», *Kursbuch 16*, 1969, s. 51.
- 7) Andre Fontaine: «The Limits of Power Sharing», *Le Monde – Weekly Selection*, 25/6, 1969.
- 8) A. Fontaine, *ibid.*
- 9) W. Kreipe, *op.cit.*, s. 165.
- 10) *ibid.*, s. 166.
- 11) *ibid.*, s. 167.
- 12) *ibid.*, s. 168.
- 13) Daniel und Gabriel Cohn-Bendit: *Linksradikalismus, Gewaltkur gegen die Alterskrankheit des Kommunismus*, Reinbek 1969, s. 52 (Norsk utgave, Pax Forlag, høsten 1969.)
- 14) John and Barbara Ehrenreich: «The European Student movements», *Monthly Review*, Sept. 1968, s. 30.
- 15) Jfr. Kreipe, *op.cit.*, s. 42.
- 16) *ibid.*, s. 43.
- 17) Ernest Mandel: «The Lessons of Mai 1968», *New Left Review*, no.52, Nov./Dec., 1968, s. 23.
- 18) *Clarté* (Stockholm) nr.4, 1968, s. 35.
- 19) Leo Huberman/Paul Sweezy: «Reflections on the French Upheaval», *Monthly Review*, vol. 20, no. 4, Sept. 1968, s. 6/7.

Daniel og Gabriel Cohn-Bendit

KARAKTEREN OG STRATEGIEN TIL DET KAPITALISTISKE SYSTEMET I FRANKRIKE

Keiserdømmet, med statskupp som fødselsattest, den almenne stemmerett som legitimering og sabelen som septer, forega å støtte seg på bøndene – den store masse av produsentene som ikke var direkte innblandet i kampen mellom kapital og arbeid. Den forega å redde arbeiderklassen i det den brøt parlamentarismen og regjeringens utilslørte underdanighet for de besittende klasser. Den forega å redde de besittende klasser ved å opprettholde deres økonomiske dominans over arbeiderklassen; og endelig hevdet den å forene alle klasser ved å vekke til live myten om den nasjonale ære.

Karl Marx: *Der Bürgerkrieg in Frankreich*

Enhver «borgerlig-demokratisk» regjering representerer legitimiteten og interessene til nasjonen siden den av natur står over de konfliktene samfunnet skaper; og følgelig er den selve folkeviljen når den overvinner disse konfliktene til alles beste. I navnet til dette prinsipp legitimerer den sine aksjoner i tider med åpen klassekamp. I en akutt krise som den vi nettopp har gjennomlevd, er den viktigste oppgaven til den revolusjonære bevegelse å gjennomskue mekanismen, strategien og karakteren til statsmakten.

For å kunne få massen av lønnsavhengige til å holde ut, ja, internalisere statens repressive struktur, må statsmakten opprette et system av kontroller og forbud. Med den økende industrialisering og automasjon blir dette kontrollsystem stadig mer komplisert.

Men denne organisatoriske og strukturelle kompleksitet gjør de statlige institusjonene stadig mer hjelpeløse og uskikket til å mestre en konflikt, og det blir livsnødvendig for dem å unngå konflikter. Krisen i Frankrike var i begynnelsen heller ikke noe annet enn en krise i en av institusjonene.

Vi må følgelig analysere statsmaktens strategi og ikke-strategi, som i realiteten er dens eneste strategi overfor en bevegelse hvis langsiktige og uttrykte mål er å ødelegge all repressiv makt.

Universitetet - institusjonen hvor de avmektige har makten

Nanterre er et universitet med en liberal forvaltning. Rektor, Grapin, har uten tvil villet at i «hans hus» skulle det være en menneskelig kontakt mellom studentene, institusjonen og dens professorer. Man kan altså ikke kalle Nanterre-universitetet en kaserne. Det må langt mer bli oppfattet som en akademisk institusjon, som ikke fastlegger sine egne mål, og hvis eneste autoritet består i at alle oppfatter den som autoritet. Alle viktige beslutninger som gjelder Nanterre, tas på regjeringsplan. Men alle deres reaksjoner viste at

universitets- og statsmaktens eget bilde av historien hindret dem i å forstå hva som hendte under krisen. «Menneskene lager sin egen historie - ikke av fri vilje, under selvvalgte, men snarere under umiddelbart foreliggende gitte og overleverte omstendigheter.» (Karl Marx)

Ved begynnelsen av krisen hadde noen studenter alt laget en kritisk analyse av samfunnet og av de herskende maktforhold. Først da massen, dvs. en stor del av studentene og de lønnsavhengige, gjorde denne analysen til sin egen, (om enn ofte etter en uklar forståelse), kunne aktiviteten til et revolusjonært mindretall ha virkning og frambringe en slik krise som mai-opprøret. Bare på bakgrunn av denne analysen er det mulig å forstå krisen, og siden statsmakten ikke tok hensyn til denne analysen som benektet dens legitimiteten, var den også ute av stand til å forstå hendelsesforløpet.

Enhver institusjon står daglig overfor kravene til en reformistisk opposisjon som har en mekanisme forvaltningsteknikerne behersker: de har alltid et kompromiss for hånden. Men hva skal de gjøre konfrontert med en bevegelse som avviser autoriteten som autoritet og tilbakeviser enhver «dialog»? En rektors makt er inkarnasjonen av en byråkratisk organisasjons avmektige enevelde. Blir den anerkjent, er den allmektig. Blir den ignorert, er den hjelpeløs. Er den liberal, prøver den å integrere den opposisjonelle bevegelsen, samtidig som den utelukker «urostifterne»; men den kan ikke hindre en slik bevegelse i å vokse.

Det tilsynelatende så uangripelige og autoritære universitetet viker for ethvert angrep. Det er karakteristisk for Nanterre, for universitetene overhodet, ja, for enhver regjering at de er ettergivende nok til å provosere angrep (fra motstandere), men ikke så ettergivende at de innfører virkelige reformer. Men dette er den mest udugelige tilstand av alle. Radikale analyser av det bestående, skandale, ja, ærekrenking sto ikke på programmet for det liberale universitetet. Meditasjonens høyborg som før ikke hadde kjent til samliv, samspill, samkvem mellom mennesker – mellom sine medlemmer, var ikke i stand til å forstå relasjonene mellom normale mennesker. Uten evne til å forstå dialektikken og betydningen av det ubehag studenturoen ga uttrykk for, reagerte universitetsbyråkratiet etter den velkjente tradisjon i borgerlig ideologi: ved hjelp av sjokkterapi skulle uroelementene isoleres. Denne politihjerne-historieoppfatningen stemmer overens med det borgerlige historiesynet.

Forvaltningens syn på utviklingen siden 22. mars 1968 finner man i rektor Grapins kommuniké (av 3. mai), der han erklærer Nanterre-universitetet stengt: «Det dreier seg her om et usedvanlig tiltak. Jeg er fullstendig klar over dets konsekvenser, men den utglidning noen studenter har foretatt, gjør det nødvendig. Jeg appellerer til alle, særlig studentene som gjennom sitt arbeid og sin oppførsel kan gjenopprette universitetets verdighet.»

Strategien var enkel og den var diktet av protestbevegelsens tydelige svakhet. En måned før eksamen var følgende kalkyle fornuftig og treffende

for flertallet av studentene: De ville neppe ofre et helt studieår for å bekjempe en institusjon som i bunn og grunn var dem likegyldig. Men selv om de avviste «eksessene» som forvaltningen fordømte, så skarpt, følte de at den kritikk studentbevegelsen bar fram, delvis var riktig.

Den 8. april begynte den reaksjonære politiske agitasjonen; men på et møte for «ansvarlige studenter» som skulle protestere mot manøvrene til de «åndssvake», møtte det bare 400 mennesker, til tross for at møtet fikk materiell støtte fra forvaltningen. De tapre og strevsomme studentene var altså ikke villige til å gi universitetet den forventede ro og fred. Alle forsøk på å isolere «urostifterne» mislyktes. Siden forvaltningen trodde at enhver protestbevegelse ble manipulert av enkelte individer eller grupper, var den ikke i stand til å forutse den virkelige konflikten og heller ikke effektivt å undertrykke den. Etter styrets forestillinger har en mønsterstudent ingen grunn til å gjøre felles sak med «bråkmakere».

Uten å kunne bekjempe studentbevegelsen effektivt forsøkte forvaltningen å avgrense den ved å utvise «urostifterne». Men denne beslutningen måtte ende med katastrofe. Det viste seg meningsløst å stable på beina et disiplinærutvalg som aldri kom lenger enn til «gransking av saken». På denne måten ble universitetsmyndighetene tvunget til å møte studentaksjonene uten å fatte den egentlige dynamikk i bevegelsen. To ganger måtte den vise til faren for sammenstøt mellom ulike politiske studentgrupper som påskudd for å stenge universitetet, selv om det i studieåret 1966/67 hadde vært langt flere «sammenstøt» uten at forelesningene hadde blitt stanset av den grunn. Universitetsbyråkratiet var altså vaklende og uten evne til å reformere den institusjonen samfunnsforholdene hadde skapt.

Den kjensgjerning at mål og formål med institusjonen ikke blir bestemt av den selv, men av statsapparatet, gjør en dialog inspirert av liberalismens ånd nytteløs.

«Rektor og professorråd har forsøkt redelig å føre en permanent dialog på alle plan, men forsøkene deres ble ikke kronet med hell. Hva består studentenes renkespill i? På det såkalte kritiske universitet får det mest absurde hjernespill borgerrett i auditoriene, som alt etter forholdene kalles Fidel Castro, Che Guevara, Mao-tse-Tung eller Leo Trotzki.»

(Undervisningsminister Alain Peyrefitte, 9.mai 1968).

Institutt, som sosiologi, kunne være helt demokratiske, men maktet likevel ikke å komme til bunns i problemene. Studentbevegelsen ville ikke være rent universitær, men revolusjonær. Den ville utvide kritikken av universitetet til en kritikk av samfunnet ut fra den overbevisning at en reell reformering av universitetet så likevel bare ville ha sitt utspring fra nye krav i det kapitalistiske samfunnet. Universitetet som er innlemmet i samfunnets produksjonsprosess, kan bare bli gjennomgripende (radikalt) reformert parallelt med en omveltning av samfunnet. I den foreslåtte dialogen måtte nødvendigvis alle forslag som kunne endre målet, innholdet, hensikten med studiet, holdes

utenfor. Siden universitetsproblemer er en del av den totale utbyttingspolitikken, måtte vi utvide opposisjonen mot universitetet til en opposisjon mot hele utbyttersamfunnet.

Universitetsforvaltningen hadde inntatt en vaklende holdning til det kritiske universitetet. Den ga studentene tillatelse til å opprette en parallell-institusjon som skulle hindre at diskusjonen gle ut på det politiske plan, og som heller ikke forstyrret avviklingen av de normale forelesningene. Men det kritiske universitet ville omfunksjonalisere studiet idet skolemester-forelesningene ble omformet til et forum for anti-ideologisk diskusjon. Men denne oppfatningen av det kritiske universitetet kunne ikke de lærde godta siden de avviser en kritisk gransking av sin viten, og i stedet forvandler de universitetet til et sentrum for kritisk gjæring og til et strategisk støttepunkt for systemopposisjonen. Dette universitetssystemet og den fargeløse objektiviteten til en «nøytral» kollaboratør-vitenskap, gjorde den tilbudte dialog illusorisk. Når man på det kritiske universitetet snakker om Rimbaud, blir samtidig Pariserkommunen (1871) diskutert, noe som får professorene til å skrike opp: «Mine herrer, vi er da literater og poeter, og ikke politikere: Kunst er kunst.... Politikk er en skitten geskjeft!»

På politiseringen av universitetet reagerer administrasjonen politisk, men den har ikke den politiske makt som er nødvendig for å avgrense denne politiseringen. Etter mai-oppstanden sa en liberal Nanterre-professor det slik: «Politikken har fått fotfeste på universitetet og vil ikke forsvinne derifra igjen. Jo mer moderne og vitenskapelig universitetet blir, desto mer engasjert, politisert og ideologisert vil det bli. Jo ivrigere de unge studerer, desto høyere vil de protestere, kritisere og anklage. Universitetet vil selv stadig frambringe skapende protest og denne vil fortsette. Nanterre-bevegelsen var bare en begynnelse. Personlig tror jeg at vanskene for professorene nettopp er begynt... Men forlater politikken universitetet igjen, går jeg med den.» (Alain Fouraine)

Statens makt og svakhetene til det moderne samfunn

Systemet kan føre politisk kamp ved hjelp av politi, hær og rettsvesen; men for å kunne operere med disse institusjonene, må staten sikre seg at dens makt er legitimert av lovene. Når vi analyserer systemstrategien, finner vi to typiske faser: Den første varer til tidspunktet for de Gaulles tale og demonstrasjonene på Champs Elysees. Denne fasen kjennetegnes ved en fullstendig mangel på innsikt i hva som skjer og dessuten panikk som kan forklares ut fra overraskelsesmomentet. Da den ideologiske masken var falt, ble den fysiske undertrykkelse systemets eneste hjelpemiddel. Det har ingen langsiktig strategi og undertvinges handlingens lov - dvs. blind represjon.

Alle avgjørelser som angår rettsvesen, universitet og represjonsmaskineri, blir fattet på regjeringsplan. Denne borgerlige statsmekanismen avslørte seg

som latterlig. Ikke på noe tidspunkt var det mulig for de mellomliggende kontrollinstansene i hierarkiet å kanalisere protestbevegelsen. Vår samfunnsstruktur, der en eller annen gruppe fatter en beslutning og kontrollerer utførelsen av den, fører på den ene side til en økende underkastelse av samfunnet under statsmakten, men på den annen side blir det mulig for en revolusjonær bevegelse gjennom motstand direkte å undergrave sentralmaktens autoritet.

I begynnelsen prøvde statsmakten å terrorisere den gryende revolusjonen. Ved hjelp av rettsvesen og parlament startet den en storstilt operasjon. Den gikk så vidt at den en søndag lot sammenkalle en hurtigarbeidende rett. Systemet så bare represjonen som brukbart hjelpemiddel. Staten benyttet rettsapparatet som ren forvaltningsinstans som bare hadde å utføre ministerenes ordre. Uansett hvor innblandet de tiltalte var i demonstrasjonene, tjente de som objekt i en offentlig utstilling til skrekk og advarsel for massene. Men disse revoltens mislykkede Quasimondos vakte på ingen måte avsky – heller sympati. I krisetider er rettsvesenet et rent verktøy for regjeringen og tjener bare til å legitimere represjonen.

De fleste av politiets vitneutsagn var falske. Man fordømte ikke handlingene til enkeltindivid, men voldsbruken til en demonstrasjon hvis motiv man ikke kan finne i lovparagrafene, men gjennom en samfunnsanalyse. Men den revolusjonære bevegelsen måtte for en hver pris skremmes med represjonsmiddel: «Samtidig som Paris er valgt til forhandlingssted for Vietnam og på en fremragende måte vier seg til rollen som fredens hovedstad, kan man ikke tillate at en håndfull agitatorer – mange av dem utlendinger som misbruker frekt den tradisjonelle franske gjestfrihet – midt i tjukkeste byen utfolder en voldsbruk uten hensyn til uskyldige forbipasserende som uvilkårlig blir rammet av politiforfølgelsen». (Caldagues, president for byrådet i Paris.)

Fordømmelsen blir rettferdiggjort med disse setningene og ikke med de falske vitneutsagnene. I utenrikspolitikken har gaullismen feiret triumfer, men i Frankrike ble den konfrontert med en studentrevolt som viste seg å være den mest heftige og radikale i hele Europa. «Er denne ungdommen studenter? De hører heller hjemme på en forbedringsanstalt enn på et universitet. Det er trist å se at knapt ett tusen ungdommer..., kan lamme hele universitetssystemet.» (Le Figaro, 4. mai 1968). Systemet forsøker å sette agitatorene utenfor loven. I den offensive fasen hadde hetsen og løgnkampanjene mot de utenlandske studentene og de såkalte urostifterne ingen virkning, og heller ikke de juridiske argumentene mot den politiske agitasjonen til utlendingene i Frankrike eller mot spontane opprop til uavgrensede streikeaksjoner: «En fagforening som uansvarlig oppfordrer universitetslærerne til ulovlige streiker, tar overhodet ikke hensyn til studentene og universitetstradisjonene og til at lærerne ved å streike forbryter

seg mot sine akademiske plikter.» (Undervisningsminister Peyrefitte, 6. mai 1968)¹

Systemet reagerte på offensiven så godt det kunne, og politi og hær syntes å være de eneste maktmiddel statsapparatet rådde over, men ikke på noe tidspunkt ble deres styrke fullt utnyttet. Politiet gikk brutalt fram, men de skjøt ikke. Sjikane, klappjakt og orgier av rasisme, brutalitet mot kvinner og sadisme hørte til dagens orden. Men systemet kunne ikke basere seg på polititerror i all evighet. Befolkningen ga først og fremst politiet ansvaret for den brutale terroren. Systemet sendte sine stridskrefter i en kamp det ikke lenger kunne rettferdiggjøre ideologisk siden politiaksjonene har sin egen dynamikk.

Pompidous tale (11.mai) utløste enda til en krise innen politiet. Den 13.mai offentliggjorde politiets fagforening et pressekommuniké: «Politiets fagforening... ser i erklæringen til statsministeren en rettferdiggjøring av studentene og en desavuering av politiets fremgangsmåte som regjeringen selv hadde gitt ordre til. Under disse omstendigheter er det merkelig at man ikke har prøvd en virkelig dialog med studentene før man tilkalte politiet».

Den 14.mai sirkulerte følgende petisjon blant disse brave familiefedre i uniform: «Vi tilhører kanskje denne storbyes folklore, men vi vil ikke være dens klovner.» I enkelte politiavdelinger oppsto det fare for streik. I et kommuniké av 22. mai fant man en klar advarsel: «Politiet står ikke i noe prinsipielt motsetningsforhold til de streikende arbeiderne, noe som kan føre mange politimenn i alvorlige samvittighetskonflikter når de utfører visse plikter.» Slike advarsler viste at selv politiet ikke lar seg manipulere ubegrenset i bestemte situasjoner.

En kaserne-indoktrinert politimann som i normale tider blir tolerert av folket og som oftest (men ikke alltid), behersker sin enorme aggressivitet, utvikler lett en fascistisk mentalitet. Men verken utmerkelse eller uniformer kan beskytte ham mot en omveltning av den etablerte orden. Politiet beholder sin prylemakt bare så lenge deres arbeidsgiver, regjeringen, kan overbevise flertallet av folket om at politiaksjonene er legitime.

Studentene gis ingen pardon - dem kan man hogge løs på - de er dessuten noen snusfornemme borgersønner: Politimannen med sin fascistiske mentalitet opplever klassekampen på sin egen måte. Men uttalelsen til statsministeren syntes å gi studentene rett på politiets bekostning, og da arbeiderne kom med i kampen, begynte oppløsningen av statsmakten, og krisen nådde sitt høydepunkt.

Politiet og regjeringen isolerte seg på grunn av terroren. Det var innlysende at denne terroren var meningsløs. Krisen ble av den grunn skarpere, og regjeringen hadde ingen andre midler til å mestre den. Siden studentbevegelsen ikke lot seg skremme med polititerror, måtte regjeringen overlate universitetet til studentene. Den forsøkte nå å få kontroll over bevegelsen og å avlede den fra sitt egentlige mål idet autoritetene insisterte

på at eksamen måtte gjennomføres. Her fant de viktige forbundsfeller: professorer og studenter som tilhørte det kommunistiske partiet. «Frihet til å ta eksamen» ble regjeringens ledemotiv.

Eksamen ble systemets holdepunkt. Regjeringen forsøkte å kvele studentrevolten og mobilisere massen av snille barn som bare tenkte på sine umiddelbare og private interesser.

Bevegelsen av 22. mai mente at man raskt måtte løse de rene universitets-spørsmål slik at studentene kunne konsentrere seg om de virkelige problemene.² Men systemet forsøkte å avgrense diskusjonen til universitets-interne spørsmål og satte i gang en storstilt pressekampanje om eksamen. Alle intervju med studentene kretset bare om dette problemet.

Studentbevegelsen fortapte seg i en vidløftig debatt om nødvendigheten av studiekontroll og om en ny form for slik kontroll. Denne diskusjonen om eksamen varte til midt i mai, og vi må tilstå at den hadde avgrenset aksjons-muligheten til å gjelde bare universitetsspørsmål. Systemet forsøkte å komme studentene i forkjøpet, idet den ikke ga studentene noen mulighet til å si sin mening om eksamenssensuren og om det var nødvendig eller unødvendig med en studieavgrensning (til fordel for de mest begavede). Universitetet og dets sosiale funksjon ble gjenstand for en landsomfattende diskusjon som på forhånd avgrenset seg selv – eksamen ble et symbol på utvelgelsen av de evnerike, noe som på forhånd var akseptert av de fleste.

De radikale gruppene skulle på denne måten isoleres, og studentene kunne ikke bryte gjennom denne isolasjonen uten hjelp. Først okkupasjonen av fabrikkene og generalstreiken tilintetgjorde samtlige regjeringsforslag om en ny eksamensordning. Hvilken strategi fulgte systemet under streiken? Det var konfrontert med en omfattende streikebevegelse og okkupasjoner av bedriftene, og dets eneste utvei var, (som i universitetsproblemet), å gi etter. Det var de unge arbeiderne som utløse streikene. Om de var organiserte eller ikke, så handlet de iallefall ikke etter ordre fra fagforeningene, og mange av dem deltok i gatekampene og ble oppmuntret gjennom det de oppnådde der.

Omfanget av denne streiken var fullstendig overraskende for regjeringen og fagforeningene, og bevegelsen var offensiv fra begynnelsen. Regjeringen vek tilbake fordi studenter og unge arbeidere og lærlinger kjempet sammen mot den. Studentene satte ikke bare sine krav igjennom, regjeringen oppfordret dem til og med til å samarbeide om universitetsreformene. De eldste arbeiderne sluttet seg til de yngre, som med rette mente at også de kunne kjempe for sine interesser og få sine krav oppfylt. Dermed var bevegelsen med ett slag politisk, selv om den ga seg uttrykk i økonomiske krav. Den brøt med det borgerlige lovverk: den tok ikke hensyn til de foreskrevne frister, heller ikke til bedriftseierne, (noen av dem ble sperret inne), eller til fagforeningsbyråkratiet (som ikke ble spurt om lov). I første fase gjorde aksjonsformene til arbeiderne det umulig for regjeringen å få dem i tale.

Forhandlinger og megling ble uten videre avvist. Hvem skulle regjeringen forhandle med?

De unge arbeiderne – et militant mindretall innen arbeiderklassen – erfarte statsmaktens svakhet. Den terror som en del mennesker ble offer for på barrikadene i Paris og Caen, i Redon og Rennes, syntes ikke lenger som en uoverstigelig hindring. Regjeringen visste dette, men kunne ikke foreta seg noe og for en kort tid var den helt maktesløs. Den kunne verken undertrykke eller kontrollere bevegelsen. Å undertrykke streikene var praktisk umulig siden en stor del av de 10 millioner streikende var fast bestemt på å holde ut. Arbeidsplassen var okkupert; regjeringen hadde ikke store nok politistyrker til å rydde fabrikkene, og den kunne heller ikke stable så mange streikebrytere på beina at det var mulig å sette i gang produksjon. Heller ikke arrestasjon av de enkelte «urostifterne» kunne endre noe. Den juridiske utsjaltning av velkjente talsmenn for bevegelsen var meningsløs siden det stadig dukket opp nye aktive og dyktige kadre som var helt ukjente for det politiske politiet. Regjeringen hadde derfor ikke annet å gjøre enn å vente til de kommunistiske lederne igjen hadde kontroll over sine folk, noe som ville bane vei for forhandlinger.

En allmenn forvirring bredte seg, torsdag den 18.mai uttalte Pompidou: «... Regjeringen kan ikke tillate at den republikanske orden blir antastet av aksjoner rettet mot den nasjonale ære og tradisjon og de legitime interesser til alle lag av folket.» Tilbudet om samarbeid som skulle tjene fornyelsen av den kapitalistiske strukturen hadde ingen suksess på universitetene. Tvert imot, mens streikene bredte seg til Rhodiaceta, Berliet (i Lyon), samtlige Renault-fabrikker og lufttransporten, truet 300 studenter med å okkupere Ecole Polytechnique.

Regjeringen spilte høyt. Den oppfordret alle grupper som var interessert i å opprettholde den gamle orden, om å strekke seg så langt det lot seg gjøre. Huvelin, presidenten for arbeidsgiverforeningen, telefonerte personlig til Barjonet og spurte om ikke CGT ville utnytte den gunstige situasjonen.³ Regjeringen hadde funnet pålitelige, strevsomme og ansvarsfulle forhandlingspartnere som var beredt til å lytte til og å understøtte voldgiftsdommen. To dager senere ble generalsekretæren for CGT, Séguy, jaget fra Renault-fabrikkene. Arbeidernes avvisning av Grenelle-overenskomsten var et spark i baken på de såkalte tillitsmennene. Huvelin jublet over mulighetene for forbundsvisse forhandlinger, noe som ville øke innflytelsen til arbeidsgiverne og de lokale fagforeningspampene. Manøvrene i Grenelle, representerer århundrets største svineri. Alle maktene søkte hverandre for å redde sin posisjon. Det var ikke spørsmål om å få slutt på en konflikt, men heller å bli ferdig med en bevegelse som pga sitt omfang var blitt farlig for alle.

Pompidou reddet det franske kommunistpartiet og CGT. Séguy tok regjeringen under sine armer før denne utåndet: dette var weekendidyllen fra Grenelle. Arbeidernes massive avvisning av Grenelle-overenskomsten kastet

igjen regjeringen ut i tomrommet og åpnet «(...) den tredje fasen i krisen: Selv om den var kort, har den vist det absolutte, politiske vakuum i det franske samfunn, og den tidfestet et nytt historisk fenomen: den dobbelte maktesløshet.» (La Breche)

Man må ha klart for seg hvilke muligheter en slik maktesløshet innebar. Fra 27. til 30.mai 1968 hadde ingen makten i Frankrike. Regjeringen gikk i oppløsning, og Pompidou og de Gaulle sto alene. Politiet var lamslått av omfanget til streikene, utslitt etter to ukers gatekamper, var den ikke i stand til å opprettholde ro og orden. Hæren var taus. De vernepliktige kunne ikke settes inn i denne kampen, de eneste som gjensto, var de 150 000 yrkes-soldatene fra Indo-China og Algerie som var demoralisert etter tidligere nederlag i kamp mot revolusjonære bevegelser. Den franske hæren var midt i en teknologisk omorganisering, og hadde neppe enheter som kunne brukes på kort varsel - i beste fall var det bare offiserene som var disponible for en slik mobil enhet. Luftvåpenet, H-bomben, ubåten, hangarskipene og andre gaullistiske papirtigrer var hjelpeløse i en slik konflikt.

Regjeringen fant heller ikke støtte i noe lag av folket som kunne mobiliseres mot streikebevegelsen. Statsapparatet spilte ennå rollen som megler mellom de ulike sjiktene og gruppene i bursjoasiet og som forsvareren av den private eiendomsretten til produksjonsmidlene og teknologisk viten. I sin tale (24. mai) ga Pompidou bøndene løfter og forsøkte å stagge professorene og studentene. På den andre siden prøvde han å splitte, dvs. bryte solidariteten mellom arbeidere, studenter og bønder.

Statsapparatet var forbigående havnet i en klemme. Det oppsto utvekslings- og informasjonsorganer parallelt med de offisielle; en parallellproduksjon, men selvfølgelig i mindre omfang. Frem for alt utviklet det seg nye samlivsformer mellom individer og grupper som omstyrtet den tidligere hierarkiske arbeidsdelingen i samfunnet.

Regjeringens overilte kontakter med fagforeningsbyråkratene – disse samfunnets støtter – viser at regjeringen måtte utnytte utslagene av store grupper mistillit mot regimet for å integrere de positive opposisjonskreftene. Høyere regjeringkretser har en langsiktig strategi som er diktert av moderne næringsliv. De krever en stadig reduksjon av de arkaiske sektorer i næringslivet: småhandel, mindre håndverk, småbedrifter og småbrukere.

Disse samfunnslag blir offer for kapitalkonsentrasjonen og har konservative holdninger til dynamikken i den moderne sektor av industrien som er midt i en strukturomvandling. Dette betyr at de reiser spesielle, sosiale krav selv om de har akseptert storkapitalens lover og dens autoritære, politiske system som til en viss grad beskytter dem og holder dem oppe på en kunstig måte. Dessuten gjør den sosiale borgfreden det mulig å drive i liten målestokk – riktignok under stadig hardere betingelser – men samtidig arbeider man friere og mer selvstendig enn lønnsarbeiderne. Men disse småbedriftseierne og småhandlerne har små ressurser og er avhengig av et

monopolistisk fordelingssystem. Når så statsapparatet ikke kan opprettholde den sosiale orden, trues deres små inntekter. Den politiske krisen svekker dem enda mer, tvinger dem til å reise sine spesifikke krav og forsvare sine truede interesser.

Den åpne krisen øker hæren av misfornøyde, og skjerper de indre motsetningene i systemet. Det oppstår en annen front som svekker systemet enda mer slik at det enten gir etter for trykket fra denne fronten og avslører seg entydig som bursjoasiets tjener – eller det holder seg passivt og risikerer at hele fraksjoner av dette middelsjiktet blander seg i kampen på arbeidernes og studentenes side som i denne situasjonen er det drivende element i den sosiale forandringsprosess.

For disse samfunnssjiktene står bare fascismens eksperiment tilbake. Men stridsmennene for det franske imperium hadde ikke forberedt godt nok fascistenes comeback. Ikke engang Komiteene for Republikkens Forsvar holdt gårsdagens slaktere for salongfäihig.

Bøndene var ikke lenger analfabetene fra 1871 som man kunne settes inn mot Kommunen. Skrekkens parti var ennå ikke dannet. Før de Gaulle snakket om borgerkrig, var det ingen som kunne forestille seg en slik utgang av krisen – det manglet rett og slett en kontrarevolusjonær kraft som kunne mobiliseres. På grunn av makttomrommet var den politiske scene sopt rein, men venstreopposisjonen hadde ikke mot til å innta denne scenen og reise et maktkrav i denne – om ikke revolusjonære – så i hvert fall anormale situasjonen. Politikerne i venstreføderasjonen og KPF som bare kjente parlamentarismens illusoriske spill, ville og kunne ikke dra fordeler av denne situasjonen.

Det står igjen å forklare hvorfor de lønnsavhengige ikke var seg sin makt bevisst. Selv om de avviste Grenelle-overenskomsten, (som deres tillitsmenn hadde undertegnet), stivnet de likevel i en katastrofal passivitet overfor mulighetene i denne situasjonen. Venstreføderasjonens og KPFs slagord om en samlingsregjering var bare en sikkerhetsventil som skulle fikserte drømmene til en del av opposisjonen til en håpløs idé. De Gaulle iførte seg på nytt sin vanlige politiske maske og erklærte seg villig til å skrive ut nyvalg. Dette var den forløsende beslutning for alle politikere. Problemene ble igjen skjøvet over på det politiske plan hvor de blir behandlet med et minimum av sakkunnskap – nemlig det parlamentariske plan.

Generalens trusler var rent retoriske. Etter at han hadde lovet å benåde de tidligere OAS-generalene, fikk han folket til å tro at ethvert sabotasjeforsøk fra de revolusjonære ville bli knust av hæren. Etter å ha forsikret seg om at KPF var samarbeidsvillig, aksepterte de Gaulle straks det valget venstrepartiene hadde krevd. KPF leverte på sin side et bevis for sin godvilje og trakk tilbake kravet om at de Gaulle skulle oppheve de forordninger som var blitt dekretert i følge fullmaktslovene. KPFs alibi var at disse forordninger ville likevel bli et tema i valgkampen. Denne normaliseringen beroliget alle

observatørene, alle politikerne og beundrerne av de Gaulle fra Kosygin til Johnson.

Følgende kjensgjerninger gjorde de Gaulles comeback mulig: i siste instans ble valgene akseptert av alle. Venstreopposisjonen ville ikke overta makten, og den revolusjonære bevegelsen kunne ikke overta den, noe som bare hadde vært mulig dersom de igjen hadde fått i gang næringslivet til arbeidernes fordel og selv overtatt de viktigste offentlige tjenestene. Alt dette bidro til å bryte ned den revolusjonære bevegelsen, men det forårsaket ikke denne nedbrytingen.

Polititerrorer, propagandaen fra medløperne i presse, radio og fjernsyn for å ta opp igjen arbeidet, hetsen fra KPF og CGT mot venstreradikalerne, gjorde det stadig vanskeligere å fortsette streikebevegelsen i sin gamle form. Ble arbeidet tatt opp i en sektor av arbeidslivet, fulgte andre sektorer etter. Solidariteten mellom arbeiderne ble brutt nok en gang. De arbeidere, (i bil- og elektroindustrien), som holdt ut, ble utsatt for et massivt press. Dette presset ble forsterket enda mer da CGT blåste opp sine magre resultater, saboterte og demoraliserte bevegelsen. I det politikkens igjen gle over i hendene til spesialistene, gjenvant regimet sin autoritet i massene. Disse spesialistene ventet utålmodig på igjen å kunne utøve sine orakelkunster i forhallene og vindelgangene. Det var igjen tid for deres små manipulasjoner, fordi arbeiderne ga etter i kampen om makten og ikke utvidet den bresjen de selv hadde slått i muren av parti, fagforening, bedriftseierforbund og stat.

Arbeiderklassens frigjøringsprosess var nok en gang stanset. Småborgerskapet kastet seg igjen i armene på dem som snart var i stand til å garantere deres privilegier. Isoleringen av arbeiderne, særlig dem som tilhørte den lengst kjempende sektor (bilindustrien), gjorde motstanden stadig mer håpløs og lettet represjonens skitne håndverk.

KPFs og de andre venstrepartienes medløperi åpnet for valgkuppet som igjen overlot politikken til ideologiens «øyere sfærer», til de intetsigende erklæringene, til programmene og valgløftene. «Politikken», eller løgnens kunst, kom nok en gang til sin rett. Pratmakerne og demagogiens fagfolk spilte igjen sin gamle rolle, monopoliserte den politiske meningsdannelse, unndro seg folkets kontroll og holdt stinkende og langdryge taler. Politikken er igjen statens og regjeringens anliggende. Arbeiderne kunne vende tilbake til sine arbeidsplasser for ved hjelp av sine såkalte tillitsmenn å reise rent materielle krav. Politikken er i politikernes hender, hele arbeiderklassen er i arbeid!

Det småborgerlige, fremmedfiendtlige, rasistiske, nasjonalistiske, reaksjonære, fascistiske, religiøse, katolske, protestantiske eller jødiske Frankrike kunne nå langsomt reise seg etter sjokket og framstå i sin fulle prakt på Champs-Elysees. Det borgerlige avskum kunne igjen tilbake og frekt ekspropriere fabrikkene på ny.

Hadde det vært mulig å hindre det allmenne hykleri å vende tilbake? La oss undersøke spørsmålet; for eksempel når det gjelder Saint Nazaire. Lokale fagforeninger som var mer radikale enn landsstyrene deres, oppfordret til motaksjoner mot den demonstrasjonen som Komiteen for Republikkens Forsvar hadde satt i gang. Mer enn 150 000 arbeidere, lærer og skoleelever skremte de stakkars 300-500 gaullistene i hus. De nasjonale fagforeningsstyrene hadde nektet å oppfordre til motaksjoner. Dermed må de bære en del av skylden for at bursjoasiet igjen vant tiltro – et bursjoasi som alt var engstelig for at de måtte pakke koffertene og forsvinne til det skjønne Sveits.

Siden arbeiderne ikke var seg bevisst rekkevidden av det de hadde tilkjempet seg, lyktes det dem ikke å rukke den borgerlige legitimiteten enda en gang og å fortsette sin felles kamp. I et moderne samfunn hviler altså systemets makt på styrken til politiet og resignasjonen til de lønnsavhengige. Autoritetstapet til en rektor eller en minister kan man bare forklare ut fra autoritetstapet til en regjering hvis legitimitet blir bestridt av en revolusjonær bevegelse. Den allmenne *konsensus* – den bevisste eller ubevisste godkjenning av systemet - blir undergravd av et motstandsvillig mindretall.

Studentene forsto å føre politikken inn i sin hverdag og stille seg konkrete oppgaver og mål, som for eksempel å avdekke universitetets ideologi. Derimot kunne ennå ikke massen av lønnsavhengige føre kampen på den ideologiske fronten som var en forutsetning for det kvalitative spranget: makttovertagelsen av fabrikkene. Å fastslå dette vil ikke si å komme med en moralsk dom, men å dra lærdom for framtidige revolusjonære situasjoner. Siden studentrevolten ikke ble forårsaket av en ministers blindhet eller brutal polititerror, må vi finne grunnen til at de lønnsavhengige ikke samlet mot til å overta sine bedrifter, selv om de var seg sin styrke bevisst. De Gaulle foreslåtte strukturreform var en del av det ideologiske felttog som de ulike statsinstitusjonene og fagforeningsbyråkratene førte for å gjøre massen føyeligere og lettere å manipulere, eller som en høy embetsmann uttrykte det: «(...) Gjøre den sosiale struktur smidigere». Dette var kjernen i de Gaulles erklæring (7.juni 1968): «Enhver har lovlig rett til en del av overskuddet og investeringene som dette overskuddet muliggjør. Alle blir tilstrekkelig informert om bedriftens produksjon og kan ved hjelp av fritt valgte tillitsmenn ta del i beslutningene i sitt firma, idet man presenterer sine interesser, synspunkter og forslag (...). I et samfunn der samarbeidsprinsippet og fordelingsprinsippet hersker og der alle er interessert i at det fungerer, vil det ikke være noen grunn lenger til å avløse forvaltningen av de offentlige anliggender med en streng og korrekt bonapartisme. Å gi råd er en sak for alle – å handle er en sak for den enkelte.»

Alt for 25 år siden ble det innstiftet «lovlige» organer som skulle ivareta arbeidernes interesser. Disse bedriftsrådene tjener i beste fall til å avlaste bedriftslederne i forvaltningen av enkelte deler innen sosialhjelpen, og befri dem for den utakknemlige oppgaven å meddele arbeidsstokken ubehagelige

nyheter. Når det gjelder overskuddsdelingen, er det for lengst klart at også dette løftet er ren svindel. Lovforslaget fra Vallon, det siste i rekken av disse råtne vitsene, har siste år bekreftet dette enda en gang.

Så latterlige disse forslagene enn er, blir de avvist av en del av bedriftslederne – eierne av de middelsstore og små bedriftene. Disse føler intet behov for å la arbeiderne ta del i bedriftsledelsen i en eller annen form. Under de nåværende tilstander er kanskje de store bedriftsherrene villige til å oppgi sin vanlige sjikane og se fagforeningene som en akseptabel forhandlingspartner. Det forutsetter at fagforeningene setter interessene til bedriften foran interessen til arbeiderne som har gitt sin fullmakt til fagforeningene. Men Mai-juni-krisen har vist at dette ikke er mulig på lengre sikt. I de forskjellige former for «dialog» og diskusjon om terminfestede kollektivavtaler forbeholder staten seg en meklingsfunksjon, slik det alt blir praktisert i mange industristater.

Det gaullistiske «samarbeidsprinsippet» blir altså til et trylleformular som de edle forkjemperne for nasjonens ære gjerne tar i munnen til liks med klisjeer som «resistance», «trivsel» – og i dag: «fremmedgjøring» og «revolusjon». Av ren enfoldighet priser lærde professorer, høyere tjenestemenn, unge kristelige (eller ikke kristelige) bedriftseiere og modernister i CTD den konfliktløsende «samarbeidskapitalismen». ⁴ Ethvert moderne kapitalistisk samfunn blir spaltet av en hovedmotsetning som skyldes samfunnets klassemotsetning.

Et mindretalls utbygging av arbeiderklassen skaper stadig uovervinnelige interessemotsetninger mellom klassene. Dette mindretalls ledelse av produksjonen og samfunnet skaper stadig anarki og irrasjonalitet – uansett hvordan regjeringsformen måtte være. Stadig blir virkemåten til det kapitalistiske system dratt i tvil, noe som manifesterer seg gjennom menneskenes åpne eller fordekte motstand mot samfunnsordningen eller gjennom apati og likegyldighet ovenfor de aktiviteter og institusjoner som er samfunnets liv: bedriften, partiene, kommunene, regjeringssystemet, ideologien. Det kapitalistiske system er derfor dømt til å gå fra den ene krisen til den andre, fra den ene konflikten til den andre, fordi det ikke kan integrere mennesket i samfunnet, og enten tvinger det til å kjempe mot samfunnsordningen eller overlate denne til seg selv.

De lønnsavhengiges «privatisering», deres angivelige egoisme, er bare et uttrykk for denne situasjonen som gjør enhver til en-som-står-utenfor-samfunnet. Det atomiserte konsum fører til en atomisering av samfunnet, noe som tvinger de utbyttede i en forsvarsposisjon idet de skaper seg sin individuelle verden som til enhver tid synes kontrollerbar for dem selv. Systemet perfeksjonerer dette samfunnet ved at det fremmer enhver atomiseringsprosess og ved hjelp av fagforeningene kveler enhver kollektiv aksjon som truer med å overvinne privatiseringen.

Strukturendringene i det franske samfunnet krever en spesiell regjeringsform som tilsvarer den spesifikke situasjonen i den franske kapitalismen. De Gaulles tiårige regime har forandret det franske samfunn lite. Enda eksisterer det en arkaisk næringslivsstruktur fra 1800-tallet ved siden av en langt fremskyndet teknologisk kapitalisme. Gaullismen måtte ikke bare løse Algeriproblemet, men også overvinne sekundære kriser som skyldtes den motsetningsfylte strukturen i den franske kapitalisme. På den ene siden finner vi en stor moderne industriproduksjon, en tendens til tekniske fornyelser, rasjonalisering og konsentrasjon, som i stadig større grad omfattet de forskjellige deler av det økonomiske og sosiale liv. På den andre siden finner vi en mengde arkaiske sektorer og metoder som blokkerer overgangen til en moderne kapitalisme som er nødvendig i vår halvpart av 1900-tallet.

Etter at den franske kapitalismen lenge har hanglet etter de andre industrimaktene, har den endelig maktet å følge den aksellerende utvikling i verdens næringsliv. Etter krigen har den franske industrien opplevd en veldig ekspansjon. På tross av fullstendig kaos i landets politiske ledelse, trass i indre konflikter, kolonikrigene, den uhyrlige støtten til de uproduktive sektorene, har den franske kapitalismen for en stor del overvunnet sin underutvikling. I årene 1948 til 1957 vokste industriproduksjonen med 75% og nådde dermed 1937-nivået. Fra 1953 til første kvartal av 1958 var veksten 57% mot 52% i Vest-Tyskland og 33% i gjennomsnitt for Vest-Europa. Denne økning av produksjonen var bare mulig gjennom en intensiv modernisering av produksjonsteknikkene, organisasjonsmetodene, bedriftsstrukturene og ved raskt økende konsentrasjon av industriproduksjonen. Store deler av landet ble industrialisert. De mest «framstegsvennlige» bedriftseierne inntok en amerikansk holdning til lønnsproblemet: de prøvde å komme arbeidskonfliktene i forkjøpet ved frivillige lønnsforhøyelser. Men denne trenden i ekspansjon, modernisering, konsentrasjon og rasjonalisering kommer stadig i konflikt med det «andre Frankrike», hvis eksistens den truet. Den hurtige utbyggingen av en moderne storindustri er i lengden uforenlig med konservering av anakronistiske strukturer innen store områder av næringslivet (landbruk, småbedrifter, småhandel), og med understøttelse av de tilhørende sosiale gruppene.

Denne samfunnsstrukturen konfronterte den politiske ledelsen med innfløkte problemer. Å sikre levebrødet for tilbakestående samfunnsgrupper ga ikke bare uheldelige følger i næringslivet, det lammet også det parlamentariske systemet. Det styrket splittelsen av de borgerlige partiene, og tvang derfor samtlige regjeringer til å opprettholde status quo og dermed gi beskyttelse av visse interessegrupper og øke deres privilegier. En slik politikk bidro til å styrke de tilbakestående deler av næringslivet og dets sosiale strukturer. Parlament og regjering var ikke lenger en. Rasjonaliserings- og koordineringsinstans som skulle formidle de allmenne interessene i den franske kapitalismen på tvers av de særskilte interessene til visse grupper av

borgerskapet, men var i stedet nesten utelukkende blitt et instrument nettopp for disse særinteressene. Dette er grovt skissert analysen til P. Chaulieu i *Socialisme ou Barbarie* (1958). Denne analysen gjør de Gaulles maktovertagelse i 1958 forståelig. Som Lefort har påvist i samme tidsskrift: de Gaulle kom til makten fordi statsmakten etter frigjøringen ble stadig mer utvannet.

De første endringene denne utviklingen ga opphav til, gjaldt statens aktiviteter. Staten hadde måttet overta en lang rekke oppgaver: den ledet en meget stor del av produksjonen, den grep stadig inn i næringslivet og hadde gjennom sin politikk innflytelse på samtlige private driftseiere. De neste forandringene gjaldt ekspansjonen i næringslivet, raskere industrialisering og rasjonalisering i store deler av produksjons- og distribusjonssystemet. Denne ekspansjonen var ikke et rent kvantitativt fenomen. Som i alle andre industrinasjoner endret den også formen på utbyggingen. Kort sagt: kampen for å intensivere og normalisere arbeidslivet ble det avgjørende. Bedriftslederne vennet seg til tanken om å kjøpe den nødvendige samarbeidsviljen fra arbeiderne med økonomiske innrømmelser. Standardiseringen og bedringen av produktkvaliteten gjorde det stadig mer nødvendig at arbeideren så sjelden som mulig skiftet arbeidsplass og at man fant nye måter å glatte over sosiale konflikter.

Begge prosessene gjorde forandring i den politiske maktstrukturen nødvendig: et nytt samspill mellom kapitalismens politiske, økonomiske og sosiale faktorer. Med andre ord en kapitalisme med angelsaksisk karakter der samspillet mellom de politiske kreftene (topartsystem) og integrasjonen av statsbyråkratiet, det politiske byråkratiet og fagforeningsbyråkratiet var langt mer gjennomført enn i den franske kapitalismen.

Denne tendensen kunne man faktisk spore straks etter frigjøringen. I etterkrigstiden ga den seg uttrykk i trepartisystemet; dernest i eksperimentet til den gaullistiske samlingsbevegelsen, RPF, og i eksperimentet til Mendes-France.⁵ Denne tendensen særmerker også utviklingen til visse parti: SFIO og MRP som er blitt en del av statsapparatet.⁶ De besitter et stort antall nøkkelstillinger, ikke bare i departementene, men også i forvaltningen og i statsbedriftene, og de forsøker å få kontrollen over store deler av arbeiderne ved hjelp av fagforeningene. De har stablet på beina et allmechtig byråkrati, og med dets hjelp vil de sikre en stram partidisiplin.

Men denne utviklingen ble ikke mer enn en sped begynnelse. Ja, denne trenden til politisk sammensmeltning har til og med slått over i motsatsen. Etter at trepartisystemet hadde strandet, gjenoppsto det radikale partigrupperinger av det tradisjonelle høyre, og tilslutt poujadisme og splittelsen av de radikale.⁷

Denne oppsplittingen av de politiske kreftene fører Frankrike tilbake til flerpartisystemet før krigen som på ingen måte kan oppfylle kravene til det moderne samfunnet. Oppløsningen av statsmakten er altså et resultat av

motsetningene mellom den progressive utvikling i de sosioøkonomiske strukturene (basis), og den regressive utvikling i overbygningen.

Men dette er ikke alt. Den partielle forandringen av det tradisjonelle politiske systemet forsterker lammelsen av systemet. Dannelsen av noen større parti gjør systemet til en monolittisk blokk. Statsledelsen fordeles mellom disse partiene, og resultatet blir et meget tungrodd system. Men først og fremst får man en maktsplittelse utenfor partiene: Denne splittelsen skaper et fenomen som ikke kan forklares ut fra de tradisjonelle kategoriene basis og overbygning. Siden statens innflytelse har økt og omfatter stadig større områder av næringslivet har dette skap parallellorganisasjoner av interessegrupper som er fullstendig avhengig av statens beslutning.

Dette fletteverk av interessegrupper som omfatter hundrevis av forbund, brer seg over alle områder av næringsliv og samfunnsliv og utvikler seg uunngåelig parallelt med statsapparatet. Ethvert ministerium, ethvert parlamentsutvalg representerer en eller flere grupperinger som hver har sitt eget administrasjonsapparat, egen ekspertstab, egen PR-avdeling, egen presse. Av og til disponerer disse grupperingene betydelige økonomiske midler.

Betydningen til disse organismene blir ofte undervurdert fordi man lager seg et falskt bilde av dem, et bilde der disse private gruppene press på regjeringen utøves av kapitalens hemmelige agenter som stadig intervenserte på statsrådets eller byråsjefens kontorer. Dette bildet er ikke i samsvar med virkeligheten. Disse mørkets makter, som en venstreekstrem presse før krigen gjorde et stort nummer av, spiller en langt mindre rolle enn de nye, organiserte pressgruppene som arbeider i all offentlighet, og som intervenserer på alle plan i statsapparatet for å få innflytelse på beslutningene. Hva består disse gruppene av?

Snart er det polypplignende organismer som et stort antall forbund er knyttet til, og som representerer store interesseområder. Eksempler på slike organismer er Confederation generale des petits et moyennes entreprises (Hovedsammenslutningen av små og mellomstore bedrifter), Federation nationale des syndicats d'exploitants Agricoles (Bondeforeningens nasjonal-sammenslutning), Comite d'action et de liaison des classes moyennes (Aksjons- og kontaktkomiteen for middelklassen). Snart er det større eller mindre yrkesforbund som kan operere mye bedre fordi interessene deres er fast avgrenset og entydige. Eksempler på slike forbund er nepedyrkere, brennevinsbrennere, vinprodusenter, hvetedyrkere osv. Snart er det virkelige lobbyer som Alkohollobbyen eller gatelobbyen. Snart er det en forening til vern av en bestemt sosial status, som når det gjelder koloniuutvandrere, har spaltet seg i flere lobbyer: IndoChina- eller Algerie-lobbyen som omfatter omlag ti forskjellige organismer.

Disse grupperingene setter maktsentrene under press ved ulike midler for å få gjennomført sine spesielle krav. Men med uttrykkene «press» og «krav» skaper man et uklart bilde av deres rolle og makt fordi det gis inntrykk av at

disse gruppene tydelig kan skilles fra regjeringen – dvs, at disse gruppene er regjeringens klienter. I virkeligheten har disse pressgruppene representanter i alle politiske utvalg, og de kontrollerer ofte parlamentsmedlemmer som er avhengig av deres valgstøtte og fremfor alt av den holdning deres presse inntar. Gjennom partiene, og først av alt gjennom parlamentsutvalgene som er det ideelle operasjonsfeltet for dem, er de grundig informert om alle aktiviteter og prosjekt. Hvor godt de er informert, er en nøyaktig målestokk for deres maktinnflytelse.

Overfor disse grupperingene har staten ingen hemmeligheter – ja, disse grupperingene utgjør integrerte deler av statsapparatet. I dette innfløkte flettverk av parasittære celler som suger blodet ut av den, har staten sin grobunn. Mens statens aksjonsfelt utvides umåtelig, hemmer veksten av de private organisasjonene dens bevegelsesfrihet i den grad at den ikke lenger makter å gjennomføre et virkelig nytt initiativ. Dette gir seg særlig uttrykk i at ethvert forsøk på skattereformer og at mer effektiv priskontroll strander. Resultatet er at ekspansjonen i næringslivet til slutt blir bremsset av inflasjon og finanskrise. Man kunne derfor snakke om et tilbakefall til føydalisme og laugsvesen som utvikler seg parallelt med fusjonene i næringslivet og med statskapitalismen. I virkeligheten er disse to fenomenene knyttet nært sammen. Veksten i private grupperinger av alle slag skaper en ny sosialstruktur som er en reaksjon på rasjonaliseringen til kapitalismen og den moderne staten.

Det dreier seg altså om et forsvarstiltak som fører til en motstruktur. Faktisk stammer disse private grupperinger fra sosiale sjikt som fra først av inntok avvisende holdninger til enhver form for organisasjon: småhandel, småindustri, håndverk og jordbruk. I Frankrike har middelstanden pga. sin tallmessige styrke spilt en viktig rolle ved valgene. Men dens splittelse, dens arbeidsmåte, dens mentalitet, har hindret den i å spille en aktiv rolle i samfunnet. De organiserte seg først da rasjonaliseringen innen de dynamiske sektorer av samfunnet dikterte rammen for deres aktivitet, og tvang dem til å konstituere seg som interessegruppe om de ikke skulle gå under. I mange tilfelle blir riktignok disse private organisasjonene manipulert av representanter for de store bedriftsherrene som bare bruker småborgerne som stråmenn. Men det avgjørende er at innflytelsen fra disse organisasjonene hviler på tilslutningen fra småborgerne.

Flerpartisystemet og systemet av private organisasjoner gir seg ikke bare lignende utslag, men de støtter hverandre dessuten gjensidig. Aktiviteten til interessegruppene blir mer effektiv desto større omfang deres innflytelse har, og desto mer de profiterer på konkurransen mellom partiene. På den måten konsoliderer aktiviteten til interessegruppene flerpartisystemet, og omvendt muliggjør flerpartisystemet at det stadig dannes nye interessegrupper. Dette vekselspillet mellom partiene og interessegruppene pulveriserer statsmakten.

Hvordan kan man forklare dette? Det er trolig mer enn en årsak. Som vi alt har sett, er middelstandens rolle avgjørende. I kampen for å forsvare sine

interesser går den imot alle tiltak som påskynder samfunnsutviklingen. Men interessegruppene har så stor innflytelse bare fordi regimet beskytter dem. Hvilke faktorer har fremmet konserveringen av dette regimet? Den faktoren som er vanskeligst å forklare, er mentaliteten til det franske borgerskapet – dets hang til å rette seg etter ideologiske kriterier. Det oppstår en sosial splittelse som ikke alltid faller sammen med interessegrensene. Når man for eksempel orienterer seg mot høyre eller venstre, gjør man det mer av tradisjonsbundne årsaker enn på grunn av en beslutning i en konkret situasjon.

En annen faktor er den franske storkapitalens malthusianisme som ble befordret av etterkrigssituasjonen. Denne malthusianisme hemmet de forandringer som ble satt i verk etter frigjøringen og den styrket så avgjort de regressive tendensene til den tilbakestående del av befolkningen. Men den viktigste faktoren er den rollen KPF er blitt tvunget inn i. Hele systemet blir lammet fordi KPF er satt utenfor det parlamentariske spillet til tross for at partiet står for en reformistisk politikk og til tross for at tallet på velgere gir det en betydelig makt. Det tradisjonelle høyre får derfor en kunstig høy kurs, mens de radikale partiene og venstre er dømt til å samarbeide med de konservative. Statsapparatet har derfor ikke støtte fra den del av folket som mest av alle ønsker en intervensjonistisk politikk. Denne siste faktoren viser at man i en analyse av den franske situasjonen må ta hensyn til de internasjonale forholdene, særlig antagonismen mellom Sovjetunionen og USA.

Følgene av denne maktsplittelsen er innlysende: Statsapparatet er ute av stand til å løse noen av de problemene som angår hele nasjonen, eller ta noen beslutning som kan gjøre slutt på renkespillet mellom partiene og interessegruppene. Algerieproblemet og alle andre problem med en nyordning av Frankrikes forhold til de tidligere koloniene synes uovervinnelige. Regimet makter ikke å gjennomføre skattereformer, og dets lenge fortiede bankerott blir til åpent sammenbrudd. Dermed står statens eksistens på spill.

Gaullismens to ansikter

De Gaulles maktovertakelse kan bare forstås i sammenheng med denne statens maktkrise. I et henseende er den følgen av helt bestemte hendelser, av en spesiell politisk situasjon. For franskmennene i Algerie og for hæren var de Gaulle representanten for det diktaturet de krevde. Grunnlaget for fascismen ble lagt på den andre siden av Middelhavet, og nå forsøkte den å komme til makten i moderlandet med de Gaulles hjelp. Nettopp ropet etter de Gaulle viser svakheten til dem som ville erobre Paris med våpenmakt. De Gaulle hadde ikke på noe tidspunkt stått fram som en fascistisk helt – ikke engang som antikommunismens fremste talsmann.

Algeriebevegelsen avklarer bare ett av gaullismens to ansikter. Det andre blir synlig i lyset av bursjoasiets stilling i moderlandet. I deres øyne – eller i det minste i øynene til de mest bevisste og dynamiske elementene – oppfylte

gaullismen kravene til en sterk regjering som skulle makte å nøytralisere de rivaliserende gruppene og gjøre gjeldende de felles interessene til de herskende sjiktene av folket. Den form det parlamentariske systemet hadde fått gjennom de siste årene, gjorde det ubrukelig til å løse noen av de vesentlige problemene som gjaldt utviklingen av den moderne kapitalismen. De Gaulle syntes derfor å være den eneste utveien.

Med andre ord: de Gaulle så ut til å være den eneste som var i stand til å gjennomføre de reformene som alt Mendes-France hadde strebet mot. Slike reformer er i dag bare mulige med et autoritært styre og med hjelp fra de reaksjonære. Dette er en paradoksal situasjon. Krisen utviklet seg i to områder – Frankrike og Algerie. Det var en historisk og en strukturell krise. Dersom man bare tar hensyn til hendelsene i Algerie, opprøret i hæren, kolonisatorene og deres innvirkninger på Frankrike, kan man lett mistyde de Gaulles maktovertagelse som den første fase i en prosess som nødvendigvis måtte føre til fascisme. Enda så avgjørende oppstanden i Algerie var, gir den bare uttrykk for et aspekt i krisesituasjonen. Så snart man retter oppmerksomheten på det franske samfunn, forandres den politiske scenen fullstendig. De forhold som førte til etableringen av gaullismen, tilsvarer på ingen måte en prefascistisk situasjon.

Dermed dømmer vi på ingen måte situasjonen etter rent økonomiske vurderinger: Produksjonsforholdene er i virkeligheten klasseforhold, og tilstanden som kjennetegner disse forhold, preger handlemåten og mentaliteten til de antagonistiske samfunnssjiktene. Hovedmålet for bedriftseierne var – og er – økonomisk ekspansjon og sosial borgfred. Å virkeliggjøre disse målene var viktig på grunn av den utenlandske konkurransen og på grunn av at man sto foran Fellesmarkedet – noe som ville gi en konjunkturedgang med katastrofale følger for det franske næringslivet.

Men uttrykket «målsetting» kan misforstås siden det vekker forestillingen om en bevisst politikk hvis realisering er avhengig av de aktuelle forhold. Bedriftseiernes politikk er en del av disse forholdene samtidig som den påvirker dem. Ekspansjon i næringslivet betyr «full sysselsetting». Sosial borgfred betyr akseptable lønner (faktisk har ikke levestandarden sunket langt nok ennå til å framtvinge sosiale konflikter). Dette gjør det klart at uro-faktorene (masseløshet, utarming av store deler av arbeidermassen), som legger grunnlaget for enhver fascistisk bevegelse, mangler fullstendig.

Mange småborgere og bønder føler seg riktignok truet av rasjonaliseringstendensene og forsvarer hardnakket sine privilegier. Deres aversjoner kaster dem i armene på de mest reaksjonære politiske kreftene. Men siden disse samfunnssjiktene blir opprettholdt på en kunstig måte, ble de verken truet eller ruinert av produksjonsprosessen. De ønsker på ingen måte borgerkrig. Selv om de i sine forsamlinger tiljubler Poujade, er de langt fra villige til å stille støttropper til hans disposisjon.

Den som snakker om fascisme, vet altså ikke hva han sier i den grad han tenker på et diktatur som støtter seg på en bred massebevegelse, på en brutal utbytting av arbeiderklassen og på omstilling av produksjonen til krigsindustri. Vi har vist at den aktuelle situasjonen ikke hadde noen av disse tre kjennetegnene. En nasjonalistisk eller krigersk ideologi har bare kunnet utvikle seg mellom krigene, fordi den gjenspeilte en bestemt internasjonal konstellasjon som syntes å gjøre en nyfordeling av verden mulig.

Gaullismen har forbigående maktet å tilsløre de antagonismene som har sprengt det parlamentariske systemet. Gaullismens hovedoppgave er å gjennomføre en statsreform og en nyorganisering av den borgerlige maktstrukturen som kan tilfredsstille de allmenne interessene til de herskende sjiktene. Betyr det at de Gaulle nødvendigvis ville mestre denne oppgaven? I virkeligheten er antagonismen på ingen måte overvunnet. Alle problem som Mollet og Pflimlin sto overfor, var og er også de Gaulles problem. Noen av disse problemene forlangte en snarlig løsning, (Algeriekrigen) – andre kan løses på lengre sikt (strukturforandringen i det franske næringsliv).

Løsningen av Algerie-problemet ville gjøre løsningen av de andre problemene lettere. Posisjonen til de Gaulle er uendelig meget sterkere enn forgjengernes. Hans system kan kort betegnes som bonapartisme (jfr. Marx).⁸ Kraftforholdet mellom de ulike samfunnssjiktene er slik at det må tidoble makten til den som synes å bygge bro over motsetningen mellom sjiktene. I virkeligheten er de Gaulle representanten for de mest framstegsvennlige kapitalistene, (man trenger bare se på hans omgangskrets), men tilsynelatende står han over klassene og er i stand til å manøvrere effektivt, idet han spiller de ulike politiske kreftene opp imot hverandre slik at den ene etter den andre blir seg bevisst sin egen begrensning.

Etter at valgmaskineriet igjen er kommet i gang – dvs. etter at den Hellige Alliansen av alle byråkrater fra venstre til høyre har restaurert seg og forsøker å overbevise enhver at de politiske problemene ikke lar seg løse på arbeidsplassen, men i parlamentets høye sfærer, går alle inn for å gjenopprette ro og orden.

Overfor arbeiderklassen ble følgende strategi fulgt: Før fagforeningspampene igjen hadde vunnet arbeidernes tillit og kunne ta seg av de offentlige sakene, forhandlet arbeidsgiverne og fagforeningene om vilkårene for å ta opp igjen arbeidet. De ble veldig rakst forlikte om en passende brødsalk for å tilfredsstille appetitten til arbeiderne. Fagforeningene, fremfor alt CGT, fortalte arbeiderne at de viktigste kravene var oppfylt, og at hundrevis av representanter for kommunistene og venstrekoalisjonen skulle danne Folkeregjering. Denne Folkeregjeringen ville løse alle øvrige problem – dvs. arbeidsløsheten, en nyregulering av akkordsatsene og fagforeningsfriheten, nasjonaliseringen av privatbankene og bedriftsdemokrati. Man skulle få ungdomslokaler og kulturbygninger, idretts- og badeanlegg, billige kinoer, en demokratisering av ORTF⁹ og universitetet - og som en belønning til de

snille barn i fabrikkene: valgfritt en ukes skiferie i Saint-Due eller en reise til Sovjetunionen. Mens demagogene skravlet, sikret politiet friheten til å utbytte. I Flins og Sochaux ble det brukt offensivgranater: resultat 3 døde.

For å lette politiarbeidet avvæpnet CGT Renault- og Billancourt-arbeiderne som ville forsvare seg, eller CGT forfulgte arbeidere som ville kjempe videre. Studentene, de unge arbeidsløse og de utenlandske arbeiderne fortsatte kampen, styrket streikevaktene, holdt universitetet okkupert og påviste den planlagte svindel ved valgene, men de ble stadig mer isolert. Mot dem kjente regjeringen bare en taktikk: systematisk terror. Alle sammenstimlinger ble brutalt oppløst, militante ble arrestert, stilt for retten og dømt. Gaten tilhørte bilene, publikum og panservernet. Det ene universitetet etter det andre ble gjenerobret, og mer enn 150 «utlendinger» utvist – flere av dem ble utlevert til Franco og Salazar. Som man ser: enhver deltok atter i ekspansjonen.

Resultatet av valget er velkjent: Et valgskred til fordel for gaullistene og i realiteten en oppløsning av kommunistenes rekke. Læren man kan trekke av dette er at i et terreng som det herskende byråkratiske bursjoasiet selv har valgt, er venstreopposisjonens strategier fullstendig underlegne. Hadde venstrekoalisjonen vunnet valget, ville intet skjedd, bortsett fra litt mer statsdrift og noen få tiltak mot inflasjonen. Det kapitalistiske systemet hadde i alle tilfelle beholdt den form det har i dag. Hadde makten blitt delt mellom kommunistene, Mendes-France, Mitterand, Mollet, Billieres, Lecamut og Vacuum, hadde det kanskje bare påskyndet arbeidernes integrasjon i systemet.

I dag må regjeringen framfor alt gjenvinne kontrollen over høyskoler og universitet. Siden det står meget på spill for regjeringen, vil den ved hjelp av reformer forsøke å absorbere den revolusjonære elan – dvs. omskape revolusjon til reform. Det er riktig at det «liberale universitet» ikke samsvarer med moderniserings- og reformprosessen i det rasjonaliserte kapitalistiske næringslivet. Bevegelsen som ble utløst av aktive minoriteter ved universitetene, kan komme til å framskynde denne transformasjonsprosessen. Det kan kanskje skje ved at man hos flertallet av studentene fremmer mentaliteten til det moderne organisasjonsmennesket som forstår kunsten å inngå kompromisser, å få de lønnsavhengige til å interessere seg for bedriftens ve og vel og å skape bedre betingelser for å utvikle initiativånd og ansvarsbevissthet. Derfor vil regjeringen gjennomføre eksperimenter som universitetsautonomi, medbestemmelsesrett, uavhengighet for instituttene og tillatelse av en viss politisk aktivitet på universitetene.

Så lenge disse eksperimentene ikke overskrider grensene satt av universitetene og de øverste myndighetene, er faren for det bestående liten. At ikke grensene blir overskredet, vil de gamle reaksjonære professorene og de nye reformistiske universitetslederne sørge for. De er overlykkelige for at de ikke har tapt forvaltningsretten over all viten, og de kan regne med at Herr innenriksminister Marcellin og hans administrative antenne vil hjelpe dem til

å forhindre at universitetet blir til røde støttepunkter for en radikal protest mot de nye universitetsreformene.

Utsiktene for revolusjon i frankrike

Man bør ikke ha illusjoner om statsapparatets virkelige makt selv om det har initiativet. Bare våre svakheter gjør fienden sterk. Gjennom våre aksjoner demaskerte vi regjeringen som represjonens instrument i hendene på et herskende mindretall, og vi erkjente hvor svak den i grunnen var.

Innenfor grensene av det borgerlige demokrati kunne verken politi, hær eller rettsvesen demme opp for den revolusjonære prosessen som avgrenset aksjonsmulighetene til systemet. I politiet var det bare utrykningsavdelingene til CRS (13 500 mann) og spesialavdelingene (2-3000 mann) som representerte en virkelig farlig terrormakt.¹⁰ De lever i kaserner og nyter godt av en spesialutdannelse og en uvanlig grundig hjernevask. Disse elitetroppene kan uten videre settes inn i en opprørssituasjon. Deres siste heltedåd (Charonneklappjakten i mai og juni) har gjort dem forhatt av hele befolkningen. Så snart deres uniformer dukker fram, oppstår det en solidaritet mellom demonstranter, streikende og utenforstående tilskuere. De kan bare bli satt inn på få tyngdepunkt slik det skjedde i Flins eller Latiner-kvarteret natten til 11. mai. Men så snart de revolusjonære fordeler kreftene på flere Parisbydeler, forstedene og provinsbyene og opptrer samtidig, har ikke denne utrykningsavdelingen tilstrekkelig med mannskaper, og den er heller ikke bevegelig nok. For eksempel ble de holdt i sjakk om kvelden den 24. mai. Dessuten var demonstrantene hurtigere: Politiet nådde ikke Børsen før 25 min. etter at den var okkupert av demonstranter.

Dette gjelder også når man regner med de 61 000 mann fra Hærens gendarmeri. Innsatsen av de 16 000 mann fra det mobile gendarmeriet vil også by på problem. De kan sjelden settes inn i nærheten av sitt hovedkvarter, og må tilbakelegge lange strekninger før de kommer i aksjon. De er nesten utelukkende sønner av fattige bønder, og de har ingen skrupler mot å slå løs på studentene som de oppfatter som privilegerte. De har heller ikke hemninger overfor arbeidere som de misunner som «byfolk». Men man kunne spore en dårlig samvittighet som avspeilet seg i ansiktene og i reaksjonene til dem som ble satt inn mot arbeiderne i Flins. Mange av dem skalv av rystelse og skam midt mellom arbeidere som tok i mot dem med skjellsord og foraktfulle blikk. Det at de streikende og soldatene sto fullstendig fremmed for hverandre, forklarer hardheten i sammenstøtene.

Vi har allerede understreket at å true med hæren var urealistisk. De vernepliktige (261 000 mann) ble satt i alarmberedskap. Soldater som tidligere hadde vært studenter eller akademikere, ble forflyttet eller sperret inne under forskjellige påskudd. I disse forholdsreglene overfor soldatene kan man spore regimets angst for at de vernepliktige skulle «reise seg» og nekte å

adlyde ordre. I hæren dannet det seg faktisk spontane aksjonskomiteer som skulle hjelpe soldatene å bryte ut av den gettoen offiserene hadde sperret dem inne i.

Naturligvis kan man ikke se bort fra at hæren en dag ville bli satt inn mot befolkningen, men dette forutsetter at regimet utvikler seg i mer fascistisk retning, noe som ikke skjer over natten og som heller ikke kan bli oppnådd via militærkupp.

Heller ikke kan man overse faren for at spesialenheter av hæren ville gripe inn i en revolusjonær kamp, fordi slike spesialenheter (pansertropper, luftvåpen, marineinfanteri, fallskjermjegere) selv ville forsvare sine spesielle interesser med innsats fra sine respektive våpengrener og dermed beskytte regimet. Men en slik innsats etter ordre fra resten av statsmakten eller på egen regning, ville nødvendigvis medføre en skjerpning av klassekampen, siden den f.eks. tvinger fram organisert selvforsvar.

Hæren vil trolig gripe inn når maktvakuemet gjør det mulig for aksjonskomiteene å drive selvorganisering av offentlige tjenester og selvorganisering i bedriftene og dessuten organisert selvforsvar. Men da vil naturligvis en stor del av befolkningen være fast bestemt på å innføre selvforvaltning. Innsats av væpnede enheter mot de revolusjonære institusjonene som da har utviklet seg parallelt med det bestående maktapparatet, vil nok gi visse resultater i begynnelsen, men den ville diskvalifisere de som har gitt ordren til denne aksjonen. For de har dermed bevist at terrorisme og tvangsarbeid er de eneste argumentene de kan bruke for å få befolkningen til å gi opp kravet og viljen til selvorganisering. Innsatsen fra hæren vil gjøre hele landet til en uhorvelig konsentrasjonsleir, og rydde veien for fascismen. Hærens spesialenheter kan nok hindre folket i selvorganisering, men de kan ikke holde i gang de tomme bedriftene og institusjonene særlig lenge. De kan heller ikke lite på at et militærkupp ville stable næringslivet på beina.

Rettsvesenet var så godt som helt lammet under mai-juni krisen. De få rettsavgjørelser det tok – som Pompidou kort tid etter erklærte som null og niks – kunne ikke skremme noen. De avsagte dommene styrket tvert imot bevegelsen. Først etter at den borgerlige legitimiteten var gjenopprettet (etter valgene), kunne rettsapparatet innta sin repressive rolle.

«Det byråkratiske apparatet var lammet fordi det ble trukket i tvil innenfra. Det begynte å oppløses innenfra, og denne oppløsningsprosessen frembrakte komiske skuespill som f.eks. følgende: Statsråden som er ansvarlig for offentlig ro og orden, har ingen forbindelse med sitt eget departement, fordi funksjonærene hans streiker. Skillet mellom de repressive og parasitære statsorganene og statens legitime funksjoner blir dermed svært enkelt – og den som før tjente staten kan nå tjene samfunnet.» (A. Glucksman).

Oversatt av Olav Fagerlid

NOTER

- 1) Ministeren henviser her til høyskolelærernes radikale fagforening, SNESUP (Syndikat National de l'Enseignement Supérieur) .O.a.
- 2) Se artikkelen "Notater om Frankrike" i dette nr. av vardøger. O.a.
- 3) CGT = *Confederation Générale du Travail*, kommunistpartiets-fagforbund, det største i Frankrike. O.a.
- 4) CTDF = *Confédération Française Démocratique du Travail*, et fagforbund knyttet til PSU (Partie Socialiste Unifié, som er Mendés-Frances parti. O.a.
- 5) RPF = *Rassemblement du Peuple Français*, de Gaulles første parti. O.a.
- 6) SFIO = Section Française de l'internationale Ouvrière, den franske seksjon av Arbeiderinternasjonalen (sosialdemokrater). MRP = Mouvement Republicain Peuplaire, «Republikansk folkebevegelse», et borgerlig parti. O.a.
- 7) Poujade startet først i 60-årene et kvasi-sosialistisk parti med skattenekting som viktigste programpost. O.a.
- 8) Cohn-Bendit sikter her til Karl Marx: *Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte*. O.a.
- 9) ORTF = Den franske rikskringkasting. O.a.
- 10) CRS = Det franske sikkerhetspoliti, spesialtrenet til å slå ned opprør. O.a.

Hans Magnus Enzensberger

BETRAKTNINGER FRA BERLIN

Første del (januar 1968)

1. Gjenganger. Et spøkelse er på ferde i Europa: revolusjonens spøkelse. Det blir hilst som sin store forgjenger: med hån og panikk, med skepsis og hysteri. Og som forgjengeren – bare i finere doser – møtes gjengangeren med ordre om å tie og med undertrykkelse. Dommerne og galgesnekkerne er i virksomhet, bødlene venter på sin time.

Det som her omtales, er fremdeles bare en skygge. Revolusjonen i Europa er ingen materiell kraft. Den virker legemsløs fordi den mangler en sterk klassebasis. Mange betrakter den som en skrullet idé, utgått fra mindretallet av et mindretall, nemlig intelligensen. Sannheten i dette er at det har lyktes den herskende klassen i metropolene å smelte ned og likvidere den politiske bevisstheten hos flertallet. Det er et symptom på undertrykkelsen i våre samfunn at politisk bevissthet er blitt privilegiet til et mindretall, og at bare en minoritet av dette mindretallet gjør bruk av privilegiet.

Men ingen skygge uten et legeme som kaster den; intet gjenferd uten lik. Revolusjonens skygge er skyggen av noe annet og større: den sultende, utplyndrede verden, en verden lemlestet av bomber. Dens døde hjemsøker oss. Inntil i dag er revolusjonen i Europa bare en skygge av de revolusjoner som Europa forgjeves har prøvd å slå ned. I dag blir dette arbeidet overlatt til USA. Det skyldes ikke Europas innsikt, men dets svakhet. Hver seier og hvert nederlag i denne kampen fører oss dypere inn i skyggen av revolusjonen. Det som der går igjen, ødelegger roen og ikke vil la seg avvise, er vår fremtid. Så sant dette ordet ennå har noen mening – i Europa.

2. Leppesning. Dette kan da ikke være ditt alvor. Bare selve ordet: *Revolusjon*: et uttrykk som nå brukes bare i reklamebransjen. Revolusjon på vaskepulvermarkedet, revolusjon på investeringsmarkedet. Det som er mer enn dette, er av det onde. Urostiftere. Galninger. Berserker. Bråkmakere. Tullinger. Bøller. Sekterister. Nyttige idioter. Møllkister. Nedstøvede slagord. Det vil si: på overflaten lett ironi; ved den minste provokasjon: fornærmelse; og når lakken klores av: angst, skjelving, skrikekrampe, fram med køllene, saken er blitt alvor. Langsom kino: Bak avsperringen har kameraet fokus på en fotgjenger som stanser, snur seg, ser overrasket ut, åpner munnen langsomt, lyden er borte, zoomlinsen trekker hodet hans nærmere, munnen er

nå på vidt gap; den uøvde tenker på en fotballkamp og hører *Mål*. Den som skjønner seg på leppelesning, hører ropet etter gasskammeret.

3. *Fremmedord*. «revolusjon, maskul., regelm. flert., fra lat., total forandring i tingenes forløp eller sammenheng. Eks.: Uvanlig store oversvømmelser, jordskjelv som forandrer hele områder: revolusjoner i naturen. Reformasjonen var en revolusjon i den menneskelige forståelse. Især den fullstendige forandring av et rikes forfatning, som f.eks. når et monarki blir republikk, eller omvendt, eller arvefølgen forandres med makt. Den engelske, den franske revolusjon. I senere tid har en forsøkt å bytte ut dette fremmedordet med et tysk uttrykk. Det uheldigste man kunne komme på, var vel omveltning eller statsomveltning fordi dette ikke uttrykker saken, men inneholder en bokstavelig oversettelse av fremmedordet og en hard og for vårt språk fremmed ordbruk.» *Adelung 1807*

4. *Dom over forsømmelser*. Overalt, selv i De forente stater, får ordet revolusjon en til å tenke på nasjonens bedre muligheter. I Tyskland er det blitt stående som et fremmedord. Vi kan notere en eneste seierrik revolusjon. Den ble importert med våpenmakt. Det var ikke tyskere som laget denne revolusjonen, de bare forvaltet den eller lot den komme inn over seg. Etter dette bærer den sine arr, og ikke noe taler for at de vil forsvinne. Forøvrig betegner fremmedordet en lang rekke historiske forsømmelser. I det minste siden 1789 kan reisende gjennom Mellom-Europa berette om et land hvor de politiske tilstander vitner om kronisk underutvikling.

«Er det så vanskelig å erkjenne at den tyske nasjon hittil ikke har noen livshistorie å vise fram, men bare en sykdomshistorie?» *Hebbel*

5. *Utenlandsk produkt*. Jeg begriper meg ikke på dere. (Min venn Z er trettini år, tidligere advokat, nå professor. Så vidt jeg har forstått, viser han jordbruksarbeidere hvordan en steller en stor farm. Hos oss ville en kalle det bedriftslære. Der borte heter det sikkert noe annet. Z er cubaner.)

Bare jeg sier hvor jeg kommer fra, fremkaller jeg refleksbevegelser som om jeg skulle løpe omkring med en åpen kniv. Hva er dere egentlig så redde for? For dere selv? Eller har dere virkelig så mye å tape?

Dere tror at revolusjonen tar fra dere skojernene og flyvertinnene deres, at den stenger bedehusene og forkorter romanene av Günter Grass. Den voldtar nonner, henger traktorbilder på veggen og forbyr NPD. Kort sagt: den er den rene terror. Slikt noe kan gå an på Cuba; i Tyskland er det utenkelig. Dere er nå engang for menneskelighet, hvem vet ikke det: Revolusjonen innebærer den rake motsetning til menneskelighet. Undergang, oppløsning, oppvigling, sammensvergelse, dolkestøt. Noe så lyssky kan bare komme utenfra eller nedenfra, fra øst eller fra lavere instinkter.

Og når jeg sier til dere at menneskene selv lager revolusjonen – i fullt dagslys – og at det er dere som sitter i mørket? Ja, svarte én meg i Kassel eller Giessen. Men hos oss går det demokratisk for seg. Han nevnte også fortiden; den ville han overvinne, sa han. Uten revolusjon? Det skulle jeg gjerne se.

6. *Den snille selvransakelse.* I 1945 kunne bare revolusjonen ha reddet det vestlige Tyskland. I stedet besluttet landet å omvende seg. Moralsk omskifte i stedet for politisk omveltning, omvendelse i stedet for omstyrning, stabilisering av de sosiale forholdene ovenfra i stedet for revolusjonering nedenfra, overvinnelse av fortiden i stedet for klassekamp om fremtiden. I realiteten gjenoppbygging av det gamle, i retorikken en ny begynnelse.

Årsakene kan finnes. Det historiske øyeblikk var riktignok enestående: Sjansen Tyskland den gang hadde for en revolusjon uten blodsutgytelse, vil ikke komme tilbake. Den herskende klassen var diskreditert, det gamle statsapparatet tilintetgjort, militæret slått. Men Tyskland var dødstrøtt. Arbeiderbevegelsen hadde ikke handlekraft. Massene var politisk lammet etter tolv års diktatur. Landets beste hoder var falt som offer for regimet, eller de hadde emigrert. Blant dem som vendte tilbake, valgte de politisk mest bevisste den østlige delen av landet.

Den internasjonale klassekampen var i årene etter krigen usynlig for tyskerne. Det internasjonale perspektivet ble definert av hendelsene i vårt eget land, av seiersmaktenes konfrontasjon. Kolonikrigene lå utenfor det tyske synsfeltet. Kina var en ukjent størrelse. Verden hadde skrumpet inn til en horisont av ruiner. Den som ville bevege seg lenger enn tre mil, måtte ha passerseddel fra militærregjeringen. Hendelsene i Afrika, Asia og Latin-Amerika lå hinsides det en kunne observere eller forestille seg. Bannlyst i nederlagets overveldende realitet, syntes tyskerne at historien sto stille.

7. *Prisen på et menneske.* Imens hadde kontrarevolusjonen allerede vunnet spillet. Det avgjørende skrittet var valutareformen. Den ble av massene oppfattet som et historisk vendepunkt – og med rette. (Dette er grunnen til at den vanlige tidsregning i etterkrigstiden ikke daterte hendelsene til årene før og etter nederlaget, men til før og etter «reformen».) De økonomiske følgene av dette inngrepet var klare; dets politiske konsekvenser på lengre sikt ble ikke forstått.

Den kalde krigen førte det vestlige Tyskland tilbake i verdenspolitikken, inn i den kontrarevolusjonære leiren. Stalinismen i Sovjetunionen, den påtvungne revolusjonen i Praha, Berlin-blokaden og SEDs politikk lammet ethvert revolusjonært alternativ. Den totale avideologiseringen ble til total ideologi. Monopolmakten utgav seg som sosial markedsøkonomi, massekonsumet som frihetens rike. Arbeiderklassen betalte den økonomiske gjenoppbyggingen som ble presentert som et under. Dette underet skulle rettferdiggjøre at privateiendommen ble erklært hellig. En eneste gang kom det

til protest: mot opprustningen. På lang sikt gjaldt den ikke bare den ytre fienden, men også den indre. Opprustningen var rettet nettopp mot de masser som ble lovet sikkerhet. Men protestbevegelsen mot bevæpningen av Forbundsrepublikken innså ikke denne logikken. Den var i sitt innerste vesen upolitisk motivert, med emosjonell motvilje og moralske skrupler.

Ved slutten av denne utviklingen spurte den opposisjonelle intelligensen i Vest-Tyskland seg i fullt alvor: Finnes det fortsatt et proletariat? Finnes det fortsatt en herskende klasse? Det ville ha vært mer relevant å spørre: Finnes det fortsatt en opposisjonell intelligens?

8. *Saken har to sider.* Bare den herskende klassen har – uten å knekke sammen – gjennomgått det sammenbrudd som den selv er ansvarlig for. Dens kjerne er uskadd. Finans- og industrikapitalen, regjerings- og justisbyråkratiet, kirken og generalstaben har sikret kontinuiteten i sine personaler og på ny styrket sine gamle maktposisjoner. (Av geografiske grunner måtte den gamle godseieradelen notere større tap.) Utvelgingen av industriledere som etablerte seg i etterkrigstidens virvar, seleksjonen av toppfunksjonærer til det sosialdemokratiske partiet og fagforeningsbyråkratiet. Dette har ikke svekket den herskende klassen, men styrket den. Dens klassebevissthet er uten brist.

Grunnloven var prisen den herskende klassen måtte betale for å overleve. Under påtrykk fra de allierte måtte den tyske kapitalen akseptere det formelle demokratiets spilleregler. I sitt indre har den aldri avfunnet seg med dette påbudet. Den som undrer seg over kunngjøringene fra industriforbundene og uttalelsene fra toppen av regjeringsbyråkratiet, har ikke forstått at den herskende klassen i Tyskland alltid har betraktet forfatningen bare som et brysomt provisorium. Makthavernes plutselige omvendelse til demokratiet har aldri vært alvorlig ment. Bare de avhengige klassene og intelligensen har tatt demokratiet for god fisk. Det fins neppe noe historisk forbilde for deres tålmod, deres grenseløse naivitet og deres blinde tillit.

Kontrarevolusjonens seier i Tyskland var ingen tilfeldighet. Den herskende klassen har vært i stand til å ruinere en nasjon uten at noen engang tar det ille opp; og den regjerer videre så å si uanfektet. Da fortjener den at en tar den alvorlig. Den fortjener beundring fra alle kynikere. Den herskende klassens suksess er resultat av dens beslutsomhet, dens samhold, dens vidsyn, dens overlegne strategi, dens globale horisont, dens samarbeid med den internasjonale kapitalen, dens selvtillit og dens skrupelløshet.

Motstandernes nederlag skyldes deres mangel på dristighet, deres splittelse, deres kortsyn, deres hjelpeløse taktikk, deres provinsielle horisont, deres isolasjon fra de revolusjonære bevegelser i verden, deres resignasjon og deres idealisme.

9. *Stengt grunnet opptelling.* Etter tjue års opposisjon og «opposisjon», samfunnskritikk og «samfunnskritikk», er det på tide å gjøre opp status.

Forhåpningene som en stor del av den tyske intelligensen stilte til de alliertes forsøk på å opprette et levedyktig parlamentarisk demokrati i denne delen av Tyskland, var det rene selvbedrag. Godmodig, fredsommelig og tålmodig prøvde disse som fra høyrehold blir kalt venstreintellektuelle, å ta forfatningen på ordet. Med rasjonelle forslag og moralsk støtte forsøkte de å reformere samfunnssystemet i Forbundsrepublikken ut fra dets egne premisser. De ville bringe den herskende klassen til fornuft. De håpet at senkapitalismens leviatan ville ha miskunn med tyskerne, bare en ga den nok opplysning.

Den store koalisjonen gjorde slutt på disse illusjonene. Siden den ble inngått, er det bare fasaden som står igjen av det parlamentariske demokratiet i Vest-Tyskland. Det eksisterer ikke lenger noen organisert opposisjon. Ifølge grunnloven ligger makten hos folket; nå er ikke folket engang i stand til å fjerne det regjerende partikartet. Voteringene i Forbundsdagen ratifiserer bare kartellets beslutninger. Debatter er blitt overflødige. Jakten på den utenomparlamentariske opposisjonen har begynt. Inngrep i forfatningen, manipulasjon av valgretten og unntakslover tjener til å konsolidere denne tilstanden. Regjeringen har forlenget levert beviset på at den hersker uten folket og mot folket: I en simulert unntakstilstand [Fallex-øvelsen. O.a.] trente representanter for den herskende klassen seg i å utøve makt med grunnloven satt ut av kraft. Med Forbundshærens borgerkrigsøvelser har opprustningen mot den indre fienden nådd et foreløpig høydepunkt.

Disse kjensgjerningene viser at det politiske systemet i Forbundsrepublikken ikke lenger lar seg reparere. En må gi det sin tilslutning, eller en må erstatte det med et nytt system. En tredje mulighet er ikke å se.

10. Byomvisning. De opposisjonelle intellektuelle har ikke lagt fram dette alternativet og utviklet det i full klarhet. I tjue år har de tvert imot forsøkt å unnvike det. Statsmakten har selv gjort revolusjonen aktuell. Og det var ikke de etablerte forfatterne, vitenskapsfolkene og journalistene som tok imot denne utfordringen; det var studentene. Den første kjernen av en revolusjonær opposisjon dannet seg under politifølgelsene i Berlin sommeren 1967. Foreløpig er det uvisst hvilken betydning denne opposisjonen vil få. Dens strategi er usikker. Dens program er vagt. Tallmessig er den liten. Dens fremtidsmuligheter er usikre. Men allerede nå har den vist enhver som vil se, at dette samfunnssystemet er basert på undertrykkelse med vold. Den har vist at statsapparatet griper til køller og pistoler straks folket vil gjøre bruk av sine rettigheter. Og etter tjue år med *Gruppe 47*, manifeste, antologier og valgkamper, har de revolusjonære studentene tvunget den opposisjonelle intelligensen til den første optelling av kassabeholdningen.

11. Fallitterklæring. Kassa var tom. Denne venstreorienterte intelligensen hadde vært litterært flittig og fruktbar, men politisk hadde den i dypeste forstand vært uproduktiv. Den bestod stort sett av brente barn: gammel-

sosialdemokrater, nyliberalere og senjakobinere. Det eneste teoretiske grunnlaget som knyttet dem sammen, var en ubestemt negasjon, nemlig antifascismen. Denne intelligensen var lenket til det historiske traumat fra 1945; de ble fiksert til spesifikt tyske komplekser og fenomener, fra kollektivskylden til Muren. De hadde ikke evne til en internasjonalisme som dugde mer enn En verden-retorikken. De satte moral foran politikk. Sosialismen de var tilhengere av, ble tåket allerede på grunn av deres manglende kunnskaper. Deres sosiologiske skolering var dårlig, deres konfrontasjon med kommunismen var nevrotisk og overfladisk. Pasifisme og filosemittisme var fremtredende tendenser. Vitenskapelige, teknologiske og økonomiske spørsmål opptok denne intelligensen lite – og bare i senere år. I politiske spørsmål gjorde de seg mer bemerket ved sine reaksjoner enn ved sine aksjoner. Bare på ett område nådde de resultater – og det var ingen tilfeldighet: Det gjaldt forsvaret av ytringsfriheten, altså vernet om egne interesser og kampen for egne privilegier. Det var sikkert en legitim, men neppe en tilstrekkelig politisk aktivitet.

Disse reformismens skolelys var anstendige, beskjedne og sentimentale, alltid innstilt på å unngå det verste – eller iallfall å få det utsatt. I hele tjue år leverte de systemimmanente forbedringsforslag, men ingen radikale alternativer. De skulle kanskje ikke trodd så mye på det navnet de fikk av sine motstandere. Inntil nylig hadde nemlig de «venstreintellektuelle» i Tyskland lite til felles med de venstreorienterte i andre europeiske land. Ja, de greidde ikke engang å sørge for den nødvendige utveksling av internasjonale informasjon og erfaringer. De frembrakte aldri en politisk teori som kunne gjøre dem fortjent til navnet «venstreintellektuelle». Den reformistiske intelligensen i Tyskland har lidd et fullstendig nederlag. Den store koalisjonen i 1966 bekreftet dette, og Berlin-sommeren 1967 demonstrerte det for alles øyne. Narreparadiset deres er vekk; det er slutt på selvbedragets behagelige tid.

12. Det advares mot etterligning. Fins det i det hele tatt en revolusjonær fremtid for teknisk høyt utviklede industrisamfunn? Historien kan ikke gi svar på dette spørsmålet. De proletariske revolusjonene i den gamle verden, deres seire og deres nederlag, tilhører en tidligere fase i industrialiseringen. De ble båret fram av en utarmet arbeiderklasse, ledet av et strengt organisert klasseparti. En sentralstyrt masseagitasjon, skolering av kadrer til konspirasjonsvirksomhet og klassisk militær barrikade- og gatekamptaktikk avgjorde utgangen av kampen. Denne modellen har ikke en eneste gang vært anvendt på et fullt utviklet industrisamfunn. Unntakstilfeller som Tsjekkoslovakia og det østlige Tyskland er uten beviskraft. Det som seiret der, var en voldelig importert revolusjon. Den var i minste detalj preget av et fremmed forbilde og knyttet til en tidligere fase i industrialiseringen. Det skjemaet som ga raske fremskritt i land som Bulgaria og Romania, førte til langvarig

økonomisk stagnasjon, politisk undertrykkelse og kulturell tilbakegang der produktivkreftene var høyere utviklet.

For de vestlige metropolene er de gamle forutsetningene blitt foreldet, og de gamle revolusjonsstrategiene er blitt ubrukelige. Dersom det finnes en revolusjonær fremtid for metropolene, så vil denne fremtiden neppe finne forbilder i fortiden. I Europa, i De forente stater og Japan gjelder ikke kampen befrielse fra sosial fattigdom, men frigjøring av en sosial rikdom som allerede eksisterer. Det herskende samfunnssystemet har fått bukt med mangelen i metropolene, men ikke med rikdommen: Den eksploderer, går opp i sløseri, ødeleggelse og undertrykkelse.

13. Fredstidsvare. En revolusjon i Tyskland som ikke er noe annet enn en tysk revolusjon, er ikke bare usannsynlig, den er utenkelig. En håndfull geriljakjempere som opererer i Bolivias høyland, er i dag et fenomen som angår hele verden. Kontrarevolusjonens strateger har sørget for at tesen om sosialisme i ett land er definitivt tilintetgjort. Nå står og faller all politisk handling med den internasjonale revolusjonære bevegelsen, fra den minste demonstrasjon til de store avgjørelser som det amerikanske folk står overfor. Derfor, og ikke av humanitære grunner, er krigen i Vietnam blitt den politiske hendelsen som dominerer dette tiåret.

En kan nå øyne at voldsbruken vil øke i internasjonal målestokk. Under de rådende sosiale forhold er freden en fiksjon i metropolene. I virkeligheten lever vi i permanent krigstilstand. Tilbakevirkningene på de politiske tilstander hos oss til bli tydeligere fra år til år. Den voldelige kontrarevolusjonen i Asia, Afrika og Latin-Amerika vil slå tilbake på de rike landene. Den som regner med hungerkatastrofer der ute og et rolig liv her, folkemord i det fjerne og liberal toleranse hjemme, blind voldsbruk utetter og demokratiske indre forhold, han er et esel.

14. Det nære og det fjerne. Enhver identifikasjon med frigjøringsbevegelsene i Den tredje verden uten gransking av ens egen historiske situasjon, er forhastet og ufruktbar. I de rike landene fins det ingen bønder som virkelig gjør sin rett til å leve som mennesker ved å kjempe for en neve ris. Også intelligensens solidaritet blir ren retorikk så sant den ikke ytrer seg i politiske handlinger med beviselig nytte.

De kortsiktige interessene til arbeiderklassen i USA og Europa står i motsetning til geriljakjempernes interesser. Kontrarevolusjonen har – om enn så luset – latt arbeiderklassen få del i byttet fra de imperialistiske operasjonene. Og kontrarevolusjonen lar en ikke komme i tvil om dens metode: «Glem ikke dette ene: Vi er hele to hundre millioner. Nesten tre milliarder står overfor oss. De vil ha det som vi har. Men de skal ikke få det – ikke av oss!» (Lyndon B. Johnson i begynnelsen av 1967 til amerikanske soldater i Camp Stanley, Sør-Korea. Sitert etter *The New York Review*, 23. februar 1967.)

Hver gang en rustningsfabrikk eller en militærbase i USA skal nedlegges, protesterer fagforeningene, og det oppstår spontane streiker. Mens titusenvis av studenter i november 1967 demonstrerte mot Dow Chemical Companys vervekampanjer etter ingeniører på universitetsområdene, gikk foretakets arbeidere til streik: De krevde bedre arbeidsvilkår. Dow Chemical produserer napalm til Vietnamkrigen.

Interessemotsetningen som her kommer til syne, lar seg ikke kamuflere av solidaritetsparoler. Den viser omfanget av den rådende manipulasjonen. Hvis en ikke ser dette, blir en offer for et farlig synsbedrag. Arbeiderklassen betrakter de intellektuelles uttalelser med en mistro som er historisk vel begrunnet. Opplysning er nødvendig, men ikke nok; bevissthetsindustrien er i trygge hender. Først når forholdene innen metropolene blir tilspisset, vil de avhengige klassene begynne å gjennomskue bedrageriet og erkjenne sine langsiktige interesser. Blant dem som allerede nå er i stand til å ha eller bør ha innsikt i dette, finnes en unyttig og latterlig romantisering av Den tredje verden. Den som ignorerer gerilja-kjempenes erfaringer, er reaksjonær; den som uten videre vil kopiere disse erfaringene, er en illusjonist. Den nøkterne formidling mellom frigjøringsbevegelsene i Den tredje verden og de politiske aksjonene i metropolene, er en oppgave med vansker som en hittil neppe har erkjent – enn si løst.

15. Virkelighetens livvakter. Stabiliteten i vårt samfunnssystem er åpenbart truet utenfra; sett innenfra synes den absolutt. Så lenge systemets tekniske produktivitet vokser og så lenge en del av denne produksjonsøkningen går med til økt konsumstandard, synes den totale samstemmighet å være sikret. Avpolitiseringen av massene fortsetter. I et miljø med allmenn enighet oppfattes revolusjonære opposisjonelle som skrullinger. Et velutrustet korps av *reality teachers* møter den revolusjonære opposisjonen med en triumferende henvisning til «virkeligheten». Med «virkeligheten» menes *movens quo*, og det forutsettes at alle dens parametere er kjent. Dette realitetsbegrepet tar utgangspunkt i fiksjonen at den historiske prosessen i prinsippet er forutse- og kontrollerbar. I samsvar med dette drives en systemimmanent fremtidsforskning som med kvasivitenskapelige metoder garanterer en uforstyrret historisk utvikling. Dvs.: Historien som sådan skal i siste instans avskaffes.

Av systemstrategenes flytediagrammer kan en lese hvor lite de tror på sine egne fiksjoner. De sentrale funksjonene i utkastene deres er overvåking, manipulasjon og undertrykkelse. Midlene som systemet nytter for å gjøre seg uangripelig, viser dets svake punkter.

16. Fysikktime. Kriseadministrasjon. En sjonglør har hell i den grad han mestrer tyngdekraften og mekanikkens lover. Han arbeider med et ytterst labilt system av baller. Kunsten hans består i å få dette systemet til å se stabilt ut. Trening og talent gjør ham i stand til dette. En ærgjerrig sjonglør prøver å

arbeide med stadig større og mer kompliserte systemer. Tallet på baller og deres vekt øker stadig. Skiver og ringer, uregelmessige og uhåndterlige gjenstander, store og små objekter tas med i spillet. Sjonglørens dyktighet begeistrer publikum; han er Den Største, en manipulator uten like. Gravitasjonskraften synes å være avskaffet, stabiliteten i systemet hans later til å være sikret. Ett feilgrep er nok, og systemet bryter sammen. Sjongløren er ruinert.

Egensvingning. Tjue mennesker går ut på ei stålbru som kan bære to tusen. De går i takt slik at de treffer bruas resonansfrekvens. Deres mekaniske krefter er små sammenlignet med konstruksjonens styrke. Men svingningene de gir brua, forsterkes ved dens egensvingning. En kan øyne tidspunktet da brua styrter sammen.

Reaktor. Ved hvert skritt i en kjedereaksjon produserer ett nøytron flere nøytroner, slik at den gjennomsnittlige multiplikatoren k er større enn én. Et visst antall nøytroner unnslipper eller går tapt, derved minskes faktoren k . For å oppveie disse tapene trengs et kritisk minstetall av nøytroner. Når k blir større enn én, øker antallet reaksjoner eksponensielt. På visse steder i reaktoren setter en derfor inn reguleringsstaver som absorberer overskuddet av nøytroner. Slik kan faktoren k holdes under kontroll. Den som kjenner stedene hvor reguleringsstavene er plassert og kan skaffe seg adgang til dem, bestemmer over systemets stabilitet. Den som derimot angriper reaktoren med en slegge, vil i høyden anrette overflateskader på den.

17. Rabattkort. Metropolenes samfunnssystem har begrenset evne til å integrere sine ytre og indre motstandere. Konfliktene med den fattige utenverdenen er manifester og morderiske. Alle integrasjonsforsøk ved hjelp av den såkalte utviklingshjelpen – fra The Point Four Programme til Fremskrittalliansen – har vært mislykket.

Også innerter minsker det spillerommet der systemet kan operere uten åpen voldsbruk. Det er faktisk den herskende klassens beundringsverdige evne til å lære som stadig innsnevrer dette spillerommet. Plankapitalismen kan overleve bare hvis det lykkes systemet å forhindre store økonomiske og indrepolitiske kriser. Det er mulig bare ved at de avhengige massene gis stadig større materielle og immaterielle innrømmelser. Men disse innrømmelsene er irreversible. De kan ikke trekkes tilbake uten at det oppstår voldelige konflikter innen metropolene. På denne måten medfører det irrasjonelle «fremskrittet» stadig voksende risikoer.

18. Slange ved barmen. En slik risiko ligger for eksempel i den økende intellektualiseringen av de industrielle arbeidsprosessene. Også denne utviklingen er irreversibel. Den medfører en skolepolitikk som må fritta en stadig større del av befolkningen under tretti år fra produksjonsprosessen. På

den ene siden må altså denne økende befolkningsdelen privilegeres, på den andre siden må den holdes under kontroll. Vanskene er helt innlysende.

I stadig større grad er det disse privilegerte – studenter og intellektuelle – som angriper systemet direkte. Plankapitalismen forutså ikke denne ironien, derfor reagerer den med et uvanlig raseri. Det er imidlertid lett å se prosessens logikk. Jo mer undertrykkelsen gjøres raffinert og intim, jo mer ytre tvang og direkte indoktrinering erstattes av selvsensur og selvkontroll, dvs.: jo mer de undertrykte aksepterer – ja, forsvarer – undertrykkelsen, desto mer vil systemopposisjon i seg selv bli et privilegium: Systemopposisjon vil bli forbeholdt bare mennesker med mulighet til å utvikle en bevissthet som ikke er totalt lenket til konsumtvangen og massemanipulasjonens mønstre. Faren for smitte eksisterer, uansett hvilken strategi som blir valgt. En kan forsøke å slå ned opposisjonen blant disse stort sett unge privilegerte. En slik metode fører til indrepolitiske kriser. På samme måte som en minsking av den studerende befolkningen slår denne metoden dessuten tilbake på den teknologiske prosessen og hemmer dermed på lengre sikt den økonomiske veksten. Om initiativet derimot overlates til de opposisjonelle gruppene, er det ikke utelukket at de på ett eller annet punkt vil skape resonans-svingninger.

19. Randfenomener. Selvsagt er verken studentene eller de intellektuelle «det revolusjonære subjekt». Som i alle tidligere revolusjoner vil avgjørelsen i siste instans ligge hos de avhengige massene. Men like klart lærer historien oss at det alltid er minoriteter som setter i gang den revolusjonære prosessen. Den som i dag ser seg om etter det nevnte «subjektet», er offer for en mystifikasjon. Under de nåværende forhold er dette entallsordet meningsløst. Den herskende klassen ser seg langt mer konfrontert med et konglomerat av virkelige og potensielle motstandere som ikke lenger tillater en entydig definisjon. Disse randgruppene er atskilt til det groteske: Elever, militærdesertører, arbeidsløse, filosofer, hippies, studenter, svarte, automasjonspensjonister, gammelkommunister, fremmedarbeidere, misfornøyde husmødre, gruvearbeidere, påskemarsjdeltakere. Listen lar seg variere og forlenge alt etter de lokale forhold. Dessuten gjør den det klart at systemopposisjonens klassebasis er svak og uenhetlig. Systemet står ikke overfor en homogen og fast tømret organisasjon som stadig vokser og som har en klar strategi. Det befinner seg langt mer i situasjonen til en sjonglør som må operere med et voksende antall atskilte baller. Svakheterne hos en slik opposisjon ligger i dagen. På den andre siden er den vanskelig å kontrollere nettopp fordi den er ekstremt desentralisert. Sterke, plutselige svingninger, stor spontanitet, uventede fremstøt og tilbaketrekkninger, avvekslende konsentrasjon og spredning vanskeliggjør undertrykkelsen. Muligheten for kjedereaksjoner må ikke utelukkes.

Under forhold med økende ytre labilitet kan en tenke seg en situasjon hvor disse randgruppene erkjenner at det i virkeligheten er systemet selv som kjemper med ryggen mot veggen på den politiske verdensperiferien. Når en slik situasjon oppstår, kan passiviteten hos de masser som systemet har oppdradd, bli en fare for systemet selv. Det som tidligere var systemopposisjonens problem, kan da slå tilbake på den herskende klassen: Den ser seg forgjeves om etter et kontrarevolusjonært subjekt som lar seg mobilisere for dens formål.

20. *Venn og hjelper.* Teori uten praksis er tilskuerideologi. Så sant en er noenlunde analytisk skolert, kan en pønske ut et uendelig antall grunner for at en bør vente, at det alltid er for tidlig eller for sent. Bare av den grunn er enhver teori verdiløs hvis den ikke blir dekket, korrigert og drevet fram av aksjoner. En bør videre nære mistro til all analyse som foregir å kunne gi presise utsagn om de nåværende gitte muligheter. En teori som ville være i stand til det, finnes ikke; og det er rimelig å spørre om den i det hele tatt er tenkelig.

Under de rådende forhold kan den minste politiske handling føre til ny erkjennelse. I senere tid har endatil små gruppers tilsynelatende tvetydige, blinde, ja, meningsløse aksjoner utløst hendelser med en uomtvistelig signal-karakter.

Ingen abstrakt innsikt i systemets repressive karakter kan erstatte den fysiske erfaringen av undertrykkelse. Politi og rettsvesen er systemopposisjonens viktigste venner og hjelpere. Systemets dødsangst kan en bare forstå ved sin egen angst. Ødeleggelse av den borgerlige anstendighet, økonomisk press, overvåkning, pengestraffer, arrestasjoner, fengsel, direkte fysisk trussel: Med disse metodene har det statlige voldsapparatet allerede utdannet en hard kjerne av opposisjonelle. I kommende år vil tusenvis gå igjennom denne revolusjonens høyskole. Derved skaffer systemet seg fiender på livstid. Erfaringene som i dag samles på politikamre, i rettssaler og varetektsarrester, er den eneste sanne samfunnslære denne republikken kan by på.

21. *Livsløgn.* Disse erfaringene betegner samtidig landets forfatningsvirkelighet. Liberalere av alle varianter foregir å forsvare forfatningen. Men den helligheten de ønsker å tilskrive den, er den samme som hos en hellig ku. Det de liberale beskytter, er forfatningens rett til å sulte i hjel uhindret.

Til disse liberalere er å si: Forfatningen er systemets livsløgn. Mellom dens garantier og den herskende klassens interesser reiser det seg en motsetning som ikke lenger lar seg skjule. Grunnloven garanterer individets ukrenkelighet, forsamlingsfrihet, retten til fri meningsytring, streikerett og rett til motstand. Disse bestemmelsene truer systemets eksistens. Selve forfatningen truer statens sikkerhet.

På atten år har derfor utvalget som regjerer i Bonn, foretatt femten endringer av Forbundsrepublikkens grunnlov. Derfor har førende medlemmer av dette utvalget allerede i femtiårene spottet forfatningen offentlig. Derfor har dette utvalget vedtatt lover som er i strid med forfatningen. Derfor har dette utvalget allerede utprøvd hvordan det skal regjere med grunnloven satt ut av kraft. Derfor har dette utvalget bestemt seg for å sette grunnloven ut av kraft ved en unntakslov.

Forfatningen er et løfte som den herskende klassen hverken kan eller vil holde. Bare revolusjonen kan innfri det.

22. *Alle rettigheter forbeholdt.* Det er overflødig å strides om hvorvidt systemopposisjonens metoder skal være direkte eller indirekte, legale eller illegale, ikke-voldelige eller voldelige.

Systemopposisjonen er fortapt dersom den fra begynnelsen av binder seg til det ene eller det andre og anerkjenner grenser som er fastlagt av motstanderen. Dens taktikk må nettopp bestå i å forkaste systemets spilleregler, tilpasse metodene til situasjonen, stadig oppfinne og utprøve nye metoder, la dem bero og ta dem fram på nytt. Systemopposisjonen må beholde initiativet og utnytte overraskelsesmomentet. Den må operere på grensen av det legale og stadig overskride denne grensen til begge sider. Hva angår vold, så utgår ikke den fra folket, men fra statsapparatet. Den eksisterer forlengst. En kan unnvike volden, en kan utmanøvrere den, men en kan ikke avskaffe den av moralske grunner. Bare i ett henseende er volden et moralsk problem for revolusjonen: Alle revolusjoner hittil har latt seg infisere av motstandernes umenneskelighet. Dette er et alvorlig problem, men det kan løses bare av dem som lager revolusjonen; og da må de ikke la seg veilede av sine motstandere.

23. *Stillehet i skogen.* I Tyskland er radikalisme et skjellsord. Vi har forståelse for saken deres, gjaller det fra den liberale krattskogen. Men dere isolerer dere selv, dere går for vidt, dere forspiller vår sympati. Men tenk fremfor alt på fascistene. Dere må alltid tenke på fascistene: Det er dem dere hjelper; dere jager folk rett i armene på dem. Derfor sier vi dere: Slutt med det tullet der og kom til oss. Her er det ingen som ser dere; her møter dere sympati; her provoserer dere ingen reaksjon; her gjør dere ikke skade. I vår lille krattskog er det alltid plass. Bare trist at fascismen ikke vil holde seg til dette resonnementet. Eller tror dere at Hitler og hans oppdragsgivere hadde resignert med et sukk hvis kommunistpartiet hadde oppløst seg frivillig i 1929? Var Tucholsky skyld i Goebbels? Skulle han bare holdt munn, og historien ville stått stille?

Dette argumentet innebærer en lengting etter den absolutte tilstivning, den allmenne våpenhvileavtale: Vis litt hensyn til de liberale, og Ho Chi Minh omfavner general Westmoreland, i stedet for at de øder hverandres sympati.

24. *Partimerke.* Systemopposisjonens svakeste punkt er dens manglende evne til å utvikle nye organisasjonsformer. Det er innlysende at kaderpartienes gamle former ikke lenger er brukbare. De kommunistiske partiene i de vestlige metropolene har degenerert under stalinismen. De har intet demokrati innad og intet brukbart program utad. Deres enhet er betalt dyrt med opportunismen som pris. Noe revolusjonært perspektiv byr de ikke.

Ettersom systemopposisjonen i metropolene mangler en sterk klassebasis, nytter det ikke å grunnlegge nye partier. Som det greske eksemplet sist viste, er dessuten den parlamentariske veien til sosialismen et rent fantasifoster. Men også av indre årsaker duger ikke de gamle modellene lenger. Reelt demokrati, desentralisering av avgjørelsene, samarbeid istedenfor underordning: Disse elementære kravene som systemopposisjonen stiller til ethvert fremtidig samfunn, må den aller først søke å virkeliggjøre i sine egne organisasjonsformer.

25. *Replik.* For metropolenes nåtid og fremtid fins det ikke en revolusjonær vitenskap. Vi har klassikerne fra det siste hundreåret, Lenin og Trotski, meldinger fra Den fjerne østen og fra Latin-Amerika. Fra California har vi importert Herbert Marcuse. På vårt eget lager finner vi fortolkninger av Becketts *Sluttspill*, psykoanalytiske avhandlinger over nazismen, skrifter til Hegel-eksegesen og andre klaverutdrag.

Det vi trenger, er en forskning som utvikler revolusjonære alternativ til løsningen av alle viktige politiske og sosiale spørsmål. En slik forskning må erkjenne våre behov og ta våre ønsker alvorlig. Den må ha en innlevingssevne som kan befri den fra de foregitte mønstre. Denne forskningen må ha mot til konkret utopi.

Tre misforståelser er her nærliggende. Jo før de blir avklart, desto bedre.

Her dreier det seg ikke om det populære spørsmålet etter det positive. I vårt land blir dette spørsmålet alltid stilt ut fra systemets premisser. Ikke de muligheter som truer systemet, men selve systemet er målestokk for hva som er «negativt» og hva som er «positivt». Slik forstått er spørsmålet etter det positive en lett kamuflert svindel. Det inneholder likevel også en kjerne av riktighet. Den som nekter å presisere sine tanker om et nytt samfunn – det være av metodiske skrupler eller med argumentet at bare den seirende revolusjonen kan gi utsagn om sin egen fremtid – han taper ikke bare all overbevisningskraft: han tilstår sin politiske impotens.

Her dreier det seg ikke om det vanlige faktadyrkende prognosevesenet som i siste instans alltid bare postulerer forlengelsen av de gitte tilstandene. En må heller ikke slutte seg til den rådende ekspertdyrkingen: den som ikke har studert melkesubsidiene i Schleswig-Holstein, har ikke krav på å bli hørt i politikken; og den som ikke har brukt en måned til studium av Vietnamhøringer og heller ikke har sett slagmarken fra helikopter, bør helst holde munn. Dette er positivistisk bondefangeri. Hvert menneske som ikke lar seg

skremme av de forlengst historisk falleferdige «tvingende omstendigheter» i et repressivt samfunnssystem, er en ekspert i revolusjonens sak.

Men de valgmulighetene som i fremtiden åpner seg for alle mennesker, må først avklares og utforskes. Det skjer ikke nå. Dilettantisme og mangel på kunnskaper dominerer. Hvilke muligheter for selvforvaltning eksisterer i teknisk høyt utviklede industrisamfunn? Hvor langt og på hvilken måte kan store og kompliserte produksjons- og distribusjonssystemer desentraliseres? Hvordan kan en muliggjøre teknisk og sikre institusjonelt at alle til enhver tid tar del i de politiske og økonomiske avgjørelsene som angår dem selv? Hvordan kan delingen av det samfunnsmessige arbeidet gjennomføres med et minimum av reglementering? Hvordan kan den teknologiske prosessen holdes under kontroll, slik at en får utsikter til å gjenopprette et psykologisk og biologisk akseptabelt miljø? Hvilke muligheter kan utvikles for å finne løsninger på sosiale konflikter? Hvilke deler av det gamle statsapparatet kan en uten videre oppløse, hvilke deler må omfunksjoneres? Hvordan kan skoler og høyskoler inngå i samfunnet slik at arbeidsprosessen munner ut i en lære-prosess?

Dette vet vi ikke.

26. *Skrekkfilm*. Revolusjonens spøkelse fyller millioner av våre medborgere med vanvittig angst. Revolusjonen, det er blodige hender, sensur, GPU, konsentrasjonsleire, piggråd, rasjoneringskort, konfiskeringer. Det er ikke opplevelsene fra fascismen som skaper slik angst, men revolusjonen som uteble. Så lenge systemopposisjonen bare uttrykker sin egen protest, men ikke demonstrerer de sosiale mulighetene, så lenge den ikke makter å vekke massenes dypeste ønsker og behov, så lenge den lar massene leve i den angst som bevissthetsindustrien hver dag suggererer hos dem, nemlig angsten for egne ønsker og behov – så lenge vil revolusjonen i Tyskland fortsatt være et spøkelse.

27. *Motto for viderekomme*. «Imperialismen og alle reaksjonære er papirtigre: det er deres vesen. Det må være grunnlaget for vår strategiske tenkning. På den annen side er de også levende tigre, jerntigre, virkelige tigre; de eter mennesker. Det må være grunnlaget for vår taktiske tenkning.»

Kortsiktig håp er nytteløse. Langsiktig resignasjon er selvmorderisk.

*

Andre del (juni 1968)

28. *Dr. Dyregod*. Forsvinnende: slik har det meget lille mindretallet som hersker over det vestlige Tyskland, i et par år omtalt et langt større mindretall som har erklært kamp mot dette herredømmet. Til å beskrive en politisk

bevegelse som hittil har vokst for hver måned, duger ikke dette ropet mye. Slik er det heller ikke ment, men som et suggestivt brøl. En oppmerksom tilhører kan i dette brølet registrere tre budskap som rettes til tre forskjellige adressater: brølerne selv, de det brøles til og de avhengige massene som skal opptre som publikum som er takknemlig for brølet. «Forsvinnende», det betyr for brølerne selv: «vi lar oss ikke skremme!», selvsuggesjon, utdrivelse av onde ånder. I Bonn er dette den vanlige måten å bekjempe virkeligheten på, og denne metoden har jo alt bestått sin prøve utmerket i omgangen med den ikke-eksisterende Tyske Demokratiske Republikk. For dem det brøles til, betyr «forsvinnende» en oppfordring til at de bør likvidere seg selv, altså begå politisk selvmord. Hvis denne ønskedrømmen ikke skulle gå i oppfyllelse – hvis det forsvinnende ikke skulle forsvinne – så kommer den tredje adressaten med i spillet: Publikum, den såkalte befolkningen, skal som spesialkommando settes inn i klappjakten. I betegnelsen som skal gjøre mindre det som stadig blir større, ligger allerede kimen til mordhetsen.

Josef Bachmann har en transistorradio, leser avisen, hører stemmen til sin herre. Bachmann tar på ordet det brølet som høres fra forbundskansleren til den siste redaksjonelle dødsmaner. Bachmann er den eneste som tenker logikken deres til ende, han er den eneste trofaste statsborger. Det er forbrytelsen hans.

29. *Bufast på jorda.* Men hvorfor er det en forbrytelse? Hvorfor blir han ikke tildelt noe *Bundesverdienstkreuz*?¹ Hvorfor får han bare blomsterbuketter og lykkeønskingsbrev? Hvorfor blir han skutt på av det samme politiet som holder Rudi Dutschke for å være en statsfiende? Hvorfor vil han bli dømt av det samme rettsvesenet som fordømmer Rudi Dutschke? Hvorfor blir Bachmann først mobilisert og så arrestert, først kommandert ut og så fjernet?

Denne statens høyeste mål, dens politiske credo, dens egentlige *raison* er: stabilitet. Bevegelse kan her bare tenkes som en oppblåsing av det bestående, det være opplagstall, ølproduksjon eller ildkraft. Det som beveger seg, rører seg bort fra stedet, er allerede suspekt. Historie er et utenlandsk produkt, den truer ro og orden; dvs: strukturene som foreviger den herskende, sementerte uorden, må ikke antastes. Derfor er ikke lenger reformismen noe problem i Tyskland. Senkapitalismen i dette landet har gått i total forsvarsstilling; den har nå bestemt seg for bare en ting: selvforsvar med alle midler, for enhver pris, med hengning og kverking. Vår imperialisme, som er en dverg i verdensmålestokk, foregriper sin egen beleiring. Status quo blir til unntakstilstand. De herskende er preget av hensynsløs angst, morderisk usikkerhet.

30. *Fornyng av sminken.* Er det vestlige Tyskland fascistisk, prefascistisk, nyfascistisk eller fascistoid? Disse nølende ordene gir til kjenne at det ikke hersker noen klarhet om dette. For den som stirrer på året 1933, blir nåtiden en blind flekk.

Den gamle fascismen var en parodi på revolusjonen. Den ernærte seg på rov, på det den tok av taktikk, strategi og psykiske drivkrefter fra den overfalte sosialismen. Den oppfattet seg som en bevegelse. Den mobiliserte massene. Den støttet seg på randgruppene i samfunnet, de som ikke var integrert, de vaklende.

Den nye fascismen er en parodi på kontrarevolusjonen. Den tærer på forrådet fra «tiden med det økonomiske underet». Av taktikk, strategi og psykisk drivkraft disponerer den bare levninger fra epoken med anti-kommunisme og kald krig. Den oppfatter seg som en beleiret festning. Den kan ikke våge å mobilisere massene, den må holde dem i sjakk. Den støtter seg på midten av samfunnet, de integrerte, de som klamrer seg fast. Denne nye fascismen er ikke noen trussel: den er forlengst blitt virkelighet. Det er en hverdagslig, kjønnsløs, internalisert, institusjonelt sikret og maskert fascisme. En i mellomtiden glemte sigarrøker formulerte parolen til den nye fascismen alt i slutten av 50-årene; og på bekostning av dem som denne parolen skal bedra og fordumme, lot han den bli trykt i avisene: «Klassekampen er slutt».² Det som måtte bli igjen etter at historien er renset, nemlig avskaffet, er den nye garantist for fremtiden: sentrum som ekstrem.

31. Herr Hvemsomhelst. Den nye fascismen greier seg uten Führer. Figurene på toppen er fullkomment fungible og kan byttes ut vilkårlig. Mistillitsforslag er blitt meningsløse. Debatter om det ene eller det andre medlem av nazipartiet, om den ene eller den andre konsentrasjonsleirbyggmester fortjener bare folkloristisk interesse der en ikke lenger kan se noen person. Systemet trenger ikke politiske begavelser lenger, ja, det kan ikke lenger koste på seg politiske begavelser: Udugelighet blir kriteriet på suksess. Overalt skyver den herskende klikken fram strevsomme, perspektivløse masker som heter Schütz³ eller noe i den dur: Herrer som svettende fukter leppene når de demonstrerer sin politiske impotens foran kameraet. De er de ideelle talsmenn for et system som ikke representerer noen annen interesse enn arbeidsgiverforeningens og landsorganisasjonens interesse av å utbytte massene. Intelligensen deres strekker ikke engang til for å skjule dette saksforholdet: «Representanthuset, senatet, de politiske partiene, fagforeningene: Kort sagt, så godt som alle i Berlin er her av en og samme mening.» Så godt som alle, det er de som tar plass i Schöneberger Rådhus bak vinduslemmer av stål, jerngitre og vannkanoner, det er de som forskanser seg i Bonn for å vedta unntakslovene, og det er de som bak piggråd i Berlins Kochstrasse vil klistre lederartikler over fremtiden.⁴

32. Likevektsforstyrrelse. I dette verdensbildet, som har sterke autistiske trekk, oppfattes alt som ikke tilhører kartellet, som en plagsom eller farlig forstyrrelse i apparatet. Det som truer stabiliteten, må forfølges. Men det er lettere sagt enn gjort. Enn om forfølgelsen og avstraffingen av urostifterne på

sin side fører til forstyrrelser? Dilemmaet er selvsagt uløselig, og det reproduseres og skjerpes for hver dag. Den som kan begripe forandring bare som en trussel, er nemlig gal. Et system som ikke lenger kjenner noe annet mål enn å opprettholde sin egen balanse, og det for enhver pris, har alt kommet ut av balanse.

Dette er grunnen til for eksempel partikartellets ubehag overfor NPD. Når det gjelder innholdet, er jo forskjellene tross alt minimale; verdensanskuelsen til NPD avviker bare i nyansene fra Bonnpartienes. Så hvorfor denne opphisselsen? NPD tar jo bare på ordet brølet til en Franz Joseph Strauss, NPD tenker Bonn-regjeringens logikk helt til ende. Så hvorfor ingen omfavnelse, ingen velkomsthilsen? Hvor blir det av jubelropene i *Bild-Zeitung*? Dette er de samme spørsmålene som melder seg i Bachmann-saken. I begge tilfeller forneker systemet sin egen konsekvens og avstraffer løperguttene som det selv har sendt ut. Denne kureren roper ut spillets regler altfor tydelig. Derfor må han stanses. Bachmann, som er alene, blir satt i fengsel. NPD blir ikke fengslet, men fanget inn: Partikartellet foregriper det NPD har satt seg som mål. Med en slik strategi kan de ikke mestre det som rører seg til venstre for dem, nemlig en bevegelse med en politisk substans som ikke kan innlemmes i systemet. Den er den egentlige urostifteren. Den truer med å virkeliggjøre det den herskende hovedforsamlingen lyver til folket at det alt har, nemlig reelt demokrati. Følgelig er det ikke mulig å få en ordening med denne bevegelsen. Følgelig kan den møtes bare med åpen vold, utilslørt represjon, statlig sanksjonert mordhets. Her sluttes sirkelen. Forsvaret av det høyeste gode fører til tapet av det: stabiliteten bryter sammen.

33. «*Viel Feind viel Ehr*».⁵ Den tyske kapitalismen føler seg – forhåpentlig med rette – truet av massene som den utbytter og bedrar for deres historiske muligheter. Av de samme massene vil den gjerne la seg forsvare. Som ett folk skal de samle seg om kapitalens vognborg, forme seg til det ekstreme sentrum. I prinsippet er dette en gammel historie: Det rettfærdige raseriet til de avhengige massene, deres veldige aggresjon som er blitt hopet opp i utbyttingens hverdag, må ledes bort fra sitt sanne mål, den herskende klassen. Til det trengs en fiende. I rekonstruksjonsfasen etter krigen gjorde kommunismen denne tjenesten. Sameksistenspolitikken – så velkommen den enn kan være for den amerikanske imperialismen – har medført at dette bekvemme fiendebildet har løst seg opp. De forskjellige europeiske erkefiendene er etter krav fra storkonsernene satt ut av funksjon. Den gule faren vil rett og slett ikke komme nærmere; også eksporten til Kina blomstrer. Vidt og bredt fins det ingen erobrere som kunne rettfærdiggjøre unntakstilstanden. Det må derfor bestilles en indre fiende. Produksjonen av ham tar bevissthetsindustriens toppfirma, nemlig Springer-konsernet. Markedsundersøkelsene gir følgende bilde: Jøder kommer ikke i betraktning. De står ikke til disposisjon i tilstrekkelig antall; dessuten har en hatt dårlige erfaringer med dem. Pensjonist-

ene må en se bort fra allerede på grunn av deres korrekte holdning ved valg-ene. KPD er utilstrekkelig som fiende, dessuten tilintetgjort og forbudt. Studentene blir så oppdaget som ideell skyteskive.

«Springer går til verks og gjør til sydebukk nettopp den gruppen som avslører massenes virkelige fiender. Dette oppnår han ved å overføre på studentene alle klassekjennemerkene til kapitalistene: Det er studentene som driver dank i stedet for å arbeide; *de* oppfører seg som om de eier hele byen; *de* er skyld i at vesttyskerne ikke investerer i Berlin lenger; *de* lever av velstanden som andre produserer; *de* er skyld i all uroen.» (Peter Schneider) Overføringen synes perfekt: den omvendte verden triumferer: bukken blir satt til å passe havresekken, klassefienden blir presentert som landsfader, den myrdede blir arrestert som morder. Den ovenfor nevnte Schütz, eller hva han nå heter, ytrer seg slik: «Et Berlin uten universitet, men med en befolkning som lar seg holde i orden, er fortsatt levedyktig. Studentene kan jeg gi avkall på hvis det er nødvendig.»

34. *Å feile er menneskelig.* La oss ikke stille spørsmålet om Berlin i nødsfall kan gi avkall på Herr Schütz, eller hva han nå heter. Derimot fortjener prosjektet som han legger fram, en nærmere betraktning. Om vi forstår ham rett, så foreslår han et teknologisk høyt utviklet industrisamfunn som avskaffer universitetene og som planmessig kjøler ned studentene sine. Den logiske fullbyrdelsen av denne planen er å holde real- og yrkesskolene åpne for å reprodusere det kapitalistiske teknokratiet. Stilt overfor den politiske uroen som forlengst har grepet over på elevene, vil ingen regjerende som går inn for å holde befolkningen i orden, kunne avvise denne konsekvensen.

Dermed proklamerer systemet sin egen fremtid som en indre fiende. Det er konsekvent. Stabiliteten som denne staten har tatt sikte på, kan bare oppnås ved at den prisgir sin egen reproduksjon. Fallitten blir det erklærte mål for denne statens politikk. Her må en spørre om oppdragsgiverne – dvs. monopolene – er tjent med dette i det lange løp. At Tyskland vil gå fallitt hvis denne planen settes ut i livet, er i og for seg ikke noen innvending. For hittil har monopolene greidd seg bra gjennom slike katastrofer. Det kunne bare vise seg at reklamekostnadene ved produksjonen av den nye indre fienden er i høyeste laget. Den som vil gi avkall på alle som lærer og som er under tretti, han må – og det kan slett ikke forklares tålmodig nok – han må regne med visse vansker.

35. *Kompromissforslag.* En smidigere, smartere, mer selvbevisst kapitalisme enn den tyske, ville kommet på bedre tanker i tide. Ved det første tegn til politisk uro i nøkkelgruppen som skal bestemme over morgendagens forretninger: Tøm penger på dem! Fordobl stipendene! Bygg luksuskantiner! Public relations! Liberale skumgummipolstre! Rasjonalisering! Milliarder til laboratoriene! Programstyrte arbeidsprosesser! Svømmebassenger! Automat-

isk ferdigtygget pensum i små porsjoner! En lystig reise til lynkarrieren! Kort sagt: Universitetsreform ovenfra, skreddersydd, uten hensyn til kostnadene.

Den tyske senkapitalismen og dens regjerende utvalg tenkte ikke på dette i drømme. Dertil var den, kort sagt, for bornert, for anakronistisk, for stupid. Til dette hadde den – da den ennå hadde penger – ingen penger til overs. Nå er det dessuten for sent. For den sosiale og politiske læreprosessen som de tyske studentene har gjennomgått, er ikke lenger reversibel. Basisen for det autoritære universitetet lar seg ikke lenger reparere, dets ideologiske overbygning er knust. «Akademikerens» *Innenbau*, skallet fylt med internalisert vold, er gjennomhullet.⁶ Selv om det fantes penger til det, kunne ikke lenger en strømlinjet universitetsreform med *industrial design* stoppe bevegelsen. Det kunne den ikke bare av den grunn at bevegelsen ikke er en studentbevegelse lenger. Senest siden påsken 1968 har den grepet over på de mest intelligente blant de unge arbeiderne, lærlingene og elevene.

36. *Konferansetime*. Den nye opposisjonen har argumenter, men ingen produksjonsmidler. Springer har produksjonsmidler, men ingen argumenter. Dette saksforholdet fordømmer sannheten til å gå ut på gata. Fordi den går ut på gata blir den dømt. Etter klappjakten innbyr klappjegerne viltet til underholdning. Etterlyst blir Den Nye Begynnelse, Den Store Dialogen. I stedet for offentlige køller skal det serveres te bak polstrede dører. Formålet med øvelsen blir uttalt samtidig med innbydelsen: Bukkene skal skilles fra fårene, solidariteten skal bli brutt. Det som der holdes for å være taktikk, duger i høyden som bidrag til den aktuelle partiledelsens sedelighetshistorie. Strategi er det forøvrig ikke tale om lenger. For hva skal en snakke om med en eller annen Herr Hvemsomhelst som i stedet for å representere folket, ikke representerer noe annet enn sitt bankerotte firma, og som ikke kan komme på å si noe annet enn dette: «Forsvinn, jeg er fremdeles herre i mitt eget hus, ut, ut, ut!»

I debattene i Forbundsdagen uttrykkes den samme maksimen mer omstendelig. De politiske konditorene begynner for sent å bake: en skje represjon, en skje reformvilje, dessuten som pynteglasur: «Forståelse for ungdommen.» Referentene fører så i pennen sitt gamle og kjente vokabular: arbeidsgiver, kontroll, ordensreglement, tjenesteveien. Regjeringsbyråkratiet går til verks; byråsjefene blir internasjonister. Parolen deres lyder: Politisjefer i alle land foren dere.

Til de mer seriøse samtalene blir det ikke invitert noen studentrepresentanter; disse samtalene gjelder represjonens sjanser. Det byr seg to muligheter: kvelning eller utmatting. Den første versjonen – i og for seg den eneste som samsvarer med mentaliteten til de herskende i Tyskland – går ut på å forby SDS og dens søsterorganisasjoner, sette potensielle urostiftere på preventivstraff og stenge universitetene. Det er mye som taler imot en slik politikk. Den ville skade «Tysklands anseelse i verden» – en plante som

allerede er ganske skjør, og som neppe ville overleve åpen terror i Vest-Tyskland. Dessuten ville en slik politikk utløse solidaritetseffekter som er uberegnelige, ja, den kunne endatil medføre en farlig skjerpning av visse indre motsetninger i systemet. Ethvert forsøk på å oppnå total kontroll kan føre til ukontrollerbare nasjonale og internasjonale utviklinger.

Følgelig velger de å utmatte. Dette prosjektet er åpenbart det som ved Den Store Dialogen har vist seg å være mest lovende. Omhyggelig tilmålte doser med sanksjoner og administrativ sjikane, langsom økning av antallet disiplinær- og straffesaker, tilbaketrekking av stipender, moralsk og økonomisk press, tålmodig, seig gemenhet. Dette prosjektet må ha tid på seg. Men å satse på tiden er et tvetydig spill: det betyr også tap av tid. Det er imidlertid mulig at den nye opposisjonen vil utnytte denne tiden.

37. Modenhetsprøve. Hittil har ikke denne opposisjonen funnet fram til et navn som vinner gjenklang. En bilmekaniker som sier om seg selv: Jeg tilhører den antiautoritære leiren, eller: Jeg er medlem av den utenomparlamentariske opposisjonen – en slik bilmekaniker finnes ikke. Slike navn er fortsatt for akademiske; de gir til kjenne at bevegelsens åpenhet har sine mangler. Bevegelsens politiske substans har ennå ikke gjæret ut. Dens organisatoriske strukturer er nye, men svake. Som den eneste gruppe i Tyskland har SDS utviklet tilløp til en politisk teori som i motsetning til det herskende «tankegodset» – fra sosialdemokratenes Godesberger-program til de vanlige regjeringserklæringene – ikke er uttrykk for falsk bevissthet. Denne teorien synes å bli en materiell kraft i et tempo som stiller for store krav til dem som har laget den. Oppgavene den nye opposisjonen ser seg stilt overfor over natten, er enorme. Den skal utvide sin basis uten å visne bort i sosialdemokratisk beskjedenhet. Den skal utarbeide konkrete utkast for Vest-Tyskland og Vest-Berlin uten å henfalle til naivt prosjektmakeri. Den skal ta utgangspunkt i de avhengige massenes umiddelbare behov uten å oppgi den internasjonalistiske kampen. Mot alle kanter må den beskytte seg, ikke bare mot den statlige undertrykkelsen, men også mot partikommunistenes omarmingsforsøk. Alt på en gang: Bekjempelse av det autoritære apparatet og dannelsen av motinstitusjoner: elevråd, barnehager, basisgrupper, egne skoler, kritiske universiteter, gateteatre, mobile agitasjonskinoer, egne forskningssentre, bokhandler, bibliotek, filmproduksjon, radiosendere, aviser, organisasjoner for juridisk hjelp, bofellesskap og kollektivhus. Denne bevegelsen må for det første frembringe kreftene til en slik oljeflekkliknende utbredelse. For det andre må den holde fast ved de store konfrontasjonene som gjelder samfunnet som helhet, de eneste konfrontasjoner som kan skape enhetaksjoner mot imperialismen, mot NATO, mot unntakslovgivningen. Bare hvis den nye opposisjonen behersker disse to momentene samtidig, vil den for alvor bli det som Springer forhastet har utnevnt den til: fienden som kan true det imperialistiske systemet innenfra.

38. *Ord for dagen*. «Sannheten er revolusjonær». (Gramsci)

Oversatt av Rune Skarstein

NOTER

- 1) *Bundesverdienstkreuz* er den høyeste statlige æresbevisning i Forbundsrepublikken. O.a.
- 2) Parolen stammer fra tidligere forbundskansler Ludwig Erhart. O.a.
- 3) Klaus Schütz (CDU) ble valgt til borgermester i Berlin i 1967. O.a.
- 4) Springers avishus ligger i Kochstrasse. O.a.
- 5) «Mange fiender – stor ære», tysk ordtak. O.a.
- 6) Forfatteren bruker ordet *Innenbau* som et tilleggsbegrep til Basis og *Überbau* (overbygning). *Innenbau* er den internaliserte overbygningen som bestemmer individets egofunksjoner. O.a.

Arnulf Kolstad

MILITÆRFORSKNING VED UNIVERSITETENE – EN DOKUMENTASJON *

Militariseringen av de amerikanske universitetene

I 1968 mottok amerikanske universitet og colleges et beløp tilsvarende 15,4 milliarder norske kroner av regjeringen til forskningsformål. Ca. halvparten av dette gikk til militær forskning.

Regjeringsstøtten til universitetsforskningen har økt sterkt fra starten under den annen verdenskrig. Det begynte med Manhattanprosjektet ved University of Chicago, der atombomben ble utviklet. Flere andre universiteter startet med krigsforskning samtidig. Etter russernes oppskyting av Sputnik 1 i 1957 ble det for alvor fart i pengestrømmen fra Pentagon til universitetene.

«Forsvarsdepartementet har forskningskontrakter med nesten 100 universiteter og colleges. AEC (Atomenergi-kommisjonen), NASA (Romfartsadministrasjonen) og CIA (Etterretningstjenesten) er også med på denne forskningen. Universitetene fører kontroll med 36 forsknings- og utviklings-sentra finansiert av regjeringen.»

US News & World report ¹

«IDA (Institute for Defence Analysis) er den viktigste forskningsinstitusjonen for USA's krigsmakt. Til instituttet hører 12 større amerikanske universiteter. Forskningen ved instituttet har resultert i en rekke nye våpentyper og stridsmidler som nå brukes i Vietnam. Det gjelder fremfor alt fremstillingen av såkalte 'anti-personal weapons'. Til disse hører både kjemiske og biologiske våpen. Et slikt våpen er f.eks. den ildkasteren som ble fremstilt ved Cornell universitetet. Ved laboratorier i Stanford universitetet og Illinois-universitetet har nervegassbomber og bomber for nye typer gifter blitt framstilt.»

Kommentar, nr. 2, 1968 ²

«Universitetslærere som protesterer mot at universitetsforskningen stemples hemmelig eller konfidensiell hevder at studiene skal være frie og åpne for alle – professorene skal ikke trenge sikkerhetsklarering for å granske eller delta i noe prosjekt.»

US News & World report

Hemmeligstemplet forskning har lenge vært utelukket ved Harvard, California Institute of Technology, University of California og mange andre topp-institusjoner.

US News & World report

«Resultater som kommer fra USA-armeens biologiske laboratorier i Fort Detrich og fra armeens kjemiske forskningsanstalt i Edgewood Arsenal gjelder for det meste utforskningen av biologiske eller kjemiske våpen.»

Kommentar nr. 2, 1968

«Det er karakteristisk for tilstandene at enkelte professorer måtte få sikkerhetsklarering for å lese doktorarbeider skrevet av studenter som arbeidet med hemmelige forskningsprosjekt.»

US News & World report

«Ved Pennsylvania University, Institute for Cooperative Research ble det drevet en omfattende biokjemisk krigsforskning. Prosjektet var konsentrert om fremstilling av plantegifter av den typen USA benytter i Vietnam.

I Panama, Bolivia og i nordøstre India utprøves nye spesialvåpen med tanke på kommende frigjøringskriger.

Studier som har ligget til grunn for psykologisk krigføring har American University i Washington bedrevet.

Oppdagelsen av at universitetene tjente som en kilde for utvikling av nye våpentyper og krigsmetoder har i høy grad skjerpet protesten fra de amerikanske intellektuelle mot USA's Vietnamkrig.»

Kommentar nr. 1 og 2, 1968

«Vi kan ikke utvikle de nødvendige våpen uten hjelp av universitetenes forskningslaboratorier.»

Robert C. Seaman

US Air Force Secretary

«Militærapparatet ville bli sterkt svekket hvis forsvarsforskningen ble stanset ved universitetene.

I følge offisielle kilder vil stadig mer vitenskapelig 'brainpower' avstå fra forsvarsforskning.

Den aktive motstanden mot militærforskningen ved de amerikanske universitetene har skapt problemer for forsvaret. Viktige prosjekter er stanset, – andre er kuttet ut. USA's militærapparat kan bli sterkt svekket hvis den militante motstanden lykkes i å stanse krigsforskningen ved de amerikanske universitetene.»

US News & World report

«Radikale studenter angriper nå ROTC -Reserve Officers' Training Corps-programmene som et hovedmål. De har hittil hatt liten fremgang i sine forsøk på å ødelegge en amerikansk institusjon som er mer enn 50 år gammel.»

US News & World report

«Vi har en sterk følelse av at ROTC er et viktig bidrag til vår nasjons sikkerhet, og hvis en student ønsker å bli reserveoffiser, så skal han ha mulighet for det samtidig med universitetsutdannelsen.»

Russel J. Thackrey

Director for National Ass. of State Univ.

«Få universiteter vil risikere å miste ROTC-programmene ved å frata dem akademisk status og 'demilitarisere' lærerstaben.

Av 343 universiteter som tilbyr ROTC i dag, nekter færre enn 10% å gi kursene akademisk status.

Ved enkelte universiteter har fakultetsrådene blitt enige om å stemme imot å gi akademisk status til ROTC-trening. Harvard, Yale, Stanford, Dartmouth, Cornell er blant dem som i den siste tiden har tatt et slikt standpunkt.

I år venter US Army å utdanne 16.606 nye offiserer med ROTC-tjeneste. Til sammenligning vil West Point bare utdanne 750 offiserer. US Air Force vil i år få 5000 nye offiserer fra Air ROTC-programmet, mot 750 fra Air Force Academy i Colorado Springs. Selv US Navy, med et mer beskjedent NROTC program venter å utdanne 1700 offiserer fra ROTC-programmene, sammenlignet med 1150 fra Naval Academy.

ROTC-utdannet personell har økt hvert år siden Vietnam-krigen startet.

Konklusjonen på dette, slik Pentagon ser det, er at ROTC-programmene øker i popularitet blant mannlige studenter.»

US News and World report

«*Dartmouth College*. 150 statspolitimenn ble 7. mai utkalt til Dartmouth College i Hanover, N.H., for å kaste ut studenter fra en administrasjonsbygning. Politiet slo seg gjennom en dør for å komme inn, arresterte omkring 55 unge menn og kvinner og anklaget dem for ringeakt for retten. Senere ble 45 av dem dømt til ubetinget fengsel i 30 dager og en bot på 100 dollars. Studentene hadde okkupert bygningen i 12 timer til tross for at en rettsavgjørelse gikk ut på at de skulle forlate den.

Det opprinnelige stridsspørsmålet: Studentene krevde øyeblikkelig avskaffelse av ROTC-programmene.»

US News & World Report

Pentagon på norske universitet

Forskning og eksperimentell utvikling som drives av utenlandske forskere, kan støttes av forsvarsdepartementet bare hvis det er slått fast at det klart imøtekommer De forente staters forsvarsbehov og det ikke kan utsettes, samt at minst ett av følgende vilkår oppfylles av det aktuelle arbeidet. (Her følger i alt 7 krav, hvorav ett refereres. A.K.):

«3) Arbeidet kan henføres til *høyt prioriterte militære behov* (kursivering i originaldokumentet. A.K.) på områder der det ikke finnes spesialutdannet amerikansk personell tilgjengelig eller som krever supplement.»

Direktiv nr. 3210.1 fra USAs forsvarsdepartement

I 1966 satset Pentagon 28 millioner dollars på utenlandske forsknings- og utviklingsprosjekt. Bidrag ble gitt til mange land.

Norske forskere mottok i 1968 459.000 dollars (3,3 millioner kroner). Det var 19 mottakere.

Utsnitt av tabell som viser forskningsbidrag fra Pentagon til utlandet i 1968:

Land	Beløp US-dollar	Antall mottagere
Australia	454.000	19
Belgia	364.000	21
Danmark	120.000	12
Holland	252.000	15
Israel	1.154.000	58
Japan	436.000	57
Norge	459.000	19
Puerto Rico	553.000	8
Sverige	672.000	40
Sør-Afrika	187.000	3
Vest-Tyskland	1.148.000	68

Kilde: *Kommentar nr.1, 1968*

«Dei departement som har fått eller får stønad til vitenskapleg verksemd fra forsvarsdepartementet i USA er:

Forsvarsdepartementet

Sosialdepartementet

Industridepartementet

Kyrkje- og undervisningsdepartementet»

Kjell Bondevik ³

Utlandet finansierte 20,7 mill. kroner eller 4% av de totale forskningsutgiftene i Norge i 1966.

Fra Forskningsstatistikken

«Under sosialdepartementet har einsskilte forskarar ved universitetsklinikken fått slik stønad. Ved Sentralinstituttet for industriell forskning har det vore gjeve stønad fra US Air Force for i alt bortimot 1,1 mill kroner. I 1967 var tilskottet på ca. 180.000 kroner og i 1968 lyder kontrakten på om lag 145.000 kroner.

Når det gjeld SINTEF (Selskapet for industriell og teknisk forskning ved NTH), har det vore skipa slike kontrakter sidan 1958. Den totale stønad har vore på vel 350.000 kroner og det siste tilskottet på ca. 70.000 kroner vart gjeve i 1965.»

Kjell Bondevik

«Kan Pentagon gi bidrag via institusjoner som fordeler beløpene uten at det blir klart hvor bidragene kommer fra?»

Kommentar nr.2, 1968

«Forskningsrådet har i si utgreiing peika på at det har vore vanskeleg å få eit fullstendig bilete av den forskningsverksemda som får slik stønad.»

Kjell Bondevik

Fra USA's krigsmakt (Pentagon) hadde det i følge undersøkelsen blitt utbetalt 417.622 dollar og 162.412 svenske kroner til svenske universitet. Beløpene fordelte seg slik:

Uppsala universitet	162.052	dollars
Lunds universitet	31.700	dollars
Göteborgs universitet	102.150	dollars
Stockholm universitet	162.417	sv.kroner
Tekniska Högskolan	103.700	dollars
Karolinska instituttet	18.020	dollars

Kilde: Kommentar nr.2, 1968

«NAVF (Norges almenvitenskapelige forskningsråd) har registrert at det i dag vert drive forskning med midlar fra det amerikanske forsvarsdepartementet ved dei to universiteta i Oslo og i Bergen.»

Kjell Bondevik

«Det kan være grunn til å spørre hvor stort beløpet til NTH er i forhold til de 103.700 dollar som er gitt til Tekniska Högskolan Sverige.»

Storingsrepresentant Finn Gustavsen ⁴

«I 1967 vart det ved Universitetet i Oslo utgiftsført ca. 450.000 kroner av midlar fra US Air Force/Army/Navy og NATO. Av desse var 230.000 kroner

til satelittobservasjonar ved Astrofysisk institutt. Utanom Astrofysisk institutt har det vore utgiftsført midlar til:

Nevrofysiologisk laboratorium
Fysisk institutt
Institutt for teoretisk meteorologi
Institutt for termisk fysikk
Institutt for geofysikk
Psykologisk institutt.»

Kjell Bondevik

«Det er riktig at det amerikanske forsvarsdepartement insisterer på at denne forskningen også må tjene forsvarsformål.»

Storingsrepresentant Finn Moe

«For Universitetet i Bergen går det fram at det er registrert tilskott fra amerikanske kjelder til vitenskapleg verksemd på i alt ca. 210.000 kroner.»

Kjell Bondevik

«I årene 1958-65 hadde SINTEF et antall prosjekter for US Army Research and Development Group, European Office, som dreier seg om visse meget grunnleggende problemer omkring sveiselysbuen – dels tekniske og dels metallurgiske forhold.»

Kjell Bondevik

SINTEF, NTH og forsvaret

Sitater fra en årsberetning; SINTEF 1968:⁵

«Atskillig over halvparten av SINTEF's forsknings- og utviklingsarbeider skjer etter oppdrag fra dem som trenger resultatene. Oppdragene er prinsipielt konfidensielle og medfører naturlige restriksjoner når det gjelder publikasjon.»

M.B. Müller, styrets formann

«SINTEF er en frittstående stiftelse, som står under kontroll av NTH ved at stiftelsens representantskap består av høyskolens professorer og ved at styret på 14 medlemmer oppnevnes av professorrådet.

SINTEF har 2 hovedformål:

1. å bidra til en organisert utnyttelse av høgskolens ressurser til dekning av næringslivets forskerbehov.
2. å medvirke til den videre utbygging og utvikling av høgskolens forskningspotensial.

Professorenes og det øvrige høgskolepersonalets kvalifikasjoner blir utnyttet på konsultativ basis. En del oppdragsarbeid blir satt bort i sin helhet til høgskoleinstitutter.

Høgskolens utstyrsmessige ressurser utnyttes i betydelig grad, idet hele SINTEF's personale arbeider i høgskolens lokaler og i stor utstrekning bruker høgskolens utstyr.

(Utdrag av fortegnelsen over oppdragsgivere 1967 og 1968. A.K.)

Kongsberg Våpenfabrikk, Kongsberg
Hærens Våpentekniske Korps, Datagruppen, Oslo
Luftforsvarets Forsyningskommando, Kjeller
Marinens hovedverft, Horten
Forsvarets Fellessamband, Trondheim
Forsvarets Forskningsinstitutt, Kjeller.»

Elektronikklaboratoriet, NTH og forskningen

Sitater fra en årsberetning, ELAB.⁶

Statuttens § 2:

«Elektronikklaboratoriet har til formål å drive forskning og oppdragsvirksomhet på det elektroniske område, og bidra til å styrke det faglige miljø innen denne sektor ved Elektroteknisk avdeling, NTH.

I 1967-68 var det 28 konfidensielle oppdrag innen elektroakustikk.

En tar sikte på optimal utnyttelse av de samlede personell- og utstyrressurser til undervisning, forskning og industrielt rettet oppdragsvirksomhet, med en sterkest mulig gjensidig kopling mellom disse aktiviteter ved høgskolen.»

I Rådet sitter:

Fra forsvaret: oberst A. Rørholt

Fra Forsvarets forskningsinstitutt: forskningssjef H. Nødtvedt.

Endel oppdragsgivere 1968:

Forsvarets Forskningsinstitutt, avd. for elektronikk, Kjeller

Forsvarets Fellessamband, Trondheim

Kongsberg Våpenfabrikk, Kongsberg

Universitetsforskning for kapitalismens militærapparat

Ideologien, sitert etter *NATO and Science*, Paris 1967:⁷

«Den økonomiske og militære styrken til de industrialiserte stater avhenger av deres vitenskapelige og tekniske kapasitet. Vestens fremtid avhenger av vitenskapens og teknologiens fremskritt.

Det er av stor viktighet for NATO at forsøk fra medlemslandenes side på å styrke økonomien og forsvaret ikke hindres ved mangel personell eller utilstrekkelighet i vitenskap og teknologi.

Det er i alle NATO-landenes interesse at tilgjengelige ressurser i forsvarsforskningen utnyttes ved forbedret samarbeid mellom medlemslandene.

På det området NATO har et spesielt ansvar – det militære forsvar – er det viktig å bringe på det rene behovet for vitenskapelig og teknisk personell som er nødvendig for å gjennomføre nåværende og planlagte forsvarsplaner i NATO.»

Oversikt over bevilgningsbeløp og forskere ved norske universitet og forskningsinstitusjoner som har stått i NATOs tjeneste:

Forsker	Institusjon	Beløp i USDollar	Tidspunkt
Prof. A. Eliassen	Univ. i Oslo	6000	1963
Dr. O. Dahl	Chr. Michelsens inst.	10000	1966
Dr. L.. Bjerrum	Norges geotekniske inst.	5000	1963
Prof. A. Kvale	Universitetet i Bergen	104000	1962-66
Dr. O. Dahl	Universitetet i Bergen	240000	1961-66
Prof. H. Mosby	Universitetet i Bergen	300000	1960-66
Dr. O. Walaas	Inst. for medisinsk biokjemi Univ. i Oslo, sammen med Inst. for Biomedical Research, Chicago		
Dr. A. Sanengen	Sentralinstituttet	166000	1960-66
Prof. J. T. Ruud	Universitetet i Oslo	17800	1963-65
Prof. H. Trefall	Universitetet i Bergen	77000	1962-65
Dr. Finn Lied	FFI – radiometeorologi	35000	1964
Dr. Finn Lied	FFI	145000	1963-65
D. T. Gjessing	FFI – radiometeorologi	26000	1966
A. Gammeltvedt	innen meteorologi		1966/67
T. E. Jakobsen	Geofysisk inst., Bergen		
Dr. G. Randers	Atomenergisentret	27000	1960

Møte i NATO-regi arrangert i Oslo 1962:

Feltspatforskning, v/prof. T. F. W. Barth, Mineralogisk/Geologisk museum, Medlem av rådgivningspanelet 1959-65, prof. S. Rosseland, Kongelig Norsk Selskap. Administrator for NATOs forskningsprogram i Norge 1966: T. Hernes.

Interessante oppgaver

Orientering til personell som Ønsker å avtjene førstegangstjenesten ved Forsvarets Forskningsinstitutt:⁸

«Forsvarsdepartementet har bestemt at et visst antall vernepliktige soldater med full eksamen fra teknisk høyskole eller universitet gis anledning til å avtjene sin førstegangstjeneste ved Forsvarets Forskningsinstitutt (FFI).

De soldater som blir tatt ut til denne tjeneste, vil bli tilbeordret FFI etter gjennomgått rekruttutdannelse ved deres militære avdeling.

Tjenesten ved FFI vil by på en rekke interessante og krevende arbeidsoppgaver:

- Kjemisk og radiologisk krigføring
- Organisk kjemiske oppgaver.»

FFI, J. W. Aalborg,/sign personalsjef

Fra stortingets forhandlinger – og Vietnam

«125 millioner dollar står i år (1966) til disposisjon for amerikanske forskningslaboratorier til forskning i kjemiske og bakteriologisk krigføring. Vietnam er et forsøksfelt for alle slags gift- og brennstoffer.»

Peter Weiss⁹

«Dei forskningsprosjekta som det blir gitt tilskott til her i Norge, kan komme til å gagne Sambandsstatane sitt forsvar. Javel, eg er fullt merksam på det, og det er i orden.»

Bent Røiseland

«250 millioner napalmbomber er ferdigprodusert i de kjemiske fabrikkene i USA. En del av dem er blitt brukt i Kongo og Angola.»

Peter Weiss

«USA er vår allierte og vi har på den bakgrunn selvsagt ikke noe imot at man fra norsk side bidrar til USA's forsvarsmessige forskning.»

Svenn Stray

«638 000 tonn sprengbomber er det hensikten å bruke i Vietnam i år (1966), – i følge en melding fra Pentagon 700.000 hektar tilsådde marker ble ødelagt av giftstoffer i fjor.»

Peter Weiss

«Sambandsstatane er då vel ikkje vår fiende?»

Bent Røiseland

«Over halvparten av alle dyr i disse områdene omkom som følge av dette. Mange barn, gamle og syke døde direkte av giftens virkning.»

Peter Weiss

«Det er klart at man ikke kan sette et skille når det gjelder anvendelsen av de resultatene den teknologiske forskning kommer fram til.»

Finn Moe

«Svangre kvinner aborterte. Hos diegivende kvinner sviktet melken.»

Peter Weiss

«Derved får dei fleste land kjennskap til resultatene og kan nyttiggjere seg dei i næringsliv og andsliv.»

Ola Gjengedal

«Ved disse angrepene berøver overflodens land et hungerens land ikke bare de siste livsmiddelressursene: ved systematisk avløyning av skogen, forgiftning av planteveksten, dømmes den også de etterfølgende generasjoner til nød.»

Peter Weiss

«Norge er et fritt land – med frihet for borgerne og også for forskerne.»

Svenn Stray

«Siden 1965 bruker de amerikanske troppene og deres forbundsfeller offisielt tåre- og brekningsgass som daglig rutine.»

Peter Weiss

«Med de begrensede muligheter vårt land kan by for grunnlagsforskning, er det grunn til å være USA takk skyldig for denne bistand.»

Egil Endresen

«Mens avlingene i landet tilintetgjøres med kjemiske midler, og mennesker og dyr faller som offer for giftstoff, og brannbomber, fører krigen til et stort økonomisk oppsving for USA.»

Peter Weiss

«Vi er med andre ord interessert i at Amerika skal ha et så sterkt forsvar som mulig.»

Finn Moe

«Industrigrenene noterer rekordmessige profitter. Arbeidsløsheten er redusert fordi folk kan få arbeid i rustningsbedriftene. På samme vis som Hitler vant beundring i verden ved å bygge motorveier, metallindustri, kjemiske fabrikker og våpenfabrikker, stiller en stor del av USA og den vestlige verden seg bak Johnsons politikk, fordi det ser ut som om det sikrer det økonomiske oppsving og den økende levestandarden.»

Peter Weiss

«Vil vi at Sambandsstatene skal slutte med å forske når det gjeld forsvaret?
Sambandsstatene er vår viktigste allierte.»

Bent Røiseland

NOTER

- *) Denne dokumentasjonen består i sin helhet av utdrag og sitater fra offisielle dokument og borgerlige publikasjoner.
- 1) *US News & World report*: «Growing Cost of Campus Attacks and Arms Research», Vol. LXVI, no. 22, June 2, 1969, s. 37; og «ROTC under Fire but doing fine», Vol. LXVI, no. 20, May 19, 1969.
- 2) *Kommentar* er et tidsskrift som gis ut av Unga Filosofer i Stockholm. *Kommentar* nr. 1 og 2 1968 inneholdt artikler om Pentagons bidrag til universitetsforskningen i USA og Sverige. Opplysningene i disse artiklene er hentet fra følgende publikasjoner:
 - *Congressional Records 7/12/67*. Federal Funds for Research, Development and Other Scientific Activities. National Science Foundation 65-19. Washington 1965. *The Michigan Daily*, 25. okt., 1. nov., 4. nov., 7. des., 1967. *The Nation*, 9. okt. 1967. *SSRS Newsletter* Nr. 182, 1967. *Time*, 10. nov. 1967. *The Wall Street Journal*, 25. okt., 1967.
 - *Technical Abstract Bulletin*. Department of Defense, Defense Documentation Center, Alexandria Virginia. Utgis 6 ganger i året. Publikasjonen ble høsten 1967 hemmelighetsstemplet, men eksemplarer fram til høsten 1967 er fremdeles tilgjengelige. Bare personer, og bare amerikanske forskere som utfører forskning for institusjoner som støtter USAs regjering, kan rekvirere publikasjonen.
 - *Army Research Task Summary*. Washington D.C. Government Printing Office, 1961. Publikasjonen inneholder 8 bind, som behandler forskjellige emner. Mange opplysninger som gis i disse bindene, er nå hemmelighetsstemplet.
 - *Aerospace and Defense Research Contract Roster*: Fiscal Year 1965, Washington D.C. 1965. Bowker Ass. Inc. 1966. Publikasjonen inneholder opplysninger om universitetsforskningen innenfor de forskjellige våpengrener for USAs krigsmakt.
 - *Government-Sponsored Research*: Europe and the Soviet Union, Asia and the Middle East, Africa, Latin America, and International Affairs. US Department of State, Bureau of Intelligence and Research. Publikasjonen er hemmelighetsstemplet.
- 3) Kirke- og undervisningsminister, statsråd Kjell Bondevik ga i Stortinget 25. okt. 1968 opplysninger om Pentagon-finansiert forskning ved norske universiteter. Gjengitt i *Stortingets Forhandlinger* nr. 46, 1968, s. 365.
- 4) Stortingsrepresentant Finn Gustavsen i en interpellasjon i Stortinget 25. okt. 1968. Alle sitater fra stortingsrepresentantene er hentet fra interpellasjonsdebatten, referert i *Stortingets Forhandlinger* nr. 46, 1968.
- 5) SINTEF: Selskapet for industriell og teknisk forskning ved NTH. Alle opplysninger er sitat fra årsberetningen om forskningsvirksomheten 1968.
- 6) Alle opplysninger er sitat fra årsberetningen ELAB 1968, utgitt i Trondheim februar 1969. Når det gjelder konfidensielle oppdrag, er også tallene for 1967 tatt med, gjengitt i ELAB 1967.

- 7) *NATO and Science, Facts about the activities of the Science Committee of NATO, 1959-1966*, NATO-Scientific affairs division, Paris 1967.
- 8) Utdrag av et oppslag på tavlene på Kjemiavdelingen, NTH
- 9) Sammenstilling av Peter Weiss' artikkel «Vietnam!» i John Takmann (red.): *NAPALM*, Forlaget Ny Dag, Oslo 1967; og sitater fra Interpellasjonsdebatten i Stortinget 25. okt. 1968 om økonomisk støtte fra Pentagon til norsk universitetsforskning.

I Vest-Berlin har sosialistiske studentorganisasjoner i Vest-Europa opprettet en dokumentasjonssentral som skal samle data om misbruk av vitenskapen til imperialistisk krigføring: Internationales Nachrichten- und Forschungs-Institut, Kurfürstendamm 52, Berlin 12.

Rune Skarstein

KAPITALISMEN OG UNIVERSITETET

I en rapport fra studenter ved Norges tekniske høgskole heter det:

«Etter ett år på ingeniørfabrikken tror man at man ikke selv strekker til. Etter to år ser man svakheter ved systemet, og i det tredje året arbeider man gjennom tillitsmenn for å forbedre det. – I det fjerde året har de fleste mistet alle illusjoner og er blitt apatiske overfor systemet, eller revolusjonære og stiller seg utenfor systemet. Dette er en typisk utvikling.»¹

Antallet studenter som vil slutte seg til slike formuleringer, øker for hver dag. Med denne «typiske utvikling» er den romantiske aura som tidligere har kamuflert og beskyttet universitetene, i ferd med å forsvinne. Samtidig med den stadig økende «massetilstrømning» til utdanningsinstitusjonene svekkes det akademiske studiets elitekarakter. Universitetene er ikke lenger beholdt en ørliten gruppe som skal øve seg i overklassemanerer og borgerlig dannelse. De akademiske institusjonene er derimot i ferd med å bli anstalter for rutinemessig yrkesopplæring, masseproduksjon av teknisk eller administrativ arbeidskraft.

I takt med denne forandringen omlegges studiet til innøving av mer eller mindre intellektuelle operasjoner. Hvilke operasjoner som skal inndrilles, er fastsatt i et administrativt fastlagt pensum. Operasjonene er med andre ord standardisert i samsvar med statsbyråkratiets og næringslivets funksjonelle behov. Problemstillinger som ikke er av operasjonell karakter, blir å priori – gjennom øvingsoppgaver og årsarbeider – formulert og avgrenset av professorer eller andre faglærere. Studentene skal innen fastsatte tidsfrister svare på de spørsmål de blir servert. Det blir lagt avgjørende vekt på hvor raskt de forskjellige oppgaver kan besvares, og særlig denne operasjonelle hurtighet blir testet ved eksamen. Hvilke problem, som måtte være vesentlige, og som må løses snart, det er et spørsmål forbeholdt folk med «høyere faglig kompetanse». I stadig større utstrekning foregår universitets- og høgskolestudiene under administrativ styring og overvåking og streng reglementering. I samme grad er subjektivt engasjement i studiet i ferd med å bli en sjeldenhet. (Denne beskrivelsen er foreløpig fullt dekkende bare for NTH, men de foreslåtte studiereformene for universitetene tenderer også helt tydelig mot slike kurs-studium.)

Det som i første rekke holder studentene i gang, er angsten for eksamen og forespeilingen om et mer komfortabelt og privilegert liv etter studiet, dvs. behovet for sosial prestisje og makt. Et slikt behov har bra vekstbetingelser i en situasjon preget av umyndighet og avmakt. Likevel er denne motivasjonen

i tynneste laget for et flere års studium under hardt arbeidspress: Ørkenvandringen fram til det oppreklamerte søte liv fører i mange tilfeller til frustrasjon eller apati.

Selv om studentene i det kapitalistiske samfunn er en privilegert gruppe, selv om de fleste av dem senere i livet har gode utsikter til å få nytte godt av den merverdi som andre har skapt, selv om et betydelig antall av dem er rekrutter til herskerposisjoner, så er ikke studiesituasjonen deres entydig: Begrep som umyndiggjøring, mental proletarisering og fremmedgjøring er langt på vei dekkende til å beskrive de aspekter ved den som nå er skissert. Dette saksforholdet skyldes ikke primært indre forhold ved høyskolene og universitetene, men ytre omstendigheter. I samme grad som det borgerlige universitetet i forrige århundre var et produkt av *laissez-faire*-kapitalismen, så er det i vår tid et produkt av den organiserte kapitalismen: Med utviklingen av produktivkraftene får kunnskapen en stadig tydeligere varekarakter som etter hvert overskygger dens tradisjonelle elitekarakter. Denne sammenhengen mellom universitet og samfunn, eller universitetets sosiale funksjon, er det verdt å se nærmere på.

Litt historikk

De akademiske institusjonene i Europa har sine historiske røtter tilbake i middelalderen. Universitetene (*studia generalia*) som ble etablert i det 12. og 13. århundre, var i de fleste tilfeller utløpere av kloster- eller katedralskoler. De eldste universitetsdisiplinene er teologi og jus (kirke- og sivilrett). Medisin var på den tiden et «fag» for helt spesielle anstalter, som for eksempel den kjente medisinske skolen i Salerno. Om universitetet i Bologna heter det i *Encyclopaedia Britannica*: «Studentene ... var for det meste i moden alder. Da sivilrett og kirkerett i førstningen var de eneste studieretninger, tiltrakk de ofte menn som allerede hadde embeter i et eller annet departement i kirke eller stat – proster, skolestyrere, stiftsherrer, lensherrer og lignende funksjonærer utgjorde et betraktelig element i helheten.»²

Det overrasker en ikke at Bologna-universitetet med en slik studentrekruttering hadde relativt demokratiske indre forhold den første tiden. Det besto av to «virkelige studentgilder» hvor «lærere» og «studenter» var så å si likestilt.³ Men både i dette henseende og når det gjelder opprinnelse, danner dette universitetet heller et unntak: dets første beskytter var ikke kirkelig, men verdslig, nemlig Keiser Fredrik den første Barbarossa: «Den verdslige karakteren til det nye *studium* og dets nære forbindelse med kravene og særrettene til den vestlige keiseren, vekket pavens mistenksomhet, og en tid betraktet kirken Bologna og dets akademiske borgere med mistillit.»⁴

I middelalderen var universitetenes funksjon primært knyttet til samfunnets overbygning. Ved formidling av overleverte, autoritative dogmer tjente de til å reproducere den herskende ideologien i det føydale klassesam-

funnet, dvs. å sørge for en solid overbygning. I et borgerlig oppslagsverk står følgende om adelens klasseherredømme: «(Adelens) forrang kan opprettholdes bare ... hvis den gjennom dannelse (*Bildung*) kan overlevere til sine etterkommere en bestemt livsstil som også *omfatter øvelse i å herske*. Adel er alltid en forbindelse av herkomst, besittelse og dannelse.»⁵

Universitetene som sto under kirkelig beskyttelse, begynte tidlig å trekke til seg de lyseste hodene fra lavere klasser. Sølubatet medvirket til at den katolske kirken måtte hente akademiske rekrutter nedenfra. På de katolske universitetene ble de dressert og kondisjonert for kirkelige herskerposisjoner: «Den omstendighet at den katolske kirken i middelalderen bygget opp hierarkiet sitt av de beste hodene i folket uten hensyn til stand, fødsel eller formue, var et av hovedmidlene til å befeste presteveldet og undertrykkningen av lekmannen. Jo mer en herskende klasse er i stand til å ta opp i seg de mest betydelige menn fra de beherskede klassene, desto mer solid og farlig er dens herredømme.»⁶ På dette punktet synes den katolske kirken langt mer enn borgerskapet i det 19. århundre å ha utviklet en slående analogi til et fremtredende trekk ved vår tids kapitalisme.

Organisasjonsstrukturen til de middelalderske universitetene var stort sett en kopi av laugssystemet med standsmessig oppdeling, og: «... ikke få av de mest ansatte lærerne ... var av den stolteste adelen i landet.»⁷ Ledelsen av universitetene ble i de fleste tilfeller overlatt til et lite oligarki av akademiske embetsmenn som sto under beskyttelse av enten paven eller en verdslig fyrste. Gjennom hele middelalderen til ut på 1500-tallet forble universitetene sentra for formidling av overleverte dogmer – teologi, jus, skolastikk, retorikk.

Med oppdagelsen av nye oversjøiske områder, kom det fra slutten av det 15. hundreåret en oppblomstring av handelen i Vest-Europa. De europeiske handelsstendene brakte hjem fra koloniene nye varer – tøy, prydgjenstander, keramikk, porselen, dyre metaller, osv. – som ble solgt til føydalklassen. Dessuten begynte den internasjonale slavehandelen å skyte fart. Med koloniene som plyndringsobjekt og den europeiske adelen og kirken som kjøpere samlet det europeiske handelsborgerskapet veldige rikdommer. Denne merkantile akkumulasjonen synes å ha vært av avgjørende betydning når det gjaldt å skape grunnlaget for industrialiseringen av Europa. Paul A. Baran skriver: «Den andelen av Vest-Europas nasjonalinntekt som stammet fra de oversjøiske operasjonene, mangedoblet det økonomiske overskuddet i Vest-Europa ved at den ble disponert der; dette gjelder uten hensyn til hvor mange prosent av Vest-Europas nasjonalinntekt denne andelen utgjorde. Og enda viktigere: Økningen av det økonomiske overskuddet kom plutselig og i konsentrert form, og gikk stort sett i hendene til kapitalister som kunne bruke den til investeringsformål. En kan neppe overdrive intensiteten i spranget til Vest-Europas utvikling som var resultat av dette 'ytre' bidraget til kapitalakkumulasjonen.»⁸ Selv om også håndverket fikk et oppsving i den samme

perioden, så er det sannsynlig at håndverksstendenes akkumulasjon av pengekapital var langt mindre enn handelsborgerskapets.

Oppsamlingen av pengekapital på handelsstendenes hender dannet ifølge Paul Baran én viktig forutsetning for den kapitalistiske utviklingen i Vest-Europa; en annen og like nødvendig forutsetning var formingen av en masse «frie» arbeidere i byene – frie bare i den forstand at de ikke var knyttet til noen føydalherre og ikke hadde annet å selge enn sin egen arbeidskraft. Dette nye proletariatet stammet stort sett fra landsbygdene.⁹

Ettersom borgerskapet vokste fram og skaffet seg økende makt og velstand, kom universitetet i konflikt med de herskende interessene i samfunnet. Det revolusjonære bursjoasiet i Vest-Europa var opplysnings- og fremskrittvennlig. Det kjempet mot føydalsamfunnets standsskranker, mot føydalstatens forbud mot ervervsvirksomhet, og føydalklassens konserverende universitet tjente ikke dets interesser. I bursjoasiets revolusjonære epoke – dvs. så lenge føydalklassen ikke hadde mistet kontrollen over statsmakten – gjennomgikk universitetene dyptgripende forandringer. Med renessansen – som må betraktes som en forløper til de borgerlige revolusjonene – fikk mellomalderuniversitetene en kraftig rystning: Kirken mistet mye av kontrollen over den intellektuelle aktiviteten, naturvitenskapene begynte så smått å få innpass ved universitetene, det kom en oppblomstring av de humanistiske disiplinene (litteratur, historie) konsentrert om antikkstudiene. De forskjellige tendensene i renessansen munnet i det 18. århundre ut i det som gjerne blir kalt «opplysningsfilosofien». Den spredte seg hurtig over hele Europa og til Amerika.

I opplysningstiden begynte en avgjørende bekjemping av det intellektuelle og institusjonelle livet i samfunn av føydale bånd, monarkisk og kirkelig autoritet og aristokratiske og geistlige privilegier. Det progressive borgerskapet utviklet en høy grad av sosial rasjonalitet som gjennom en langvarig kamp undergravde det middelalderske dogmesystemet. De sosiale institusjonene, politiske og økonomiske forhold ble etter hvert gjenstand for kritisk og rasjonell forskning. Opplysningsfilosofene lærte at det ikke var menneskers nedarvede egenskaper eller mystiske makter som hindret fremskritt og forårsaket ufrihet, men repressive sosiale institusjoner. Endrede institusjoner og nye sosiale relasjoner – det kunne også bety revolusjonær sosial omveltning – ble av det progressive borgerskapet oppfattet som forutsetningen for dets eget fremskritt. Fra denne epoken stammer alle sosialvitenskapene med verk som f.eks. Adam Smiths *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (1776).

Det oppkommende bursjoasiet sluttet allianser med de revolusjonære intellektuelle. Disse alliansene var nok ofte løse og ubevisste, men likevel reelle. Kampen mot merkantilismen og for frie markeder, mot økonomiske restriksjoner og for *laissez-faire* og uhemmet kapitalakkumulasjon hadde i overbygningen sitt nødvendige motstykke i kampen for fri konkurranse

mellom ideene. Dette var kjernen i liberalismen. (Her er det imidlertid viktig å være klar over at ikke bare liberalismen, men også protestantismen hadde sammenheng med kampen til det europeiske borgerskapet.)

Kampen mellom bursjoasi og føydalklasse ble like langvarig innen universitetene som i samfunnet ellers. I 1653 var det i England blitt foreslått å avskaffe universitetene i Oxford og Cambridge med den begrunnelse at de var «håpløst forpliktet til antikverte og foreldete metoder», og i deres sted «etablere skoler for høyere undervisning over hele landet.»¹⁰ Så sent som i begynnelsen av det 19. hundreåret var Oxford og Cambridge «det reserverte området til en klasse», og først ved slutten av det samme hundreåret «var privilegene og monopolet til denne klassen nesten fullstendig feidd vekk.»¹¹

Selv etter at borgerskapet hadde skaffet seg fullstendig kontroll over statsapparatet, beholdt universitetene en rekke føydale rester. Mange middelalderske universitetsritual ble riktignok fjernet, men de akademiske institusjonenes føydale struktur er blitt påfallende godt bevart opp til i dag. Også disiplinoppdelingen fra middelalderen er delvis blitt ført videre. (Da Oslo-universitetet ble etablert i 1811, startet det med fire fakulteter – teologi, jus, medisin og filosofi: en åpenbar imitasjon av de føydalt pregede tyske universitetene.) Men de borgerlige universitetene gjennomførte i stor grad ideen om fri konkurranse mellom ideene. Opprinnelig var ikke den borgerlige liberalismen bare ideologi. De borgerlige universitetene avskaffet religionsdiskrimineringen og innførte til en viss grad «frihet for undervisning og forskning». Ikke noen idé og ikke noen lære skulle undertrykkes; det gjaldt i virkeligheten primært borgerskapets ideer og dets ideologi. Sønnene til det liberale borgerskapet gikk ikke på universitetet for å pugge teologiske dogmer, men skulle i ro og mak utvikle seg til selvstendige og dannede individer. Et eksemplarisk borgerlig-liberalt universitet var Berlin under ledelse av Wilhelm von Humboldt.

Da naturvitenskapene, med fag som matematikk, fysikk, kjemi og biologi, etter hvert fikk akademisk status fra slutten av det 17. hundreåret, ble universitetets sosiale funksjon sterkt utvidet. I mellomalderen hadde de akademiske institusjonene primært en ideologisk funksjon ved at de tjente til å reproducere den føydale overbygningen, å produsere administratorer til kirken og statsapparatet. Den materielle reproduksjonen i det føydale samfunnet foregikk så å si uten noen tilknytning til universitetet. (Læresvennen gikk for eksempel i lære hos håndverkeren for å innøve de operasjonelle ferdigheter som var nødvendige for den materielle reproduksjonen.) Med institusjonaliseringen av naturvitenskapene fikk universitetet avgjørende betydning også for den materielle produksjonen og reproduksjonen. Føydalklassens definitive nederlag og seieren til den industrielle revolusjon var blant annet betinget av den nye naturvitenskapelige kunnskap. Men ved utgangen av den industrielle revolusjon var de rent *teknologiske* fagene ennå ikke institusjonalisert ved noe universitet. Disse fagområdene ble derimot

dyrket ved en rekke – ofte private – tekniske institutter som ble opprettet mot slutten av det 18. og ved begynnelsen av det 19. hundreåret.

F.H. Hinsley skriver at det var først i de siste 30 årene av 1800-tallet at «... et helt århundre med langsomt fremskritt og nyvurdering i de rene vitenskaper – særlig i termodynamikk, elektromagnetisme, kjemi og geologi – begynte å komme på høyde med den raske utviklingen i praktisk mekanikk. Dette gjorde seg gjeldende særlig i produksjonen av verktøymaskiner og utviklingen av industrielle produksjonsmetoder ... Det ble ikke bare utviklet nye industrier og skaffet nye kraftkilder – forbrenningsmotoren, som skrev seg fra fremskritt i termodynamisk teori, var nesten like viktig som elektrisiteten. Utallige eksisterende næringsgrener – bergverk, vegbygging, stålindustri, jordbruk, utvinning av petroleum, bygging i betong er bare noen få eksempler – ble omformet og utvidet. Utallige nye produkter – den moderne tråsykkelen, telefonen, skrivemaskinen, linoleum, billig papir, kunstig silke, aluminium, ferdigsydde klær og sko, osv. – ble fabrikkert og markedsført for første gang. Det var først i denne perioden at mekaniseringen ble karakteristisk for industrien som helhet.»¹²

Dette teknologiske spranget foregikk samtidig med overgangen fra en kapitalisme med fri konkurranse til en kapitalisme preget av monopoler. Monopoliseringen fikk full styrke under den internasjonale depresjonen i 70-årene. Den tyske økonomen Vogelstein skrev at «den store omveltningen kom med krakket i 1873, eller riktigere: med depresjonen som fulgte krakket.»¹³ Under depresjonen foregikk monopoliseringen, dvs. sentraliseringen og konsentrasjonen av bank- og industrikapital i vekselvirkning med hverandre: De store bankene la under seg mindre som ikke kom seg over krisa. Disse finansjempene begynte så å legge under seg kapitalistiske småbedrifter gjennom gjeldsforhold, konkurser, oppkjøp av aksjer, osv. Bare de teknologisk best utrustede og mest kapitalsterke bedriftene kom over depresjonen. Den nye teknologien betinget på sin side tilintetgjøring av store mengder gammelt produksjonsutstyr og veldige investeringer i store produksjons- og distribusjonssystemer. Både depresjonen og de teknologiske nyvinningene fremmet dermed monopoliseringsprosessen. Monopoliseringen var særlig tydelig innen bergverk, stålindustri, elektrisitetsforsyning, industriell kjemi og utvinning og raffinering av olje.

I denne perioden med kapitalkonsentrasjon og teknologisk ekspansjon ble det grunnlagt en rekke tekniske høyskoler i Europa, og de teknologiske fagene fikk akademisk status. I samme grad som de mellomalderske universitetene ble etablert for å tjene adelen og kirken, ble de nye tekniske høyskolene etablert for å tjene industriborgerskapet.

De økonomiske og teknologiske omveltningene i Europa og USA påvirket også det norske næringslivet. Utenlandsk kapital fattet interesse for norske fossefall, industrialiseringen av Norge skjøt fart, store masser husmenn og småbrukere fra landsbygdene ble trukket inn til industrisentra og

proletarisert: «Tiden fra 1905 til 1914 var en gründerperiode som vårt land aldri før hadde opplevd maken til. Tallet på industriarbeidere steg fra 86500 i 1905 til 144000 i 1913, og bedriftenes produksjonskapasitet økte i enda sterkere grad, dels fordi utstyret ble bedre og dels fordi mekanisk drivkraft ble brukt i langt større utstrekning enn før. I 1905 nyttet industrien 281000 hestekrefter, i 1913 972000, og av en innførsel på 591 mill. kr. gikk 338 mill. kr. til produksjonsmidler og råvarer. Særlig viktig var den fremgang tremasse-, cellulose- og papirindustrien hadde, fordi den bygde på norske råvarer og norske kraftkilder.»¹⁴

Norges tekniske høgskole ble innviet i 1910. I hele den industrialiserte kapitalistiske verden hadde universitetene nå fått en ny funksjon. De besørgtet ikke lenger bare reproduksjonen av den kapitalistiske overbygningen, men var også blitt livsviktige for den materielle produksjonsprosessen.

Ved hundreårskiftet ble det store flertallet av studentene ennå valgt ut blant sønnene til den herskende klassen. Men gjennom en langsom forvandlingsprosess begynte den akademiske utdanningen å få stadig mer varekarakter ved siden av sin elitekarakter. Naturvitenskap og teknisk forskning ble langsomt skjøvet i høysetet, den ærverdige disiplinen jus begynte langsomt å tape sosial prestisje. «Humanistiske fag» – filosofi, litteraturvitenskap, filologi, historie – måtte ta til takke med stadig tynnere bevilgninger enn naturvitenskap og teknisk forskning. Selv medisinsk forskning fikk etter hvert relativt mindre økonomisk støtte. Massetilstrømningen til universiteter og høgskoler begynte imidlertid først etter siste verdenskrig.

Et annet interessant trekk ved overgangsperioden som nå er skissert, er utviklingen og prioriteringen av en ny fagkategori – for eksempel sosialpsykologi, sosiologi, statsvitenskap og (bedrifts-)økonomi. En dekkende fellesbetegnelse for disse fagene er *sosialteknikk*. Det avgjørende vendepunkt i moderne sosiologi var slutten av 1920-årene med eksperimentene til Elton Mayo ved Hawthorne-verkene til Western Electric Company i USA. Mayo påviste betydningen av affektive fenomener innen begrensede grupper, og han fremmet forslag om å øke produktiviteten til arbeiderne ved hjelp av ytre stimuli og ved å regulere de mellommenneskelige relasjonene. Undersøkelsene til Mayo dannet utgangspunktet for *human relations*-forskningen og innledet æraen til den «vitenskapelige» faktadyrkingen i samfunnsforskningen.¹⁵ I løpet av de siste førti årene er sosiologi, statsvitenskap og sosialøkonomi blitt utviklet til nærmest rene manipulasjonsteknikker til støtte for det etablerte systemet. Systemimmanensen til disse fagene er nærmest fullkommen: Organiseringen av kapitalismen frembringer en rekke motsetninger, og for hvert enkelttilfelle blir det ansatt en «forsker»: En undersøker ungdomskriminaliteten, en annen rasismen, en tredje slummen, en fjerde konjunkturrene, en femte arbeidsløsheten under vignetten arbeidsmarkedet, en sjette strukturproblemene, en syvende boligproblemet, osv. Så fast er sosialvitenskapene blitt knyttet til den samfunnsmessige etter-

spørselen; og sosialforskerne får sine oppdrag ovenfra, fra de herskende i samfunnet.

Komitéinnstillinger

De siste årene har myndigheter og næringsliv i høyt industrialiserte kapitalistiske land tatt en stadig sterkere politisk-økonomisk interesse for de akademiske institusjonene. I for eksempel USA, Frankrike, Vest-Tyskland, Sverige og Norge er det blitt oppnevnt komiteer for å utarbeide forslag til studiereformer. De fleste av disse komiteene har fått som sentralt mandat å utrede mulighetene for en effektivisering, dvs. tempoøkning av studiet. I innstillingene foreligger slike utredninger i form av mekaniske input-outputanalyser. Utredningene har som fellestrekk at de er funksjonalistiske: de er skrevet ut fra den forutsetning at universitetet skal tilpasses best mulig den bestående samfunnsstruktur og dens funksjonelle behov. Kritisk analyse av forholdet mellom universitetet og de motstridende interesser i samfunnet finnes ikke. Her er et par smakebiter fra Ottosen-komiteens innstilling:

«Komiteen har basert sitt arbeid på den utvikling som har funnet sted i løpet av de siste generasjoner, og den økonomiske struktur i Norge i dag. Komiteen har videre lagt stor vekt på de utviklingstendenser som i øyeblikket gjør seg gjeldende i næringslivet, for yrkesfordelingen og for bosettingen. Disse aktuelle tendenser gir et perspektiv mot det samfunn som utdanningssystemet skal virke for i de kommende årtier. (...) Det er i dag allment akseptert at økonomisk utvikling på en helt avgjørende måte avhenger av utdanningssystemet, og da ikke minst utdanning på det postgymnasiale trinn. Det er derfor meget viktig at det postgymnasiale utdanningssystem *innpasses* i den alminnelige samfunnsplanlegging. Utdanningsmønsteret må preges av samfunnets behov på lang sikt.»¹⁶

Ordet «samfunn» er her en evfemisme: Statsapparatets og det kapitalistiske produksjonshierarkiets funksjonelle behov presenteres av Ottosen-komiteen som «samfunnets behov». Dette «samfunn» fremstilles som en slags naturgitt størrelse som ikke kan påvirkes av universitetene annet enn når det gjelder «økonomisk utvikling», men som derimot dikterer hvordan universitetene *må* innpasses i den. I understrekningen av universitetets betydning for den økonomiske utviklingen foregis det at det i «samfunnet» hersker en total samstemmighet om retningen til denne «veksten». En svensk sosialdemokrat, Gunnar Myrdal, har kommet med noen kritiske bemerkninger om denne slags tankegang:

«Här vill jag ... peka ut att benägenheten för harmonidoktriner har ett 'logiskt' skäl som stammar från försöken att identifiera 'vad som är' med 'vad som bör vara'. Utan denna förutsetning om en faktisk bestående interesseharmonik skulle teoretikern ha ställt inför nödvändigheten att

förklara hur han i verkligheten genomförde den samhälleliga kalkylen av den allmänna välfärden. Genom antagandet om en interesseharmonisk kom han billigt undan denna svåra – och i själva verket olösliga – uppgift.»¹⁷

Ottosen-komiteen tar seg ikke nær av en og annen inkonsistens: For bare 50 til 100 år siden levde majoriteten av befolkningen i materiell nød mens borgerskapets sønner tok seg den tid de ønsket for å skaffe seg dannelse ved universitetene. Den gang kom det ikke på tale å skru opp studietempoet for å fremme «den økonomiske utviklingen». I dag har de industrialiserte kapitalistiske landene langt på vei fått bukt med den materielle mangelen, men mer enn noen gang går ressursene opp i sløseri og ødeleggelse. Da kommer de statsoppnevnte komiteene med sine forslag om effektivitetsfremmende studiereformer. Vi skal senere se at når Ottosen-komiteen skriver «økonomisk utvikling», menes fortsatt sikring av den kapitalistiske akkumulasjon, dvs. optimalisering av den politiske status quo. I Ottosen-innstillingene rår det ingen tvil: kampen om profitten skal fortsette.

Strukturendringene i kapitalismen og den fremskridende akkumulasjonen medfører behov for forandring av arbeidskraftens kvalifikasjonsstruktur. Ottosen-komiteen har registrert signalet: «I arbeidslivet har det vært en klar tendens i de senere år til å etterspørre arbeidskraft på et kvalifikasjonsnivå noe under det kandidater fra universiteter og høyskoler vanligvis vil ha. Behovet for slik arbeidskraft har vokst sterkere enn behovet for universitets- og høyskoleutdannet personell. Også ut fra arbeidskraftmessige synspunkter er det derfor sterke grunner for en utbygging av slik utdanning som krever 1-3 års videre studier etter examen artium.»¹⁸

Selv om Ottosen-komiteens innstillinger manifesterer en teknokratisk slavementalitet, så er det liten grunn til å tvile på at medlemmene av dette utvalget er subjektivt velmenende mennesker. Innholdet i trykksakene deres er først og fremst symptom på en samfunnsmessig tilstand. I seg selv fortjener derfor disse innstillingene mindre interesse enn de sosiale mekanismene og vekselvirkningene som betinger de «tvingende omstendigheter» dette utvalget har latt seg diktere av.

Politisk økonomi

«Produksjonsvekst», «full sysselsetting», «balansert ekspansjon», «økonomisk stabilitet»: dette er noen av nøkkelbegrepene systemstrategene og politikerne – fra sosialdemokratene til ytterste høyre – opererer med. Den som leser for eksempel regjeringens langtidsprogram, får beskrevet et samfunn som er klinisk rent for motsetninger og hvor det hersker den fullkomne harmoni. Var kapitalismen så fri for motsetninger som de etablerte politikerne foregir, så ville den stått stille, vært død. I det følgende skal jeg forsøke å analysere vesentlige indre spenninger og motsetninger i systemet og undersøke hvordan de forandrer karakter med kapitalismens utvikling. Særlig på grunn av plass-

hensyn blir fremstillingen skjematisk, og slett ikke uttømmende. Den er i høyeste grad midlertidig.

Vi tar utgangspunkt i en «fri konkurranse» -modell som samsvarer noenlunde med den kapitalistiske virkeligheten midt i forrige århundre. Ledelsen av en kapitalistisk bedrift som produserer for et marked med «fri konkurranse», forsøker å maksimere profitten, dvs. å innstille produksjonsvolumet slik at forskjellen mellom total inntekt og totale produksjonskostnader blir maksimal. («Fri konkurranse»-kapitalisten oppfatter prisen som en (markeds-)gitt størrelse. Selvsagt driver kapitalistene priskonkurranse ved å gå litt under markedsprisen, men store tilpassningsvariasjoner har de ifølge den gjengse læreboken mulighet til bare når det gjelder produktkvantumet til hver enkelt bedrift.) Industriherrene er følgelig interessert i å holde lønningene – som er en del av produksjonskostnadene – så lave som mulig innen rammen av maksimal profitt. I kapitalismens tidligste fase eksisterte det store «reservearmeer» av arbeidere; og proletariatet var til dels desorganisert og maktet ikke å drive effektiv lønnskamp. Arbeidsprosessene i industrien var på den tid elementær-fysiske, og kapitalistene hadde ikke bruk for høyt kvalifisert arbeidskraft med store reproduksjonskostnader.

I første perioden av den kapitalistiske industrialiseringsprosessen, med lavt utviklede produktivkrefter og tilsvarende lav produksjonskraft, var dessuten bursjoasiets og føydalklassens konsumkraft sammen med den koloniale ekspansjonen tilstrekkelig til å møte produksjonskraften i kapitalismen. Kapitalistene satte derfor lønningene til det som Marx kalte subsistensnivået, dvs. det samfunnsmessig mulige eksistensminimum. Arbeiderklassens organiserte lønnskamper har uten tvil bidradd til en bedring av de rent materielle kårene til de avhengige massene. På den andre siden har selve kapitalakkumulasjonen nødvendiggjort en høyere utvikling av de menneskelige produktivkreftene, noe som på sin side er betinget av høyere materiell «levestandard». Dette betyr imidlertid ikke at forholdet mellom nødvendig arbeid og merarbeid har økt de siste hundre årene. Heller tvert imot: Andelen av arbeidstiden arbeiderne produserer for eget forbruk, synes å synke i forhold til total arbeidstid. Forholdet mellom merarbeid og nødvendig arbeid blir med andre ord stadig større, og kapitalakkumulasjonen synes å aksellerere. Dette skal vi komme tilbake til.

En høy lønnsandel vil innen den enkelte bedrift ha en tendens til å hemme kapitalakkumulasjonen. Men ettersom produktivkreftene i kapitalismen utvikles stadig mer, står arbeiderklassen, sammen med staten, bak en avgjørende del av den totale kjøpekraften eller den *effektive etterspørselen* etter konsumvarer. (Vi tenker oss her en lukket økonomi uten utenrikshandel, eller den kapitalistiske verdensøkonomien som helhet.) Dermed kommer kapitalistenes motiv om maksimal profitt – dvs. maksimal kapitalakkumulasjon – i motsetning til nødvendigheten av tilstrekkelig etterspørsel etter konsumvarer. Med andre ord: For hver enkelt kapitalistisk bedrift er lønningene en del av

produksjonskostnadene, og dermed en hemske for kapitalakkumulasjonen. Om en bedrift øker lønningene uten samtidig å få økt arbeidsproduktiviteten, for eksempel gjennom økt arbeidstempo, vil den skjære ned profitten – så sant innsatsen til og prisen på alle andre produksjonsfaktorer ikke forandres. Av den grunn forsøker kapitalistene å holde lønningene lavest mulig. På den andre siden utgjør den totale lønnsandelen en avgjørende forutsetning for avsetning for produktene i konsumvaresektoren.

Motsetningen mellom bursjoasi og proletariat, mellom lønnsarbeid og kapital, mellom produktivkrefter og produksjonsforhold, mellom produksjonens sosiale karakter og eiendomsrettens private karakter medfører et gap mellom den totale produksjonskraften og den effektive etterspørselen eller konsumkraften i samfunnet. Alle kriser i det kapitalistiske systemet har dypest sett hatt sin rot i denne motsetningen: «Den siste grunn til alle virkelige kriser blir alltid massenes armod og deres begrensede konsumevne overfor driften i den kapitalistiske produksjonen til å utvikle produktivkreftene som om bare samfunnets absolutte konsumevne danner produktivkreftenes grense.»¹⁹ Lenge før de borgerlige økonomene hadde begynt å stable sammen sine såkalte konjunkturteorier, beskrev Marx og Engels (i 1848) de kapitalistiske krisene:

«Alt i årtier har industriens og handelens historie bare vært historien om de moderne produktivkrefters opprør mot de moderne produksjonsforhold, mot de eiendomsforhold som er livsbetingelsene for borgerskapet og dets herredømme. Vi trenger bare å nevne handelskrisene, som ved sin periodiske tilbakevending stadig mer truer med å sette spørretegn ved hele det borgerlige samfunns eksistens. Ved handelskrisene tilintetgjøres regelmessig en stor del ikke bare av de frembrakte produkter, men også av de produktivkrefter som allerede er skapt. I krisene bryter det ut en samfunnsmessig epidemi som ville se ut som en absurditet for alle tidligere epoker – overproduksjonens epidemi.»²⁰

I krisene blir store mengder kapital tilintetgjort gjennom nedleggelse og konkurser. Nettopp dette er et vesentlig trekk ved kapitalismen: Produktivkreftene blir ikke bare utviklet gjennom massenes slit og arbeid under oppgangskonjunkturer, men for en stor del tilintetgjort under depresjonene.

Monopoliseringsprosessen mot slutten av det forrige århundret var en følge av kapitalismens indre motsetninger, dens indre logikk. Under depresjonstiden fra midt i 1870-årene til hundreårsskiftet foregikk det en enorm konsentrasjon av kapital og produksjon. Store og kapitalsterke banker la under seg de svakere. Kapitalismen ble – ved aksjeoppkjøp, nedleggelse, konkurser, osv. – rensert for en stor del av de mindre produksjonsenheter. Ved hundreårsskiftet var næringslivet, særlig i England, Frankrike, Tyskland og USA, dominert av noen få kjempestore banker, som gjerne også hadde lagt under seg en rekke industribedrifter, og av veldige, teknologisk avanserte produksjonsenheter, de såkalte *giant corporations*. Det fins altså en nær

sammenheng mellom depresjonen, fartsøkningen i monopoliseringsprosessen og de teknologiske nyvinningene før hundreårsskiftet. En stor monopol-bedrift (som i virkeligheten står mer i en *oligopol*-situasjon) syter i dag ofte for langt over halvparten av den totale produksjonen av en viss vare til et bestemt marked. Et slikt foretak kan bruke både kvantums- og pristilpassing ved maksimering av profitten. Når et monopolforetak minsker produksjonsvolumet, kan det sette opp prisen. Monopolkonsernene innstiller derfor forholdet mellom pris og produksjonskvantum slik at de oppnår maksimal profitt. Mindre bedrifter som konkurrerer på det samme markedet, er ikke herrer over prisen. Om en slik bedrift minsker produksjonsvolumet (som er meget lite totalt sett), vil ikke markedsprisen bli påvirket av det. De store monopolistiske foretakene fungerer derfor som «prissettere»; og ved at de kan bruke både pris- og kvantumstilpassing, oppnår de oftest høyere profitter enn små, «konkurrerende», kvantumstilpassende bedrifter.

Her kan det innvendes at siden monopolprisene stort sett ligger høyere enn «fri konkurranse»-prisene, må mindre bedrifter ha muligheter til å drive priskonkurranse også på monopolistiske markeder. Men hvis mindre bedrifter prøver å spise seg inn på et marked ved å drive priskonkurranse, svarer monopolkonsernene med en langt større temporær prisreduksjon, noe som kan være helt ødeleggende for småkapitalistene. Denne slags «priskonkurranse» forekom hyppig under første fasen av monopolkapitalismen. I de fleste tilfeller har imidlertid ikke mindre kapitalister noen mulighet til å få i gang priskonkurranse med de store: Storkonsernene behersker markedet, ikke ved å sette lave priser, men ved et sterkt og godt utbygd distribusjons- og salgnett, ved en omfattende reklamevirksomhet og alle andre former for salgsfremming.

En annen ofte forekommende innvending er at et monopolistisk konsern bare i ytterst sjeldne tilfeller behersker markedet alene; det har som regel et fåtall andre konsern å konkurrere med. Under monopolkapitalismens første fase, særlig i perioder med overproduksjon, forekom det faktisk priskrig mellom monopolkonsernene. Disse krigene forsterket krisene enda mer inntil det totale sammenbruddet ved den store depresjonen i 30-årene. I dag har den herskende klassen i USA og Vest-Europa tatt lærdom av priskrigene i tjuårene; og bedrifter i oligopolsituasjon deler markedet pyntelig mellom seg og fastsetter prisen slik at de *sammen* oppnår maksimal profitt. Oligopolistiske konsern opererer altså samlet med monopolistiske priser; de handler med andre ord etter prinsippet *live and let live*. Dette er hovedtrekket ved kartellene.²¹

Med overgangen fra «fri konkurranse»-kapitalismen til monopolkapitalismen ble de indre motsetningene i systemet skjerpet: mindre lønnsandel, større profittandel, en permanent tendens til sviktende effektiv etterspørsel og overproduksjon. Kapitalismens aggressive ekspansjonstrang ble dermed forsterket: Det borgerlige samfunn gikk inn i sitt imperialistiske stadium. Ved

annektering av nye markeder forsøker monopolkonsernene å sikre fortsatt avsetning, og ved utvinning av billige råstoff med billig arbeidskraft i koloniene sikrer de seg lavere produksjonskostnader og høy profitt: Det blir livsviktig for storforetakene å vinne kontroll over råstoffkildene og å legge under seg utenlandske markeder. Den voldsomme kampen mellom de imperialistiske stormaktene om markeder og råstoffkilder kulminerte i den første verdenskrigen.²²

De ødeleggende virkningene av monopolkapitalismens indre motsetninger blir i stor grad skjøvet over på koloniene: Prisene på råvarer fra «den tredje verden» settes stadig ned samtidig som koloniene må betale jevnt mer for varer fra overskuddslagrene i metropolene: *Terms of trade* svinger i metropolenes favør, og den såkalte u-hjelpen fungerer som eksportstøtte for storforetakene i metropolene. Mens krigsproduksjon, opprustning og imperialistisk aggresjon medfører høyere økonomisk aktivitet i metropolene, blir kolonifolkene bombet, lemlestet, utryddet. Den kolossale utviklingen av produktivkreftene i metropolene har sitt dialektiske motstykke: Produktivkreftene i koloniene blir samtidig ikke bare hindret i sin utvikling, men også tilintetgjort gjennom imperialistisk aggresjon.²³ Men dette er ikke imperialismens fullstendige dialektikk. Den imperialistiske ekspansjonen har ikke vært uten kostnader for den herskende klassen i metropolene: De koloniale frigjøringsbevegelsene i dette hundreåret er blitt en dødelig trussel mot det imperialistiske systemet, og monopolkapitalismens ytre spillerom innsnevres stadig. Den imperialistiske ekspansjon har heller ikke vært tilstrekkelig til å holde i sjakk de indre motsetningene i metropolene.

Mot slutten av 1920-årene ble det en omfattende krise i monopolkapitalismen, med overproduksjon, arbeidsløshet og overkapasitet. Kapasitetsutnyttingen av industrianleggene sank til under 50% både i USA og Vest-Europa. 13 millioner ble arbeidsløse i USA. I alle kapitalistiske industriland ble nærmere 30 millioner mennesker uten arbeid.²⁴

Den engelske økonomen John Maynard Keynes viste en vei ut av krisa: Staten skulle generere ny kjøpekraft ved å starte en rekke offentlige arbeider som krevde produkt fra eller innsats av næringslivet: utbygging av infrastrukturen, bygging av veier, jernbaner, kaianlegg, sykehus, skoler, osv. Næringslivet skulle med andre ord hjelpes på fote igjen med en sterk økning av offentlige investeringer.²⁵

Mens nazi-regimet i Tyskland under Hjalmar Schachts politiske kurs engasjerte storindustrien i en veldig våpenproduksjon, og dessuten organiserte bygging av motorveier, satte Roosevelt-regjeringen i verk sin *New Deal*. Inngrepene til Hitler og Roosevelt virket i samme retning på monopolkapitalismen: De skapte større effektiv etterspørsel og brakte dermed opp igjen aktiviteten i næringslivet. Men Hitlers opprustning hadde langt sterkere virkning enn *New Deal*-politikken. I 1932 var det 28% arbeidsløshet i Tyskland, i 1938 bare 2%, et tall som blir betraktet som under det «normale»

for vår tids kapitalisme. I 1932 var det i USA 23% arbeidsløshet og i 1938 ennå hele 19%. Først da den amerikanske kapitalismen satte i gang en stortilt produksjon av krigsutstyr, kom landet ut av krisa, i 1940/41. Eller som den amerikanske økonomen John Kenneth Galbraith uttrykker det: «Den store depresjonen i trettiårene tok aldri slutt. Den forsvant bare i den store mobiliseringen i førtiårene.»²⁶ I 1944 var arbeidsløsheten i USA bare 1,2%, det laveste tallet siden 1906. Så lav har den heller ikke vært siden.²⁷

Også i årene etter siste verdenskrig har de føderale utgiftene til kapitalistisk våpenproduksjon i USA vist seg å ha en meget sterk aktivitetsstimulerende effekt på næringslivet. (Generelt har sløsing med ressursene i monopolkapitalismen – for eksempel ved offentlige utgifter til krigsproduksjon – en gunstig virkning på den økonomiske aktiviteten inntil det punkt at økonomien blir «overopphetet», dvs. at det blir mangel på arbeidskraft og produksjonskapasitet, fulgt av sterk inflasjon.) Også næringer som ikke er direkte innblandet i våpenproduksjonen, for eksempel stål-, aluminium-, kopper- og elektronikkindustrien drar fordeler av opprustningen. Våren 1966 meldte den tyske borgerlig-liberale avisen *Die Zeit*: «California, landet med den høyeste levestandarden i USA, blir enda rikere, rikt av krigen, rikt av Vietnam ... En kan ikke benekte at det fins 'Vietnam-millionærer' – menn som har tjent seg rike på krigen i Vietnam. Det gjelder ikke bare de som produserer rustninger, men i like stor grad finansfolk som har satset på de 'riktige' aksjene i god tid. ... Profitten til rustningsfirmaet *Norris-Thermador* har økt med 155% de siste seks månedene. *United Aircraft* (jetfly, helikoptre) melder om en profittøkning på 70% for 1965, *Lockheed* -verkene med forsvarsoppdrag til en verdi av 1,7 milliarder dollars, er den langt største forretningspartneren til Pentagon. ... *General Electric* venter dette året ordrer fra Pentagon til en verdi av 1 milliard dollar; det tilsvarer nesten 20% av konsernets omsetning. ... Men Vietnamboomen begrenser seg slett ikke til rustningsindustrien: De store rederiene i San Fransisco har høykonjunktur for første gang siden Korea-krigen. ... Flyselskapene som daglig har 220 tonn luftfrakt til Vietnam, gjør også glimrende forretninger.»²⁸

Et år senere skrev nyhetsmagasinet *Der Spiegel*: «De over 100 rustningsmilliardene som president Johnson hvert år bruker til Vietnamkrigen, har drevet de mest uttørkede bransjene inn i boomen. Stålkonsernet *US Steel Corporation* slapp således å nedlegge en bedrift i Christy Park, slik det var blitt varslet. I stedet for å si opp 500 arbeidere, ansatte konserndireksjonen 2000 nye. Den aktiviserte reservearmeen dreier stålkapper til bomber og raketter. Aluminiumsprodusentene har fått ordre fra Pentagon om å 'sette av' 13% av lettmetallforrådet sitt til forsvarsformål. *Aluminium Company of America*, største konsernet i denne bransjen, har etter dette satt av hele 17% av produksjonen til Vietnamkrigen. Kopperprodusentene må reservere ca. 18% av produksjonen for forsvarsminister McNamara.»²⁹

Det forekommer at sosialdemokrater eller borgerlige politikere demonstrerer sin reaksjonære kynisme ved å gi til kjenne at de skjønner fullt og helt hva det her dreier seg om. På *Labours* landsmøte i januar 1967 ble forsvarsminister Healey spurt om det kunne være i samsvar med partiets «engasjerte fredspolitik» at England eksporterer bomber og raketter til USA. *Die Zeit* gjenga svaret hans slik: «Ministeren reagerte kjølig: En økt våpeneksport var i den britiske rustningsindustriens klare interesse. En slik økning ville bidra til å holde oppe sysselsettingen og å minske underskuddet på Englands handelsbalanse med utlandet. Forøvrig fantes det ingen grunn til å la være å støtte amerikanerne med våpenleveranser i deres strev for å forsvare Den frie verden i Vietnam og andre steder.»³⁰

John Maynard Keynes erkjente noe allerede Marx hadde understreket, men som borgerlige økonomer inntil da ikke hadde innsett, nemlig at konsumkraften danner flaskehalsen i den kapitalistiske akkumulasjonsprosessen. Her er noen smakebiter fra *The General Theory*:

« ... opp til det punkt hvor det hersker full sysselsetting, er kapitalveksten slett ikke avhengig av en lav konsumtilbøyelighet, men blir – tvert imot – holdt tilbake av den. Og bare under forhold med full sysselsetting vil en lav konsumtilbøyelighet fremme kapitalveksten. (...) Konsumet er – for å gjenta det åpenbare – det eneste mål og objekt for all økonomisk aktivitet. Muligheten for sysselsetting er nødvendigvis avgrenset av størrelsen til den aggregerte (samlede) etterspørsel. Aggregert etterspørsel kan avledes bare fra det nåværende konsum eller fra nåværende aktivitet for å sørge for fremtidig konsum. Konsum som vi med fordel kan sørge for på forhånd, kan ikke skyves uendelig langt inn i fremtiden. Vi kan ikke, som et samfunn, sørge for fremtidig konsum ved finansielle tiltak men bare med pågående materiell produksjon. I den grad vår sosiale og forretningsmessige organisasjon atskiller finansielle tiltak for å sørge for fremtiden fra materielle tiltak for fremtiden, slik at anstrengelsene for å sikre de førstnevnte ikke nødvendigvis fører med seg de sistnevnte, så vil finansiell forsiktighet være tilbøyelig til å minske den aggregerte etterspørselen og dermed forringe velferden, noe mange eksempler vitner om. Videre: Jo større konsum vi har sørget for på forhånd, desto vanskeligere er det å finne noe mer å sørge for på forhånd, og desto mer avhengige er vi av det nåværende konsum som kilde til etterspørsel. Men jo høyere inntektene våre er, desto større blir dessverre forskjellen mellom våre inntekter og vårt konsum. I mangel av nye virkemidler fins det derfor ... ikke noe annet svar på gåten enn at det må være tilstrekkelig arbeidsløshet til å holde oss så fattige at inntekten vår ikke overskrider konsumet med mer enn ekvivalenten til de materielle investeringene for fremtidig konsum som det lønner seg å produsere i dag.»³¹

Så klart gjennomskuet den problembevisste bursjoan Lord Keynes de indre motsetningene i kapitalismen. Med sin forståelse av systemets indre logikk,

innså han også at rent sløseri med menneskelige og materielle ressurser har en aktivitetsfremmende virkning på den kapitalistiske økonomien: «'Å grave hull i jorden' betalt for med sparemidler, vil øke ikke bare sysselsettingen, men den reelle nasjonalinntekten av nyttige varer og tjenester.» For Keynes gjaldt det å finne fram til virkemidler for å holde i sjakk motsetningen mellom etterspørsel og akkumulasjon. Han skrev blant annet: «Staten vil måtte utøve en ledende påvirkning på konsumtilbøyeligheten, delvis gjennom skattesystemet, delvis ved å fastsette rentefoten, og – kanskje – delvis på andre måter.»³² Den følgende analysen dreier seg stort sett om aspekt ved kapitalismen som blir mer eller mindre berørt i de foregående sitatene av Keynes. Men først må vi se nærmere på viktige strukturelle forandringer i det kapitalistiske systemet i dette hundreåret.

I kapitalismens tidlige fase var de aller fleste industribedrifter eidd av én kapitalist eller av én bursjoafamilie. Motsetningen mellom lønnsarbeid og kapital konkretiserte seg i motsetningen mellom lønnsarbeidere og kapitalist. Den enkelte kapitalisten var med andre ord personifiseringen av kapitalen, og skillelinjen mellom proletariat og bursjoasi var forholdsvis enkel og entydig: På den ene siden sto de rene kapitalistene som beriket seg på proletariatets merarbeid, på den andre siden sto arbeiderne. De hadde bare sin egen fysiske arbeidskraft å selge, og de fikk en lønn som tilsvarte det fysiske og sosiale eksistensminimum (det Marx kalte subsistensnivået). Denne lønnen var lik arbeidskraftens reproduksjonskostnader under den tidlige kapitalismen. Og siden produktivkreftene var lavt utviklet og arbeidsprosessene elementær-fysiske, så var arbeidskraftens reproduksjonskostnader tilsvarende lave. Det fantes heller ikke andre systemimmanente grunner til å gi arbeiderne høyere lønninger: På den tid spilte arbeidernes konsumkraft en ubetydelig rolle når det gjaldt å skape noenlunde tilstrekkelig effektiv etterspørsel. Med det lave nivået på produktivkreftene var bursjoasiets og føydalklassens konsumkraft sammen med den koloniale ekspansjonen ytre markeder stort sett tilstrekkelig til å møte produksjonskraften og å motvirke overproduksjon. Når en undersøker årsaken til at arbeiderne etter hvert har fått høyere reallønn (NB! *ikke* høyere lønnsandel av bruttoproduktet), må en selvfølgelig ikke under-vurdere arbeiderklassens organiserte lønnskamper. Likevel mener jeg at det i denne sammenheng fins et par andre moment som nærmest blir ignorert, og som er fast knyttet til kapitalismens indre logikk.

Med produktivkreftenes (og dermed produksjonskraftens) stadig høyere utvikling og føydalklassens endelige undergang, ble ikke lenger bursjoasiets egen konsumkraft og den koloniale ekspansjonen stor nok til å motvirke kriser som kunne føre til systemets sammenbrudd. (Husk Keynes: Konsumtilbøyeligheten synker med økende inntekt.) Den herskende klassen måtte derfor rett og slett innrømme arbeiderklassen en stadig høyere konsumkraft – og det vil si høyere reallønn – for at kapitalismen skulle overleve. Massenes høyere konsumkraft medfører på sin side at arbeiderne må gis stadig mer

«fritid» (dvs. ikke-arbeidstid som er lik konsumtid) for at de skal konsumere, bruke sin kjøpekraft. Her skimter vi hva atskillingen av produksjon og konsum i kapitalismen innebærer: fremmedgjøring både i produksjons- og konsumsfæren, produksjon og konsum av profittskaffende bytteverdier. Disse bytteverdiene er i stor utstrekning uten genuin bruksverdi for de avhengige massene; for selve systemet har de derimot den bruksverdi at de skaper behov for flere og nye bruksverdier med tilsvarende kvaliteter.

Det andre momentet – som selvsagt ikke kan sees isolert fra det første – er like mye betinget av den sytemimmanente nødvendigheten av fortsatt kapitalakkumulasjon: Den kapitalistiske akkumulasjonen er helt avhengig av produktivkreftenes utvikling. Hvis produktivkreftene stagnerer eller hemmes i sin utvikling over lengre tid, hemmes eller stanses også kapitalakkumulasjonen. (Her ser en hvor *totale* de indre motsetningene i kapitalismen er: På den ene siden hemmes kapitalakkumulasjonen hvis produktivkreftene stagnerer i sin utvikling; på den andre siden medfører overproduksjonsfenomenet at produktivkrefter med nødvendighet må *tilintetgjøres* for å sikre fortsatt kapitalakkumulasjon.) Vi kan dermed si at den fremskridende kapitalakkumulasjonen historisk sett har *nødvendiggjort* en stadig høyere utvikling av produktivkreftene i kapitalismen. Høyere utvikling av produktivkreftene betyr også nye, mer kompliserte eller intellektualiserte arbeidsprosesser. Karl Marx var fullstendig klar over dette forholdet:

«I den grad storindustrien utvikler seg, blir skapingen av virkelig rikdom mindre avhengig av arbeidstiden og kvantumet av anvendt arbeid enn av makten til kreftene som settes i bevegelse i arbeidstiden, og som igjen selv ikke står i noe forhold til den umiddelbare arbeidstiden som produksjonen av rikdommen koster, men langt mer avhenger av den generelle stand i vitenskapen og det teknologiske fremskrittet, eller anvendelsen av denne vitenskapen på produksjonen. (...) Arbeidet kommer ikke lenger til syne som innelukket i produksjonsprosessen da mennesket langt mer forholder seg som vokter og regulator av den.»³³

Med andre ord: Ettersom produktivkreftene utvikles, blir det elementær-fysiske arbeidet en stadig mindre andel av det umiddelbare, totale samfunnsmessige arbeidet, mens kontrollen og styringen av industrielt anvendte naturprosesser blir en tilsvarende økende andel. Den høyere utviklingen av produktivkreftene er på sin side betinget av gradvis mer allmenn opplysning og opplæring og utdanning av de arbeidende massene, noe som igjen *nødvendiggjør* tendensielt kortere arbeidstid, mer «fritid» og høyere reallønn. Det vil si at i takt med produktivkreftenes høyere utvikling stiger også arbeidskraftens reproduksjonskostnader. Systemets indre logikk gjør at arbeidslønningene *ikke lenger kan* tilsvare bare det fysiske eksistensminimum, så sant kapitalismen ikke skal bryte sammen.³⁴

Ut fra ovenstående analyse øyner vi en inkonsistens i den politisk-økonomiske teorien til Marx. På den ene siden så han helt klart hva den

enorme utviklingen av produktivkreftene under kapitalismen måtte innebære, men på den andre siden antydte han at det borgerlige samfunnet ville bli mer og mer *entydig* polarisert med et tallmessig stadig voksende og fysisk utarmet proletariat overfor en relativt minkende kapitalistklasse. At mange som kaller seg marxister og revolusjonære ikke har sett denne åpenbare mangelen på konsistens, men fiksert seg dogmatisk til den sistnevnte tendensen i teorien til Marx, har etter mitt syn bidradd til å blokkere for en korrekt forståelse av vesentlige forandringer i kapitalismen de siste hundre årene. Blant annet av denne grunn har sosialistenes agitasjon tendert mot en naiv økonomisme på kapitalismens konsumpremisses.

Den fremskridende akkumulasjonen og utviklingen av produktivkreftene har medført store strukturelle forandringer i kapitalismen. Langt inn i monopolkapitalismens første fase var klasse motsetningene av en slik karakter at skillelinjen mellom bursjoasi og proletariat ble helt entydig: på den ene siden kapitalisten på den andre siden et fysisk og mentalt utarmet proletariat. Enkelte industribaroner som gjennom nådeløse kamper la under seg konkurrentene sine, sto i mange tilfeller bak monopoliseringsprosessen mot slutten av forrige og først i dette hundreåret. Av slike finans- og industribaroner kan f.eks. nevnes Carnegie, Morgan og Rockefeller i USA, Krupp og Thyssen i Tyskland og svenskene Wenner-Gren og Wallenberg. Men alt tidlig i dette hundreåret var de uavhengige enkeltkapitalistene på vei til å spille en underordnet rolle: Store aksjeselskaper begynte å trenge til side familieforetakene. I første omgang ble riktignok også majoriteten av de store aksjeselskapene (corporations) behersket av enkelte mektige kapitalister som eidde en tilstrekkelig stor andel av aksjekapitalen til å kunne utøve et enmannsvelde. Men med utviklingen av monopolkapitalismen har aksjekapitalen hatt en tendens til å bli pulverisert, og flere av de største kapitalimperiene (f.eks. Rockefeller og Krupp) har gått mer eller mindre i oppløsning. I de fleste monopolkapitalistiske storforetakene (*giant corporations*) er det i dag som regel umulig å identifisere én enkelt kapitalist som personifiserer kapitalen. Aksjekapitalen er oftest spredt på et stort antall hender, og arbeiderne står overfor en differensiert og hierarkisk strukturert bedriftsledelse (*management*).³⁵

I dette hierarkiet av funksjonærer er bare noen ytterst få rene kapitalister, mens bare arbeiderne på bunnen av hierarkiet kan sies å stå i en helt entydig proletarsituasjon. De fleste menneskene i hierarkiet undertrykker og hersker over andre samtidig som de selv blir undertrykt: «Hierarkiets perfektjonering går i stadig større grad i retning av at de lavere lag blir forespeilet å kunne klatre oppover. Å tolerere den totale underkastelse i dag blir motivert gjennom forespeiling om kommandoposisjon i morgen. Systemet blir derved selvreproduserende.»³⁶ Storforetakenes aksjeeiere har ikke uten videre kontroll over sin egen kapital: «... den virkelige makten blir holdt av *insidere*, de som ofrer all sin tid på foretaket og har sine interesser og karrierer knyttet

til dets rikdommer.»³⁷ Hvis aksjeeierne ikke etablerer seg og har sin aktivitet innen foretaket, har de ingen nevneverdig innflytelse på dets politikk. Dermed er det ikke sagt at store rikdommer, familieforbindelser eller besittelse av store mengder aksjekapital ikke spiller noen rolle i rekrutteringen og fremmingen av personell til bedriftsledelse og styre: «Tvert imot, rikdom og forbindelser er av den største viktighet, og det kan faktisk tas som gitt at de stort sett er avgjørende. Det vi sikter til, er noe helt annet: at besittelse av aksjer, rikdom, forbindelser, osv, som regel ikke gjør en mann i stand til å kontrollere eller utøve stor innflytelse over et storforetak utenfra. De er heller billetter som gir adgang til å komme innenfor der den virkelige korporative makten utøves.»³⁸

Managements i moderne storforetak er sammensatt av en rekke «spesialister» som ofte har akademisk utdanning: ingeniører, jurister, bedriftsøkonomer, sosiologer, planleggere, produktutviklere, designere, rasjonaliseringsekspert, reklamefolk, osv. Det drivende motivet til disse funksjonærene er ikke først og fremst å berike seg selv, å akkumulere for seg selv, men å tjene foretaket, dvs. fremme foretakets akkumulasjon for å bli forfremmet: «Det fins mange måter å beskrive kontrasten mellom industribaronen (*the tycoon*) og den moderne manager på. Den første var storforetakets far, den siste er dets barn. Industribaronen sto utenfor og over og dominerte storforetaket; manageren er en *insider*, dominert av det. Industribaronens lojalitet var knyttet til ham selv og hans familie (som i sin borgerlige form først og fremst er en utvidelse av selvet). Managerens lojalitet er knyttet til organisasjonen som han tilhører og som han utfolder seg gjennom. For den førstnevnte var foretaket bare et middel til berikelse; for den andre er selskapets ve og vel blitt et både økonomisk og etisk mål. Den første stjal fra foretaket, den andre stjeler for det.» Den store massen av aksjonærer som ikke «ofrer all sin tid» på konsernet, blir skjøvet stadig mer i bakgrunnen; og bedriftsledelsens og styrets «... ansvar overfor aksjonærene er for alle praktiske formål et dødt papir.»³⁹

Dermed er også et betydelig antall av kapitalistene (aksjeeierne) fratatt den direkte kommandoen over sin egen kapital og i stor grad henvist til å fungere som passive rentenister. Dette trekket ved kapitalismens utvikling kommer til uttrykk ved at aksjeutbyttet er en stadig *synkende* andel av bedriftsoverskuddet. Med andre ord: Kapitalistene i egenskap av aksjonærer konsumerer en stadig synkende andel av bedriftsoverskuddet mens er tilsvarende økende andel pløyes tilbake i bedriften som investeringer.⁴⁰ (Dette er helt i samsvar med driften i kapitalismen mot en stadig mer voldsom akkumulasjon.) Aksjeeiere med en fot innenfor i bedriften tar i stedet ut det de ønsker å konsumere i form av «lønninger» som de selv har fastsatt. (Statistisk sett består bedriftsledelsen og styret av bare «lønnskakere»: Motsetningen mellom arbeiderne og direksjonen blir forsvarlig kamuflert ved at alle staves inn i den samme rubrikken under «lønninger».)

Mange vil her hevde at beskrivelsen ovenfor kan være dekkende for den amerikanske kapitalismen, men at disse trekkene ennå ikke er typiske for norsk næringsliv. I Norge, som i alle andre industrialiserte kapitalistiske land, fins det selvfølgelig fortsatt rester fra kapitalismens tidligste stadium. Men også her er det de store produksjonsenhetene, som dominerer markedet. Utenlandske monopolkonsern sine etableringer i Norge og store norske selskaper ruver stadig mer i markedslandskapet. Dessuten står aksjeselskaper og store statseide bedrifter bak en økende andel av den totale bearbeidingsverdien i norsk industri. I 1963 stammet bare 12% av den samlede bearbeidingsverdien fra bedrifter eidd av enkeltperson, mens 75,6% stammet fra aksjeselskaper og statsbedrifter.⁴¹ Av tabell 1 får en et grovt bilde av størrelsesordenen i norsk industri.

Tallene i tabell 1 sier ikke noe om hvorvidt norsk næringsliv er dominert av monopolistiske eller «fri konkurranse»-trekk. (Antallet *formelt* uavhengige produksjonsenheter er i seg selv ikke noen hindring mot monopoldannelse.) Mange formelt uavhengige norske bedrifter er knyttet sammen gjennom personalunioner: Noen få storkapitalister eller bursjoafamilier sitter med største andelen av aksjekapitalen i en rekke selskaper. Det fins liten grunn til å tvile på at disse styregjengangerne i realiteten sørger for å drive forretningene sine som ett kartell. Undersøkelser har vist at både industrien og handelen i Norge er flettet sammen i et nett av «private konkurranse-reguleringer»: avtaler om område- og kvotefordeling, «eksklusivavtaler», minsteprisavtaler, prisføreskap, osv. Disse avtalene blir sikret med en rekke sanksjonsmidler. (Den som ønsker en grundigere undersøkelse av monopol-tendensene i norsk næringsliv, henvises til litteraturen.)⁴²

Tabell 1: Størrelsesorden i norsk industri

	Bedrifter med under 50 sysselsatte	Bedrifter med over 100 sysselsatte	Bedrifter med over 200 sysselsatte
Prosentandel av totalt antall bedrifter	93,7%	3,1%	1,3%
Prosentandel av totalt antall sysselsatte i bergverk og industri	38,6%	49,0%	35,2%
Prosentandel av samlet bearbeidingsverdi i bergverk og industri	31,3%	56,5%	41,0%
Prosentandel av total kapasitet (i hk) av maskininstallasjon i bergverk og industri	14,7%	73,0%	65,8%

Note: Bearbeidingsverdi er lik bruttoproduksjonsverdi minus kostnader for alle innsatsvarer og tjenester. Tallene er fra 1963, og omfatter, som det fremgår av tabellen, både industri og bergverk. I 1963 var det i Norge i alt 20393 registrerte bergverks- og industribedrifter med et samlet antall sysselsatte på 366558 og en total bearbeidingsverdi på ca. 11,7 milliarder kr, dvs. 25,5% av bruttonasjonalproduktet. Tabellen er stilt opp etter tallopgaver fra Statistisk Sentralbyrå: *Statistisk Årbok 1966*, s. 99.

Et annet viktig trekk ved seinkapitalismen er den sterke sammenflettingen av statsapparat og næringsliv. Den forsiktige statlige intervensjonismen som ble foreslått av Keynes, er blitt satt grundig ut i livet: Statsmaskineriet fungerer i dag blant annet som kapitalismens planleggingsentral. Her er utdrag av en redegjørelse av nåværende industriminister Sverre Walter Rostoft:

«Den viktigste form for samarbeid mellom myndigheter og næringsliv består i at næringslivets folk blir oppnevnt som medlemmer i forberedende offentlige komiteer og utvalg. Dette gjelder ikke minst ved forberedelse av nye lover, gjennomgåelse av sentrale emner som har tilknytning til økonomisk planlegging og langsiktig økonomisk politikk, etc. Dessuten sitter representanter for næringslivet som medlemmer i en rekke råd og utvalg som er knyttet til forskjellige offentlige institusjoner eller som har rådgivende, innstillende eller avgjørende offentlig myndighet på ... områder av interesse for næringslivet.

Ifølge en gjennomgåelse av statens kommisjonsbudsjett for kort tid siden, har vi i alt 116 faste råd og utvalg og 96 tidsbegrensede komiteer. (...) Endelig har man det uformelle, daglige samarbeid på alle trinn mellom folk fra den offentlige forvaltning på den ene siden og fra bedriftene eller næringsorganisasjonene på den annen side.»⁴³

«Arbeidsfreden» i næringslivet blir sikret gjennom statsapparatets overvåkning av motsetningen mellom lønnsarbeid og kapital. Regjeringene kontrollerer lønnsforhandlingene mellom fagforeninger og arbeidsgiverforeninger. «Farlige» streiker unngås ved tvungen lønnsnemnd. Risikoen for streik er dessuten minimal: Arbeidsgiverforeninger og fagforeninger har gått sammen i et kartell. Lønnsarbeidere som opponerer mot fagforeningspampene, blir utsatt for sanksjoner. Når de simulerte lønnskampene mellom «partene i arbeidslivet» er vel overstått, trykker kapitalforvalterne og fagforeningsbyråkratene hverandre i hånden i tilfredshet over fortsatt *social partnership*. Statsapparatet, næringsorganisasjonene, arbeidsgiverforeningene og fagforbundene er smeltet sammen i et eneste korporativt hierarki. Det mest dekkende begrepet for dette systemet er ikke lenger monopolkapitalisme, men *organisert kapitalisme*.

All statlig intervensjonisme overfor produksjon og distribusjon har ett sentralt siktepunkt: å holde i sjakk motsetningen mellom effektiv etterspørsel og akkumulasjon. Gjennom beskatning, avgifter, subsidier, trygder og andre former for inntektsoverføring, forsøker den norske staten å oppnå en delvis inntektsutjevning for å generere en størst mulig effektiv etterspørsel. Men skal de offentlige utgiftene ha en slik virkning på lengre sikt, må de stadig øke i volum. (Tabell 2, s.119 viser størrelsen av offentlige utgifter i prosent av bruttonasjonalproduktet (BNP) for noen utvalgte år.)

Tabell 2: Offentlige utgifter og statsforvaltningens utgifter

År	Totale offentlige utgifter som prosentandel av BNP	Statsforvaltningens utgifter (inkl. trygder) som prosentandel av totale offentlige utgifter
1930	16,4	50,1
1935	17,9	53,4
1939	19,2	56,2
1950	36,6	-
1955	28,9	64,5
1960	31,5	69,5
1965	32,2	70,9
1967	34,4	72,3*

Note: Det høye tallet for totale offentlige utgifters andel av BNP for 1950 skriver seg fra «Marshall-hjelpen». Tallet for statsforvaltningens utgifter for 1950 er utelatt fordi «Marshall-hjelpen» gjør det helt illusorisk.

* Tallet er for 1966.

Kilder: NOS XII 163, s. 190-193; Statistisk Årbok 1968, s.57; og Statistisk Sentralbyrå: Nasjonalregnskap 1950-1966, s. 34.

Tabell 2 viser dessuten at statsforvaltningen beholder en raskt økende andel av de samlede offentlige ressursene. Den offentlige økonomien blir med andre ord stadig mer sentralstyrt. På den måten forsøker systemstrategene å skaffe seg noenlunde (indirekte) kontroll over økonomien som helhet og å redusere risikoen for ukontrollerbare svingninger. Mens det sentrale statsapparatet utøver en voksende politisk-økonomisk makt, er det kommunale selvstyret i ferd med å bli avskaffet. Dette skjer ikke bare i samme grad som staten forvalter en større andel av den offentlige økonomien (jfr. tabell 2): «Staten har også stor innflytelse over kommunenes budsjetter. Beskatningsreglene og overføringene fra staten til kommunene er bestemmende for omfanget av kommunenes virksomhet. Staten har dessuten pålagt kommunene en rekke oppgaver ved lover og regler som kommunale skoler, sykehus, sosiale tjenester, m.v.»⁴⁴ En slik sentralisert kontroll- og reguleringsmaskin trenger selvsagt drivstoff: Administrasjonsutgiftene utgjorde i 1957 hele 23% av det totale offentlige konsum i Norge, mot bare 12% i Sverige (i 1956) og 7% i Storbritannia.⁴⁵ Men også sløseriet i statsadministrasjonen stimulerer den effektive etterspørselen. Utvidelsen av statsadministrasjonen på grunn av innføringen av momsen vil uten tvil bidra til en pen økning av bruttonasjonalproduktet.

Det som nå er sagt om den offentlige sektoren av økonomien, må ikke oppfattes som at byråkratene i statsapparatet bestemmer som de vil over kapitalismens utvikling; det er langt mer «utviklingen» som dikterer handlingene deres. Statsapparatets økonomiske funksjon er først og fremst å stimulere den effektive etterspørselen, dvs. den økonomiske aktiviteten, og å

motvirke at systemet bryter sammen. I så måte driver staten en permanent kriseadministrasjon. Klikken som dirigerer statsapparatet er i stor utstrekning identisk med ledersjiktet i næringslivet. Skulle likevel en statsbyråkrat finne på å virkelig motarbeide de herskende kapitalinteressene, så ville det vise seg at statsapparatets spillerom er mikroskopisk. Statens økonomiske inngrep er dypest sett av passiv, ikke aktiv karakter. Den offentlige sektoren er så å si en appendiks til den private. Forutsetningen for «samarbeidet» mellom staten og næringslivet er, som industriminister Rostoft har påpekt, at «myndighetene i hovedtrekk aksepterer det frie næringslivs virkemåte og søker en løsning av de foreliggende problemer innenfor rammen av det.»⁴⁶ Med andre ord: Den offentlige økonomien fungerer som serviceinstans for det private næringslivet.

Dette kommer tydelig til syne for eksempel i forholdet mellom fraflyttings- og pressområder: Staten må utbedre infrastrukturen og kommunikasjonene der kapitalismen har ekspandert mest. Det private næringsliv har på sin side de beste utsikter til høy profitt der det offentlige alt har bygd ut en avansert infrastruktur. Gjennom skattesystemet bidrar fraflytningsområdene til utbyggingen av infrastrukturen i pressområdene. Resultatet er en ond sirkel: På den ene siden rask kapitalakkumulasjon, opphoping av bank- og forsikringspalass, forretningsbygg og industrianlegg i pressområdene; på den andre siden «skjult arbeidsløshet» og «flukt fra landsbygda». Staten kan ikke stanse denne utviklingen ved for eksempel å bygge industrilokaler for det private næringsliv i fraflytningsområdene: «Pressområdene i Norge: Oslo og fire omegnskommuner (Bærum, Asker, Lørenskog og Skedsmo), Porsgrunn-Skien, Stavanger-Haugesund og to omegnskommuner (Sandnes og Karmøy), Bergen med tre omegnskommuner (Askøy, Laksevåg og Fana) og Trondheim har ca. en million innbyggere, dvs. ca. 27% av befolkningen. Disse 27% har ca. 39% av den antatte inntekt. Pressområdene er Norges rike metropoler, mens fraflytningsområdene er økonomisk 'underutviklet' og utbyttet. Hele det norske folk er via direkte og indirekte skatt med på å finansiere statens økonomiske virksomhet. Prøver man å ettersøke kildene (geografisk) for statsinntektene og utløpet for disse, vil man sannsynligvis oppdage en større inntektsoverføring fra fraflytningsområdene til pressområdene. Et foreløpig overslag fra 1961 antyder denne overføring til å beløpe seg opp i ca. 800-900 millioner kr. Dette overslag er gjort ut fra skattestatistikken og statsbudsjettet. En del forhold i samme retning blir skjult av statistikken: En del større bedrifter i fraflytningsområdene har hovedkontor i et pressområde. Bedriften regnes da som en del av pressområdets økonomi og betaler skatt til hovedkontorets kommune.

En annen viktig økonomisk tapping av distriktene får vi via flyttingen. En ikke ubetydelig netto flytting til pressområdene finner sted hvert år. Denne folkestrømmen består hovedsakelig av unge mennesker som søker arbeid.

Produksjonskostnadene for denne arbeidskraften, i form av oppfostring og skolegang, faller i det alt vesentlige på distriktenes økonomi.»⁴⁷

«By- og regionplanleggingen» åpenbarer systemets irrasjonalitet: I pressområdene finner proletariatet arbeidsplasser, men ikke brukbare og noenlunde rimelige boliger. Ja, i kjernen av pressområdene fins det snart ikke plass til boliger til arbeiderbefolkningen, men bare forretningsbygg, forsikringspalass, banker, «kultursentre», hoteller, industrianlegg, motorveier, bilkøer, eksos. Mennesker som arbeider i Oslo, må sove på Eidsvoll. Selv merkostnadene (f.eks. transport og medisin) ved en slik tilværelse bidrar til en økning av nasjonalproduktet!

Den statlige intervensjonismen er slett ikke tilstrekkelig til å gjøre kapitalismen friksjonsfri. Systemet forandrer stadig karakter på grunn av nødvendigheten av å holde i sjakk de indre motsetningene. Keynes påpekte som før nevnt at konsumet danner flaskehalsen i den kapitalistiske akkumulasjonen. Seinkapitalismen forsøker i stadig større grad å holde motsetningen under kontroll ved å skyve den effektive etterspørselen over på investeringsvaresektoren. Men: «Det er naturlig å vente at en periode med aktiv investering vil innebære en utgiftsøkning mens investeringsvarene blir konstruert, slik at det blir lite igjen til å kompensere for den depresserende virkningen til den økte produksjonen når den materialiseres.»⁴⁸ Her finner vi det grunnlaget til den kapitalistiske «vekst»-ideologien: Konsumeffekten av investeringene kommer forut (i tid) for produksjonseffekten. En investering vil medføre momentan økning av den effektive etterspørselen, også på konsumsiden (arbeidskraften). Men skal investeringene kunne skape økt effektiv etterspørsel som kan møte det økte produksjonsvolumet forårsaket av tidligere investeringer, må de øke (med tiden) som andel av bruttoproduktet. Det er nettopp dette som skjer. Tabell 3 viser investeringskvoten (dvs. den totale bruttoinvesterings prosentandel av det norske BNP) samt konsumets andel av BNP for en del år.

Tabell 3: Totale bruttoinvesteringers og privat konsums %-andeler av BNP

År	Totale bruttoinvesteringer	Privat konsum
1925	18,7	73,9
1930	23,0	69,7
1939	25,6	65,6
1946	31,1	62,5
1950	35,4	60,5
1955	36,7	55,8
1960	36,4	54,2
1967	37,0	51,0

Kilde: NOS XII 163, s.342/43 og 346/47; og Statistisk Sentralbyrå: Statistisk Årbok 1968, s. 53.

Investeringsvareindustrien har som aldri før fått en nøkkelposisjon i den kapitalistiske akkumulasjonen; og forholdet mellom investeringsvaresektoren og konsumvaresektoren forskyves stadig. For eksempel i tidsrommet 1950-61 hadde investeringsvareindustrien i Norge en gjennomsnittlig årlig vekstrate på 7,0% mens konsumvareindustrien i samme tidsrommet hadde en årlig vekstrate på bare 4,6% (jfr.3 også tabell).⁴⁹ Med den økende investeringskvoten minker de avhengige massenes lønnsandel av bruttoproduktet. Fordi også den norske kapitalistklassen statistisk sett i stor grad er «lønnstakere», er lønnsstatistikken ubrukelig til å registrere denne utviklingen. Ut fra en oppstilling av det samlede privatkonsumets andel av bruttonasjonalproduktet (BNP), får vi derimot en antydning om forandringen av lønnsandelens størrelse (tabell 3).

At den effektive etterspørselen skyves over på investeringsvaresektoren har på kort sikt den samme effekten på den økonomiske aktiviteten som en eventuell lønnsutjevning. Det er heller ikke først og fremst en lønnsutjevning som har funnet sted under sosialdemokratiske regjeringer i Norge, men en voldsom økning av investeringskvoten. (Skattesystemet har riktignok også motivert kapitalistene til å skjære ned på (luksus-) konsumet og investere i stedet.) For eksempel Norge og USA står faktisk ganske likt når det gjelder inntektsfordeling: Rikeste tiendedelen av den norske befolkningen har 29% av den totale inntekten; for USA er det tilsvarende tallet 30%.⁵⁰ (Bare endene på inntektsfordelingsskalaen er meget forskjellige for de to landene.) Den høye investeringsraten i den norske kapitalismen synes å ha en lignende funksjon som rustningsindustrien i den amerikanske. Og i begge tilfelle må de vanlige lønnsarbeiderne ta til takke med en stadig synkende andel av bruttoproduktet. De amerikanske økonomene Baran og Sweezy skriver:

«Logikken i situasjonen er følgende: Hvis samlet inntekt vokser med stigende vekstrate, må en stadig større andel gå til investeringsformål; og omvendt, hvis en stadig større andel går til investeringsformål, må samlet inntekt vokse med stigende vekstrate. Men det dette innebærer, er meningsløst fra et økonomisk standpunkt. Det betyr at det må produseres et større og større volum av investeringsvarer for det ene formål at det skal kunne produseres et stadig større volum investeringsvarer i fremtiden. Konsumet vil utgjøre en synkende andel av produksjonen, og veksten i kapitalbeholdningen vil ikke stå i noe forhold til den aktuelle eller potensielle konsumveksten.»⁵¹

Keynes trodde ikke at det på lang sikt ville være mulig å holde gående en nærmest permanent økning av investeringskvoten som et middel til å generere effektiv etterspørsel: «Hver gang vi ved økt investering sikrer likevekten i dag, forverrer vi vanskeligheten med å sikre likevekten i morgen.»⁵² Men også på dette punktet later systemet til å være selvkorrigerende. En mulig justering er at investeringene ikke er av en slik art at de medfører nevneverdig økning av produksjonskapasiteten. Dette synes å være tilfelle for

Norge: Ved en investeringskvote på hele 35-37 % har den årlige veksten av bruttonasjonalproduktet (som slett ikke består av bare «velferds»-komponenter) vært bare ca. 4% de siste 15 årene.

De private investeringene er imidlertid meget konjunkturfølsomme: En svak synkning eller stagnasjon av konsumkraften medvirker straks en synkning av investeringsaktiviteten i konsumvareindustrien; denne synkningen forårsaker så lavere aktivitet i investeringsvareindustrien. Systemet kommer dermed inn i en ond spiral, en konjunkturedgang. Eller sett fra en litt annen kant: Ekspansjonen av investeringsvareindustrien kan medføre at det i denne sektoren oppstår tendenser til overproduksjon (ikke tilstrekkelig etterspørsel etter investeringsvarer). Stagnasjonen i investeringsvaresektoren resulterer så i en generell synkning av den effektive etterspørselen.

Tabell 4: Bruttoinvestering i off. sektor som andel av total bruttoinvestering

År	Off. bruttoinvestering % av total
1930	17,5
1935	21,3
1939	19,6
1946	23,2
1950	23,6
1955	22,8
1960	27,2
1965	28,7

Kilde: Samme som tabell 3.

En i Norge relativt ny metode til å øke konsumkraften, er ordningen med avbetalingsgjeld. I tabell 5 er stilt opp total avbetalingsgjeld i millioner kroner og dens prosentandel av privat konsum for en del år. Tabellen viser at de siste ti år har en jevnt økende andel av det private konsumet i Norge blitt gjort mulig ved kjøp på avbetaling. Statistisk Sentralbyrå har ikke registrert hvor stor andel av de norske husholdningene som har avbetalingsgjeld og hvordan den er fordelt på de ulike inntektsgruppene. For USA har Gabriel Kolko kommet fram til at 44% av alle husstander hadde avbetalingsgjeld i 1960.⁵³ Ordningen med avbetalingskjøp er meget utbredt i Sambandsstatene, og prosentandelen husstander med avbetalingsgjeld er neppe særlig høyere i Norge enn i USA. Samlet antall husstander her til lands er ca. 1,14 millioner.⁵⁴ Antar vi at 45% av alle norske husstander hadde avbetalingsgjeld i 1968, så var den *gjennomsnittlige* avbetalingsgjelden pr. husstand ca. 2200,-kr. Kolko har påvist at i USA hviler størstedelen av avbetalingsgjelden på husstandene i de lavere inntektsklassene. Dette er høyst sannsynlig tilfelle også i Norge.

Tabell 5: Avbetalingsgjelden og dens andel av privat konsum

År	Samlet avbetalingsgjeld, millioner kr.	Avbetalingsgjeld i % av privat konsum
1957	248	1,49
1959	316	1,73
1961	545	2,56
1963	698	2,85
1965	865	3,00
1967	1058	3,14
1968	1105	?

Kilde: Størrelsen på avbetalingsgjelden fikk jeg oppgitt i telefonsamtale med Statistisk Sentralbyrå den 16.12.1968. Størrelsen på det private konsum finnes i NOS XII 163, s. 343 og i *Statistisk Årbok 1968*, s. 53.

Her til lands er de fleste avbetalingskontrakter på ett års avdragstid, og den maksimale avdragstiden er to år. Ut fra dette må vi regne med at en meget stor og stadig økende andel av årsinntekten til husstandene i de lavere inntektsklassene går med til å betjene avbetalingsgjeld fra foregående år. På bakgrunn av tallene foran er det ikke urimelig å anta at en middels stor husstand med brutto årsinntekt på 20-25000,- kr. bruker over 10% av bruttoinntekten sin til avbetalinger. En undersøkelse av norske avbetalingskontrakter i 1962 viste at den effektive renten var gjennomsnittlig 19,6% pr. år ved avbetalingskontrakter med 6 måneders avdragstid.⁵⁵ Det trengs liten fantasi til å forstå at avbetalingssystemet med den ågerhøye renten medfører økt press på og utbytting av arbeiderfamilier. Men kapitalismen drar fordeler av at de arbeidende massene så å si lever på forskudd. På den måten økes den effektive etterspørselen, og massene blir fastere lenket til systemet: Arbeiderne anstrenger seg enda mer på produksjonssiden for å skaffe seg nok penger til avbetaling på konsumsiden. (Det fins arbeidere som på grunn av sin store avbetalingsgjeld er redde for å bli med på langvarige streiker.) Ringen er sluttet: Tvingen i produksjons- og konsumsfæren danner en enhet av represjon.

Mens arbeidernes lønnsandel synker, vokser merarbeidet med aksellererende hastighet. Samtidig som arbeidsfolk anstrenger seg i produksjonen for å dekke konsumet sitt, så gjennomføres det i kapitalismen struktur-«rasjonalisering» og teknologisk «rasjonalisering» for å holde oppe eller øke profitten. «Uttørkede» bransjer som ikke lenger er tilstrekkelig profitable, legges ned. Resultatet er strukturell arbeidsløshet. I regjeringens langtidsprogram for 1970-1973 heter det: «Strukturendringene medfører ofte driftsinnskrenkninger eller stans som samtidig ofte rammer et stort antall arbeidstakere...»⁵⁶ Innen de ekspanderende industribransjene foregår det stadig teknologisk rasjonalisering med en jevn strøm av oppsigelser eller overflyttinger innen bedriften. I tidsrommet 1950-1965 var det i hele den

norske industrien en gjennomsnittlig årlig produktivitetsøkning pr. «syssel-satt» (inkluderer arbeidere, teknikere, ingeniører, osv.) på 4,30% Den gjennomsnittlige årlige reallønnsøkningen pr. «sysselsatt» var i samme tidsrommet 3,85%.⁵⁷ *Langtidsprogrammet 1970-1973* slår fast: «Ved raske og gjennomgripende endringer i produksjonsstrukturen som følge av ny teknikk og automatisering, vil det kunne bli kortvarig arbeidsledighet.»⁵⁸

Det fins imidlertid liten grunn til å regne med at teknologisk og strukturell arbeidsløshet vil få en meget omfattende karakter i nær fremtid. I takt med rasjonaliseringene, tempoøkningen og nedleggelsene i den kapitalistiske produksjonssektoren, ekspanderer de uproduktive bransjene i tertiærnæringene. Stadig flere og mer parasittiske formidlingsledd kiles inn mellom produksjons- og konsumsfæren. Reklame, markedsføring og andre former for salgsfremming ekspanderer uavlatelig. En økende andel av merproduktet tas ut i handelsleddet. I *Langtidsprogrammet 1970-73* berøres litt av sannheten: «Varehandelen legger beslag på en stadig økende andel av landets produktive ressurser...»⁵⁹ Banker, forsikringsselskap og andre finansinstitusjoner legger også beslag på en økende andel av merproduktet: I 1947 utgjorde finansinstitusjonenes faktorinntekt 2,02 % av samlet faktorinntekt i Norge, i 1950: 2,08% i 1955: 2,29%, i 1960: 2,44% og i 1965: 2,93%. Altså en andelsøkning på 41% på 18 år.⁶⁰

Relativt færre og færre mennesker arbeider stadig hardere i den produktive sektoren av kapitalismen, mens stadig flere må bruke sine ressurser og evner i uproduktivt arbeid i den parasittiske sektoren, spesielt reklamebransjen og andre typer salgsfremmende virksomhet. En økende andel av proletariatet arbeider i tertiærnæringene. Og overalt i systemet får de avhengige massene relativt mindre og mindre igjen for stadig mer arbeid. Men akkumulasjonens voktere profiterer på denne totale irrasjonaliteten. De hevder dessuten med rette at den produktive sektoren av kapitalismen systemimmanent sett ikke kan skilles fra den parasittiske. De to sidene i kapitalismen – produktiviteten og sløseriet – eksisterer i avhengighet og symbiose med hverandre. Eller som Marx uttrykte det:

«Kapitalen er selv den prosesserende motsetningen ved at den søker å redusere arbeidstiden til et minimum, mens den på den andre siden setter arbeidstiden som eneste mål på og kilde for rikdom. Den minsker derfor arbeidstiden i form av den nødvendige for å formere den i form av den overflødige. Derfor setter den i stadig større grad den overflødige arbeidstiden som betingelse – *question de vie et de mort* – for den nødvendige.»⁶¹

At sysselsettingen i tertiærnæringene eksklusive sjøfart og sjøfartstjenester har økt fra 34,1% av samlet sysselsetting i 1950 til 43,3% i 1967 (mens sekundærningenes sysselsettingsandel i den samme perioden var nesten uforandret), kan iallfall delvis forklares av denne tendensen.⁶²

«Menneskelig kapital»⁶³

Den kapitalistiske akkumulasjonen avhenger i økende grad av teknologiske innovasjoner, intellektualisering av arbeidsprosessene, reorganisering av store deler av produksjonsprosessen, omfattende strukturforandringer og statlig regulering, kontroll og planlegging. Til disse funksjonene trengs en voksende garde av akademisk utdannede funksjonærer: sosiologer, psykologer, jurister, økonomer, ingeniører og andre systemstrateger og teknokrater. Clark Kerr har uten tvil rett når han skriver: «Hva jernbanen gjorde for annen halvpart av det forrige århundre og bilen for første halvpart av dette århundre, kan kunnskapsindustrien gjøre for annen halvpart av dette århundre – det vil si, tjene som midtpunkt for nasjonal vekst.»⁶⁴ Men dette er ikke alt. Utviklingen av de indre motsetningene i systemet medfører at hele apparatet kan holdes sammen bare ved en økende innsats av de menneskelige produktivkreftene. Stadig større intellektuelle ressurser må mobiliseres for repressive formål. Bare på den måten kan antagonismene i systemet holdes under kontroll. De menneskelige produktivkreftene er med andre ord i ferd med å innta en nøkkelposisjon når det gjelder å bevare systemet. Men her melder det seg et kritisk dilemma: På den ene siden avhenger systemets fortsatte eksistens av at de menneskelige produktivkreftene utvikles for å tjene til å opprettholde det; på den andre siden betyr utviklingen av de menneskelige produktivkreftene en potensiell trussel mot selve systemet. Med andre ord: Produktivkreftene må på en gang både utvikles og hemmes i sin utvikling; menneskene må fra barnsben av dresseres til ikke bare å akseptere systemet passivt, men å tjene det aktivt. Så å si all statlig kontrollert oppdragelse, opplæring og utdanning i vårt samfunn følger en slik strategi. En konservativ sosiolog har skildret skoleopplæringen slik:

«I forbindelse med læreprosessen premierer og oppmuntrer læreren lærevillighet, og gir tilsvarende negative sanksjoner overfor dem som unnlater å vise slik vilje. Denne positive og negative sanksjonering tar for en stor del sitt utgangspunkt i de *læreprestasjoner* som foreligger, – som jo egentlig er uttrykk både for den foreliggende vilje til å lære og *evnen* til dette. Dette forhold kommer markert til å være tilstede når karakterene kommer inn i bildet, – disse er jo uttrykk for rene prestasjonsvurderinger uten sideblikk mot spørsmålet hva den enkelte elev ut fra sine særskilte evner og utstyr er god for. (...) Etter som man kommer oppover i skoletrinnene, ... blir graderingen av individene i henhold til prestasjoner ... ytterligere fremtredende. Man lærer å forstå at det i skolen – og også i samfunnet ellers – pågår *konkurranse* og lærer også å akseptere at i denne konkurranse skal den som yter mest, gå foran, – ja, ha *rett* til å gå foran. Slik lærer barna i skolen at det i tillegg til en grunnleggende likhet mellom menneskene også eksisterer bestemte former for *rettferdig ulikhet*. Med dette bringes gradvis konkurransesamfunnet inn på elevene.

Samtidig skal eleven lære å akseptere dette system, at det representerer rettferdighet endog i de tilfeller hvor vedkommende selv er blant taperne. ... Skolesituasjonen formidler en rekke andre verdier av relevans for barnas senere tilpasning til de voksnes samfunn og for deres senere skolegang. Blant disse er vurdering av kunnskap som generelt et gode og vekt på punktlighet og arbeidsdisiplin.»⁶⁵

Slik blir det repressive samfunnet internalisert hos elevene. Den kapitalistiske «likhets»-ideologien har en systemstabiliserende funksjon: Fra barnsben av blir det hamret inn i menneskene at alle har «like muligheter» (til å klatre oppover i samfunnshierarkiet) og at ulikhetene som slår dem i fjeset, ikke har sammenheng med utbytting og represjon, men skriver seg fra menneskenes egne overlegne eller underlegne naturlige anlegg. Kriteriet på overlegne naturlige anlegg – som skal danne grunnlaget for «rettferdig ulikhet» – er evne til å utføre ordre, tilpasningsevne, autoritær lydighet, flittighet, punktlighet, arbeidsdisiplin, med andre ord: evne til å underordne seg det kapitalistiske prestasjonsprinsippet. Det sosiale sanksjonssystemet som bygger på denne fascistoide ideologien, samsvarer helt med seinkapitalismens behov.

Ethvert noenlunde levedyktig klassesamfunn må sikre seg metoder til å rekruttere hjerner og talent fra de lavere klassene. I det vesteuropeiske føydalsamfunnet sørget den katolske kirken for den nødvendige mekanismen. Senere gjorde konkurransekapitalismen det mulig for dyktige og aggressive menn fra de lavere klassene å klatre opp en rent økonomisk stige inn i oligarkiet. Den organiserte kapitalismen har blokkert denne kanalen for mobilitet oppad. Muligheten for «entry» blir stadig mindre: Nå er det sjelden mulig å starte en liten, selvstendig forretning eller bedrift og bygge den opp til en stor. Det er riktignok ennå mulig å starte helt på bunnen av hierarkiet i et storkonsern og etter mange års slit avansere inn i direksjonen. Men også denne måten å klatre på blir stadig mer brysom. Seinkapitalismen byr oppkomlingene en erstatningsmekanisme i utdanningssystemet.

Til arbeidsdelingen i den organiserte kapitalismen svarer et hierarki av kompetanser. Medlem av Ottosen-komiteen Kjell Eide kjenner kravet til utdanningssystemet: «... det må være et rimelig krav fra næringslivets side at utdanningssystemet har tilbud på ulike kvalifikasjonstrinn som gjør det mulig forholdsvis raskt å tilpasse seg behovet for forskyvninger i stillingshierarkiet – for eksempel i forholdet mellom høyskoleutdannede ingeniører, ingeniører på lavere nivå, teknikere, faglærte og ufaglærte arbeidere.»⁶⁶

Universitetene og høyskolene skal ikke lenger først og fremst produsere akademikere til frie bursjoayrker, men funksjonærer til produksjons- og statshierarkiet. Hele utdanningssystemet fra folkeskole til universitet, innstilles på forming av «konkurranse»-mennesker, karrierejegere, folk med «lederegenskaper», «dynamiske medarbeidere», kort sagt: servile, flittige, ignorante, ukritiske fagidioter, dvs. mennesker uten egendynamikk i sitt arbeid, folk som er ute av stand til selvstendig tenking og aktivitet og bare

kan arbeide etter ordrer eller oppdrag i et byråkratisk apparat. Heller ikke forskningen unngår å bli påvirket av den totale organiseringen ovenfra i kapitalismen: «Utviklingen har ført med seg en økende etterspørsel etter forskning som kan løse oppgaver som er formulert av andre enn forskerne. Dette har også i noen grad hatt innvirkning på valg av forskningsoppgaver ved universitetene og høgskolene. I en viss utstrekning preges også forskningen der av oppdrag.»⁶⁷ Og i sin bok om forskningspolitikk stiller Kjell Eide som første forutsetning for en «rasjonell, nasjonal forskningspolitikk»: «Kjennskap til og lojalitet overfor en nasjonal politisk målsetting (-sfunksjon).»⁶⁸

Masseproduksjonen av trangsporede «spesialister» garanterer en utvikling av produktivkreftene som er optimalt ufarlig for systemet; og den betyr minimale reproduksjonskostnader av den systemnødvendige arbeidskraften. Det kapitalistiske utdanningssystemet blir stadig sterkere innrettet på å forme mennesker med de autoritære trekkene som ifølge Theodor Adorno kjenner den manipulative typen:

«De tekniske aspektene ved livet og ting *qua* 'redskaper' blir ladet med libido. Det blir lagt vekt på å 'gjøre ting' med vidtrekkende likegyldighet overfor innholdet i det som skal gjøres. Dette trekket finnes hos tallrike forretningsfolk og også, i økende antall, blant medlemmer av den fremvoksende manager- og teknolog-klassen som i produksjonsprosessen har en funksjon mellom den gamle typen eiere og arbeideraristokratiet. Mange fascistisk-politiske antisemitter i Tyskland viste dette syndromet: Himmler kan være symbolsk for dem. Deres klare intelligens sammen med deres nesten fullstendige mangel på noen affeksjoner gjør dem kanskje til de mest nådeløse av alle. Deres organisatoriske måte å se tingene på gjør dem disponert for totalitære løsninger.»⁶⁹

Men prosjektet med å produsere perfekte funksjonærer har mislykkes. Det har studentopprøret forlenget vist. De menneskelige produktivkreftene lar seg rett og slett ikke utvikle under fullkommen systemstyring.

Universitetets muligheter

Studentene befinner seg i en ytterst ambivalent sosial posisjon. Det fins mange revolusjonære blant dem, men sannsynligvis enda flere potensielle herskere. Selve studiesituasjonen gjør at de har adgang til store mengder informasjon. Kommunikasjonen mellom dem er god. Problemer som opptar dem, blir åpent og intenst diskutert. Samtidig som de er inne i en læreprosess, blir de utsatt for byråkratisk represjon og mental proletarisering. I denne situasjonen er det lett for dem ikke bare å gjennomskue undertrykkingen som rammer dem selv, men utbyttingen, represjonen og irrasjonaliteten i systemet som helhet. At de ennå ikke er fast lenket til den kapitalistiske produksjons- og konsumprosessen, gir dem stor bevegelsesfrihet: de har ganske enkelt

både tid og krefter til opposisjonell aktivitet. Men på den andre siden har studentene store muligheter for å komme seg raskt oppover i det kapitalistiske hierarkiet, selve studiet åpner veien for mobilitet oppad. Med litt flid og strev har de fleste av dem muligheter for å etablere seg i den herskende klassen.

Hvis denne skissen av studentenes sosiale situasjon er noenlunde riktig, så er det rimelig å anta at de fleste av dem under de rådende politiske forhold vil forbli politisk passive og vie seg til studier og borgerlig karriere, mens bare et mindretall vil utvikle seg til aktive, bevisste, militante revolusjonære. Men denne tilstanden er langt fra statisk, og det er i dag vanskelig å vurdere mulighetene for aktivisering av studentene i revolusjonær kamp. For dem som i dag har utviklet en revolusjonær politisk bevissthet, gjelder det imidlertid å mobilisere alle som kan mobiliseres for opposisjonell tenking og aktivitet innen universitetene. Da vil det neppe føre fram å drive en «interessekamp» på universitetene som så å si er kopi av arbeidernes faglige opposisjonsvirksomhet: Revolusjonære og reaksjonære studenter blir fort enige om å kjempe for lavere kantinepriser eller hybelleier.

Det fins neppe noen annen måte å fremme politiseringen av studentene på enn å sette i gang politisk kamp på universitetene. En kamp mot de indre herskerforholdene ved universitetene og for universitetets vitenskapelige autonomi overfor staten, vil – så vidt jeg kan se – innebære at både studenter og lærere politiseres. I en slik kamp vil studentene overvinne sin egen fremmedgjøring, sine egne idiosynkrasier, aversjoner og vrangforestillinger. Den indre kirkegårdsfreden vil bli brutt. Hver enkelt som er knyttet til universitetet, vil måtte kompromittere seg politisk enten for eller mot det etablerte systemet. Det vil ikke finnes noen tredje mulighet for dem som i dag hevder å være «nøytrale», eller som rett og slett fungerer som lenestolsintellektuelle. Universitetet vil dermed fremstå for alle som den politiske institusjon det virkelig er.

Denne politiseringen må føres videre til en kamp om bruken av vitenskapen. I dag lar det seg bare i liten grad gjøre å utforske mulighetene for frihet og utfoldelse i en menneskelig tilværelse. Produktivkreftene i kapitalismen er så enormt utviklet at vi neppe engang kan forestille oss hvilke muligheter de innebærer for menneskene i et rasjonelt samfunn uten utbytting og undertrykking. Bare revolusjonen kan avdekke disse mulighetene. Men dette betyr ikke at vitenskap og forskning kan overlates til den reaksjonære intelligensen. Universitetet er blant herskernes sterkeste maktinstrumenter, og så lenge vitenskapen står i represjonens tjeneste, vil universitetet bli brukt til å holde nede de avhengige massene. Revolusjonære studenter, lærere og forskere må i tilknytning til sin politiske aktivitet innen- og utenfor universitetet ta i bruk vitenskapen som et middel til frigjøring, et middel til kamp mot systemet. Universitetet må atter bli en undergravende institusjon.

«Når vi lager revolusjon, må vi også revolusjonere oss selv. Hvis vi ikke revolusjonerer oss selv, kan vi ikke ha hell med revolusjonen.» (Lin Piao)

NOTER

- 1) «Forsøk på en rapport om forholdene for studentene på K-linjen ved bygningsingeniøravdelingen, bygget på personlige iakttagelser av de som har skrevet rapporten», utgitt i stensil våren 1969.
- 2) *Encyclopaedia Britannica*, vol. 22, ed. 1964, s. 863.
- 3) *Ibid.*, s. 863.
- 4) *Ibid.*
- 5) *Das Fischer Lexikon*, Band 2, Staat und Politik, s. 31, Kursiveringen er min.
- 6) Karl Marx: *Das Kapital*, Dritter Band, (Øst-)Berlin 1966, s. 614.
- 7) *Encyclopaedia Brit.*, *ibid.*, s. 868.
- 8) Paul A. Baran: *The Political Economy of Growth*, 2nd ed., New York 1962, s. 142.
- 9) For et grundigere studium av overgangen fra føydalisme til kapitalisme, anbefales f.eks. Karl Marx: *Das Kapital*, Bd.1, Berlin (Øst) 1966, s. 741-91, dvs. kapitlet om den såkalte opprinnelige akkumulasjon. Jfr. også Maurice Dobb: *Studies in the Development of Capitalism*, London 1946.
- 10) *Encyclopaedia Brit.*, vol. 22, ed. 1964, s. 869.
- 11) *Ibid.*, s. 870.
- 12) F. H. Hinsley (red.): *The New Cambridge Modern History*, Cambridge 1962, bd. 11, s. 2-3.
- 13) Siter i W. I. Lenin: *Der Imperialismus als höchstes Stadium des Kapitalismus*, (Øst-)Berlin 1962, s. 23. Boken foreligger nå i ny norsk utgave (Forlaget Ny Dag).
- 14) Magnus Jensen: *Norges historie fra 1905 til våre dager*, Universitetsforlaget, Oslo 1965, s. 15/16.
- 15) For dem som er interessert i å gå Mayos undersøkelser nærmere etter i sømmene, anbefales: E. Mayo: *The Human Problems of an Industrial Civilization*, New York 1960, og E. Mayo: *The Social Problems of an Industrial Civilization*, Routledge and Kegan, London 1949. En kortere beskrivelse av Hawthorne-eksperimentet finnes i Ralf Dahrendorf: *Die angewandte Aufklärung – Gesellschaft und Soziologie in Amerika*, Frankfurt a.M. 1968, s. 132-34. Denne boka, som er skrevet av en borgerlig sosiolog, gir en bra sammenfatning av den moderne sosiologi og er utstyrt med en god bibliografi. Den som vil skaffe seg visshet om i hvilken grad den rådende sosialøkonomien er blitt systemimmanent og manipulativ, anbefales å lese f.eks. den meget utbredte læreboken av Paul A. Samuelson: *Economics – An Introductory Analysis*, (seventh ed.) McGraw-Hill, New York 1967.
- 16) *Innstilling om videreutdanning for artianere m.v.*, innstilling nr. 2, s. 10/11.
- 17) Gunnar Myrdal: *Objektivitetsproblemet i Samhøllsforskningen*, Raben & Sjögren, Stockholm 1968, s. 90.
- 18) *Innstilling nr. 1*, s. 21.
- 19) Karl Marx: *Das Kapital*, 3. bd., Berlin (Øst) 1966, s. 501.

- 20) Marx/Engels: *Det kommunistiske manifest*, Forlaget Ny Dag, Oslo 1957, s. 35. (Nå utkommet i ny utgave på samme forlag.)
- 21) For en omfattende analyse av prisdannelsen under monopolistisk konkurranse, se Paul A. Baran and Paul M. Sweezy: *Monopoly Capital*, Penguin Books, 1968.
- 22) Jfr. W. I. Lenin: *Der Imperialismus als höchstes Stadium des Kapitalismus*, Berlin 1953. (Foreligger nå i ny norsk billigutgave på Forlaget Ny Dag.)
- 23) For et nærmere studium av vår tids kolonialisme anbefales: Pierre Jalee: *The Pillage of the Third World*, New York 1958; og Harry Magdoff: *The Age of Imperialism*, New York 1969. (Først offentliggjort i *Monthly Review* i 1968.) Om u-hjelp som eksportsubvensjon, jfr. f.eks. Charles D. Hayson and Alan M. Strout: «Impact of Foreign Aid on U.S. Exports», *Harvard Business Review*, vol. 46, no. 1, Jan.-Febr. 1968. Jfr. også artikkelsamlingen *U-hjelp og Imperialisme*, Pax Forlag 1968.
- 24) Jfr. f.eks. Maurice Dobb: *Organisierter Kapitalismus – Fünf Beiträge zur Politischen Ökonomie*, Frankfurt a.M. 1966 (Engelsk original, tysk billigutgave.)
- 25) Jfr. John Maynard Keynes: *The General Theory of Employment, Interest and Money*, paperbackutgave, Macmillan, London 1964. (Publisert første gang i 1936.) I sin teori viste Keynes at det i kapitalismen er gunstig å kjøre med stor offentlig etterspørsel og ubalansert statsbudsjett (underskudd) så sant det er både overkapasitet og arbeidsløshet. Og i strid med nyklassiske økonomer betraktet han arbeidsløshet som en kapitalismens normaltstand.
- 26) John Kenneth Galbraith: *American Capitalism*, London 1957, s. 65.
- 27) Når det gjelder arbeidsløshetstallene, jfr f.eks.: Firmin Oules: *Economic Planning and Democracy*, Penguin Books 1966, s. 49; og Paul A. Baran/Paul M. Sweezy: *Monopoly Capital*, New York 1966, s. 232-33.
- 28) Diether Stoltze: «Wer verdient am Vietnam-Krieg?» *Die Zeit*, Nr. 14, 1966.
- 29) *Der Spiegel*, Nr. 15, 1967.
- 30) Michael Jungblut: «Die Erben des Basil Zaharoff-Milliardengeschäfte im Waffenhandel», *Die Zeit*, Nr. 3, 1967.
- 31) John Maynard Keynes: *The General Theory of Employment, Interest and Money* op.cit., s.373 og s.104/105. Den gjennomsnittlige konsumtilbøyeligheten defineres som forhold et mellom konsum (C) og disponibel inntekt (Q). Når a er den gjennomsnittlige konsumtilbøyeligheten, er altså: $a = C/Q$. Her er a en funksjon av Q [$a=f(Q)$], og tilveksten i f(Q) blir stadig mindre når Q øker. For lave inntekter (arbeiderfamilier) er a = ca. 1,0. For personer eller grupper med høy inntekt er a langt under 1,0. For nasjonaløkonomien er konsumtilbøyeligheten lik forholdet mellom samlet konsum og disponibel nasjonalinntekt.
- 32) Keynes, ibid. s.220 og 378.
- 33) Karl Marx: *Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie*, (Rohentwurf 1857/58), Berlin (Øst) 1953, s. 592. Sitatet er tatt fra kapitlet «Widerspruch zwischen der Grundlage der bürgerlichen Produktion (Wertmass) und ihrer Entwicklung selbst. Maschinen etc.», som etter mitt syn er uunnværlig for den som vil forstå Marx sin analyse av produktivkreftenes utvikling i kapitalismen.
- 34) En kunne selvsagt tenke seg at dette dilemmaet løses ved en total stagnasjon i produktivkreftenes utvikling. Men det er en umulighet fordi det strider mot systemets indre dynamikk.

- 35) For et grundigere studium av disse forandringene i kapitalismen anbefales Thorstein Veblen: *The Theory of Business Enterprise*, Mentor Books, New York (billigbok, første utg. er fra 1904). Dessuten Paul Baran/Paul Sweezy: *Monopoly Capital*, Penguin 1968; og John Kenneth Galbraith: *The New Industrial State*, London 1967.
- 36) Einar Jetne: «Om marxistisk teori og norsk praksis», *Fossegrimen*, nr. 3, 1967.
- 37) Paul A. Baran/Paul M. Sweezy: *Monopoly Capital*, New York 1966, s.16.
- 38) *ibid*, s. 16/17.
- 39) Disse to sitatene er fra *ibid*, s. 29/30 og s. 16.
- 40) Dette forholdet har Baran og Sweezy dokumentert for USAs vedkommende (*Monopoly Capital*). Det er grunn til å regne med at det samme er tilfelle i Norge. Skattesystemet vårt skulle dessuten styrke en slik trend, og den relativt sterke økningen av investeringskvoten her til lands tyder på at det er tilfelle.
- 41) Jean Hartmann: *Industrien i Norge – noen trekk ved utviklingen i eldre og nyere tid*, Tapirs forlag, Trondheim 1966, s. 53.
- 42) Når det gjelder formelle og uformelle konkurransebegrensninger, se Asbjørn Bergan: *Private konkuransereguleringer*, Universitetsforlaget 1968. Om sanksjonsmidler se s. 21. Når det gjelder generell litteratur om monopolistisk konkurranse, jfr. f.eks. Ståle Seierstad: «Norsk økonomi», i antologien *Det norske samfunn*, Gyldendal 1968, s. 113-120, og Statistisk sentralbyrå: *Aksjonerforhold og Styresammensetning i Aksjeselskaper 1963*, Oslo 1967. Når det gjelder etableringene til utenlandske monopoler i Norge, jfr. Stortingsmelding Nr. 21 (1963-64): *Om utenlandske eierinteresser i norsk industri*. Styregjengangere i norsk næringsliv kan (med litt arbeid) kartlegges ved hjelp av *Håndbok over Norske Obligasjoner og Aksjer*, utgitt av Carl Kierulf & Co A/S, 1966. Boken gir data for bare 472 foretak – en brøkdel av norsk næringsliv. Av disse informasjonene får vi likevel et inntrykk av hvor sterkt personalunionene dominerer norsk næringsliv.
- 43) Sverre Walter Rostoft: «Nye samarbeidsformer mellom myndighetene og det private næringsliv», i boken *NORGE 1987*, Tiden Forlag 1968, s. 143-44.
- 44) St. meld. nr. 55: *Langtidsprogrammet 1970-1973*, s. 55.
- 45) Jfr. Leif Johansen: *Offentlig økonomikk*, Universitetsforlaget (2. opplag 1967), s. 144. Johansen skriver: «Tallene gjelder 'løpende utgifter' for Sverige og Storbritannia; for Norge er brukt tall for offentlig konsum. Dette innebærer at tallene ikke blir helt sammenlignbare, idet de norske tallene inneholder kapitalslit på offentlig konsumkapital, mens tallene for Sverige og Storbritannia ikke gjør det.» Denne feilen er imidlertid ikke stor nok til å dekke noen nevneverdig del av forskjellen i administrasjonsutgifter (som %-andel av offentlig konsum) mellom de tre landene. Den samme tabellen hos Johansen viser at i Norge går 4% av det samlede offentlige konsum til helsestell, mot 24% i Sverige og 33% i Storbritannia.
- 46) Rostoft, *op.cit.*, s. 145/146.
- 47) Einar Jetne: «Om marxistisk teori og norsk praksis», *Fossegrimen*, nr. 3, 1967. Folketallet i de respektive områder har Jetne tatt fra Statistisk Årbok 1967. Inntektsfordelingen har han regnet ut etter Statistisk Sentralbyrå: *Skattestatistikk 1961, kommuner og handelsdistrikter* (Oslo 1963). Om beregningen av overføringene via staten skriver Jetne: «Den geografiske fordelingen kunne ikke bli eksakt, men de vanskeligste postene er forsiktig vurdert: I tvilstilfelle er distriktene blitt tildelt utbetalingene.»

- 48) J. R. Hicks: *Value and Capital – An Inquiry into Some Fundamental Principles of Economic Theory*, Oxford 1957 (første utg. 1939), s. 287.
- 49) Disse vekstratene er beregnet etter et diagram i Jean Hartmann, op.cit., s. 49.
- 50) Jfr. Ståle Seierstad: «Norsk økonomi», op.cit., s. 96.
- 51) Paul A. Baran and Paul M. Sweezy, op.cit., s. 81.
- 52) Keynes, op.cit., s. 105.
- 53) Gabriel Kolko: *Besitz und Macht – Sozialstruktur und einkommnesverteilung in den USA*, Frankfurt a.M. 1967, s. 112. (tysk billigbok). Originalens tittel: *Wealth and Power in America. An Analysis of Social Class and Income Distribution*, F. A. Praeger, New York 1962.
- 54) *Statistisk Årbok 1968*, s. 14.
- 55) Jfr. *Forbrukerrapporten* nr. 4, 1962, s. 6. Dette er den eneste analysen av avbetalingssystemet jeg har sett i en norsk publikasjon.
- 56) St. meld. nr. 55: *Langtidsprogrammet 1970-1973*, s. 95.
- 57) Vekstraten for produktiviteten er regnet ut etter NOS XII 163, s. 324/25 og s. 328/29, og fra Statistisk Sentralbyrå: *Nasjonalregnskap 1950-1966*, s. 38 og s. 45. Arbeidsproduktiviteten er her ut trykt ved forholdet mellom årlig industriproduksjon (i volumindekser) og årsverk i industrien. Vekstraten for reallønnen er regnet ut etter NOS XII 163, s. 160/61 og 328/29, og *Nasjonalregnskap 1950-1966*, s. 26 og 36. (Reallønn er beregnet som pengelønn deflatert med konsumprisindeksen.) Det fins bare en samlet lønnsstatistikk for alle «sysselsatte» i norsk industri. Tallet 3,85 % er derfor bare et *gjennomsnitt* som ikke tar hensyn til forskjellen i lønnsøkning mellom f.eks. ingeniører og arbeidere.
- 58) *Langtidsprogrammet 1970-1973*, s. 16.
- 59) *ibid.*, s. 202.
- 60) Regnet ut etter NOS XII 163, s. 172-75, og *Statistisk Årbok 1968*, s. 55. Faktorinntekt er lik bruttoprodukt minus kapital slit minus indirekte skatter pluss subsidier. (Samlet faktorinntekt viser dermed den del av nasjonalproduktet som er disponibel for godtgjøring til produksjonsfaktorene i form av lønn, renter, fortjenester, osv.)
- 61) Karl Marx: *Grundrisse der Kritik der Politischen Ökonomie*, op.cit., s. 593.
- 62) Sysselsettingsandeler er tatt fra Statistisk Sentralbyrå: *Økonomisk utsyn over året 1967*, tabell 24, s. 45. En grundigere beskrivelse av endringer i den norske næringsstrukturen finnes f.eks. hos Ståle Seierstad: «Norsk økonomi», op.cit., særlig s. 102-109.
- 63) Begrepet *human capital* blir brukt i engelskspråklige publikasjoner om *economics of education* (utdanningsøkonomi). Disse arbeidene forsøker å analysere utdanningssystemet med rent økonomiske kategorier. Problemet som opptar dem, er optimal allokering av ressurser til undervisning og forskning med sikte på «økonomisk vekst». Den som ønsker en kort innføring i tankegangen til denne forskningen, kan f.eks. lese Theodore W. Schultz: «Resources for Higher Education: An Economist's View», *The Journal of Political Economy*, vol. 76, Nr. 3, 1968. En kjent bok om dette emnet er Gary S. Becker: *Human Capital* (utg. av National Bureau of Economic Research), New York 1964. Han oppfatter – med stor rett – all utdanning som operasjonell drilling, og skriver bl.a.: «En skole kan defineres som en institusjon spesialisert i produksjon av ferdigheter, mens et firma derimot tilbyr innøving av ferdigheter i forbindelse med produksjon av varer og tjenester. Noen skoler – slik som de for barberere –

er spesialisert på én ferdighet, mens andre – slik som universitetene – tilbyr innøving av en rekke ferdigheter. Skoler og firmaer er ofte substituttkilder for spesielle ferdigheter.» (s. 29). Ikke bare innøving av ferdigheter faller inn under «investment in human capital», men også f.eks. sikringstiltak på arbeidsplassen (færre skader), utbedring av helsevernet og andre tiltak som kan fremme arbeidskraftens økonomiske avkastning. Becker prøver å beregne den «økonomiske avkastningen av ulike former for investering i menneskelig kapital». Det sier seg selv at han i dette prosjektet tørner bort i store metodologiske problemer. Et relativt nytt oversiktsverk over emnet er en antologi utgitt av M. Blaug: *Economics of Education*, Penguin modern economics (billigbok), 1968. Boken gir godt innblikk i ideologien som ligger til grunn for denne slags forskning.

- 64) Jfr. Clark Kerr's artikkel i dette heftet av *Vardøger*.
- 65) Tore Lindbeck: «Utdannelse», i antologien *Det norske samfunn*, Gyldendal 1968, s. 192. De to siste kursivene står for min regning, de øvrige stammer fra forfatteren.
- 66) Kjell Eide: «Fremtidens behov for utdanning» i antologien *Norge 1987*, Tiden Forlag 1968, s. 115.
- 67) St. meld. nr. 55 (1968-69): *Langtidsprogrammet 1970-1973*, s. 126.
- 68) Kjell Eide: *Forskningspolitikk*, Universitetsforlaget 1968, s. 56.
- 69) Theodor W. Adorno et al.: *The Authoritarian Personality – Part Two*, New Science Editions, New York 1964, s. 767.

Einar Jetne

FORSLAG TIL ORGANISERING AV ARBEIDSGRUPPER

1. Med sosialist forstår jeg en person som målbevisst studerer eller gransker den konkrete virkelighet med sikte på å forandre denne virkeligheten i sosialistisk retning. En er ingen sosialist fordi om en har lest alt av Marx, Engels, Lenin osv, men en sosialist vil studere revolusjonær teori, historie, sosiologi, psykologi osv. Teoretiske kunnskaper skal hjelpe en til å gjennomføre de konkrete (norske) studiene og den konkrete praksis på en best mulig måte. Skal vi med rette kunne si at vi forsøker å være sosialister, må vi systematisk gå løs på å studere og forandre norske, trønderske og «trondheimske» forhold i sosialistisk retning.

2. *Kriterier på korrekt tema-avgrensning.* Temaet bør avgrenses slik at man får en best mulig vekselvirkning mellom teori og praksis, mellom studier og propaganda-aksjoner. I siste instans må folkets frigjøring bli dets eget verk. Arbeidet med et tema bør bli både sjølrevolusjonerende for de som deltar aktivt i gruppa, og det bør lede til massemobilisering.

3. *Kriterier på korrekt temavalg.* Forutsetningen for at en sosial basis (produksjonsforhold m.m.) preget av ulikhet, klassesdeling og menneskers herredømme over mennesker, skal bestå, er en solid overbygning. Denne overbygningen har både fysisk (politi, militærvesen, m.m.) og kulturell karakter. Nettopp denne overbygningen må bli angrepsmålet vårt: den må ødelegges, paralyseres eller omstruktureres. Parallelt med dette arbeidet må massene hjelpes til å organisere seg, til sjøl å kjempe gjennom en sosialistisk omforming av både overbygning og sosiale produksjons- og konsumforhold. Ingen sosial revolusjon kan gjennomføres uten en permanent og langvarig kulturrevolusjon.

De tema vi tar opp til gransking, bør ha relevans for kampen mot det kapitalistiske samfunns overbygning eller for arbeidet med å mobilisere folket til sjølorganisering av produksjon og konsum.

4. *Gruppesammensetning.* En må tilstrebe en sammensetning av arbeidsgrupper og en gruppestørrelse som er mest mulig effektiv m.h.t. målsettinga til arbeidet vårt. Gruppene bør sammensettes på frivillig basis. Størrelsen vil jeg foreslå til mellom 4 og 10 deltakere

i hver gruppe. For små grupper fører ofte til mangel på fantasi og framdrift og dermed til stagnasjon. For store grupper medfører ofte at hver gruppe spaltes i en aktiv kjerne og en passiv periferi.

Gruppene bør ha en høy grad av permanens. De bør arbeide relativt intenst og systematisk. Gruppens oppgaver er ikke løst før kapitalismen blir forhistorie. Hvert gruppemedlem bør derimot ha frihet til å flytte fra en gruppe til en annen. Jeg sikter mot en høy grad av arbeidsdeling eller spesialisering. På den annen side må vi unngå tvangsmessig arbeidsdeling og fagidioti. Vi må ikke miste helheten av syne. Det er derfor nødvendig at gruppene legger fram sine resultater for de andre gruppene i «plenium» til diskusjon og kritikk.

Nedenfor følger en liste over forslag til gruppe-tema. Lista er ikke endelig. Studier av norsk historie, sosialismens klassikere, økonomi, sosiologi, psykologi m.m. anser jeg som en nødvendig integrert del av hvert temaområde.

Forslag til arbeidsgruppetema:

1. Militære spørsmål. (Alment, inkludert militærnekting)
2. Skoler - undervisning.
3. Kirke og religion.
4. Politi- og rettsvesen.
5. Norsk utenriks- og handelspolitikk.
6. Skatte- og finansspørsmål.
7. Parlamentarisme og partier.
8. Hel- og halvkommersiell borgerlig indoktrinering: ukeblader, aviser, NRK, kinoer, teater, m.m.
9. LO, NAF, m.m.
10. Produksjonsforhold, industri, bergverk, jordbruk, fiske, m.m.
11. Bo- og konsumforhold. (Inkl. bokollektivproblematikken.)
12. Barneinstitusjoner. ("Barnas verden", barnehager, barneoppdragelse.)

5. Teoretikere og organisatorer. En kjempende sosialist bør være både god teoretiker og god organisator. De som hittil hovedsaklig har drevet med teoretisk arbeid, bør spesielt via praksis trene seg i organisasjonsarbeid. Omvendt må de som hovedsaklig har drevet organisasjonsarbeid, sette av tid til studier. Dersom ikke «teoretikerne» også blir organisatorer og organisatorene «teoretikere», vil vi lett skape en irrasjonell og ødeleggende motsetning mellom «teoretikere» og «organisatorer».

Teoriene blir nyttesløse dersom de ikke via organisasjonsarbeid blir satt ut i praksis. Organisasjonsarbeidet blir hensiktsløst, dersom det ikke er grunnet i korrekte teorier. Her tviler jeg på om en arbeidsdeling er mulig. Dette av to grunner: «Organisatorer» vil neppe drive organisasjonsarbeid ut fra andre forutsetninger enn sine egne: Dersom deres teoretiske innsikt i sosialismen er dårlig, vil organiseringen bli dårlig eller rett og slett borgerlig.

Dersom «teoretikere» ikke også gjør organisasjonsarbeid, vil deres teorier oftest bli svært abstrakte. I tillegg vil teoriene forbli teorier. Sosialistisk organisasjonsarbeid uten best mulig teoretisk innsikt i kapitalismen og de sosialistiske mulighetene leder lett til revisjonisme: reetablering av borgerlige organisasjonsforhold under «marxistisk» ideologi. Teoretisk arbeid med sosialistisk siktemål blir fåfengt uten organisasjonsarbeid.

En sosialistisk organisators oppgave er å bidra til organisering av likemenn – ikke å organisere folk under seg. Skal vi kunne bidra effektivt til masseorganisering - eller massenes sjølorganisering – må vi gjennom praksis sjøl lære oss egalitært kommunistisk organisasjonsarbeid.

Alt overflødig organisasjonsarbeid bør avskaffes. Det samme gjelder all unødig sentralisering. Det organisasjonsarbeidet hver enkelt sjøl kan gjøre (utsending av skriftlig materiale, leie av lokale osv.), bør vedkommende i så stor grad som mulig gjøre sjøl.

Vi må alle hjelpe hverandre til å bli gode organisatorer og gode teoretikere.

Trondheim, 12. mai 1969

Einar Jetne